

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПОДСТВО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

No. 12 (549), December, 1993, Vol. XLVI

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

*Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.*

ISSN: 0042-9422

Відповідальні Редактори — Ілля Дмитрів і Сергій Квіт
Технічний Редактор — Орест Андрійів

Члени Редакційної Колегії:

д-р А. Бедрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, п-ні мгр О. Керзюк,
мгр О. Коваль, проф. д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушпет,
інж. В. Олесків, д-р Б. Стебельський, проф.
д-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Тел.: 071 607 6266/7

Факс: 071 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1993 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б.фр.	1200 б.фр.	250 б.фр.
Вел. Британія	ф.30.00	ф.16.00	ф.3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н.м.	65 н.м.	12.50 н.м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.
Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 12 (549)

ГРУДЕНЬ, 1993

Річник XVI

Зміст XII-ої книжки

До питань державного будівництва

Б. О. Паратонський: КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В ДУХОВО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ВИМІРІ (Продовження, 2)	1411
Володимир Микула: ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	1420
Володимир Мазур: ВИСТУП СВИДКА ГЕНОЦИДУ 1932-1933 РОКІВ	1426
Дмитро Донцов: ПЕРЕДСМЕРТНА МОСКОВСЬКА «ЧЕХАРДА»	1428
о. С. Гарванко: ДО ДжЕРЕЛ ОЗДОРОВЛЕННЯ НАЦІ	1432
— КОНГРЕС ПОЛІТВ'ЯЗНІВ УКРАЇНИ	1440
— НАУКОВИЙ ВИСНОВОК ПРО БОРОТЬБУ ОУН-УПА В 1940-1950 РОКАХ	1448

Матеріали Всеукраїнського Збору Конгресу

А. Лозинський: УКРАЇНА І СВІТ	1454
Мирослав Панчук: БОРОТЬБА ОУН-УПА В КОНЦТАБОРАХ ССРС	1460
— ПОЛІТИКА ЩОДО ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ У РОСІЇ І НОВОПОСТАЛИХ ДЕРЖАВ	1464
Василь Олеськів: СТАНОВИЩЕ ОРГАНІЗОВАНОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ В ЗАХІДНЬОМУ СВІТІ	1467
Олег Романюшин: ДО ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗОВАНОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ В ЗАХІДНЬОМУ СВІТІ	1470

Поетія

Микола Шатилів: КНЯГИНЯ ОЛЬГА	1474
Ірина Мирошенко: СРІБНИЙ ПТАХ НАД ВІКНОМ — 1475; ОДИН ЛИШ ЗМАХ КРИЛА — 1475; ВТІКАЄМО ПІДПАЛЕНЕМ МОСТОМ — 1476; МІСТО ТИР ВІТРЯНОЇ ПОГОДИ — 1477; ПОДОРОЖНИК В СЛІЗОХ — 1477; ПОРОГИ ПІСЕНЬ І ПЛАЧУ — 1478.	

Наука, Досліді

Євген Маланюк: НАРИСИ З ІСТОРІЇ НАШОЇ КУЛЬТУРИ (Продовження, 4)	1479
Роман Горак: РОДОВІД ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ (Продовження, 3)	1488
Геррій Касьянов: «СПРАВА ЮРИСТІВ» ТА ІНШЕ: ЗВОРОТНИЙ БІК «ВІДЛИГИ»	1497

Церковно-релігійні питання

— ПОВІДОМЛЕННЯ КЕРУЮЧОГО СПРАВАМИ КИЇВСЬКОЇ ПАТРІАРХІЇ УАПЦ	1506
— ПРИВІТ З ЛОНДОНУ	1508
Сергій Головатий: ЦЕРКВА І ДЕРЖАВА	1509

Щира бесіда

Святослав Каравацький: БЕЗ ПОЧАТКУ НЕМА КІНЦЯ — 1516; СЛІДАМИ ШЕРЛОКА ГОЛМСА — 1517; ШАШПІЛ, ЩО ТОЧИТЬ ДЕРЖАВУ — 1518.	
---	--

Огляди, рецензії

Д-р Мар'ян Ковальський: ВІДПОВІДЬ АНОНІМУ «ОРЕСТОВІ ЛЕМКОВІ-РУСИНОВІ»	1520
— ЗМІСТ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» ЗА 1993 РІК	1524
— СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК	1536

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

Іван Климів-Легенда (1909-грудень, 1942)

«Я є Іван Климів-Легенда, член ОУН, і більше нічого вам не скажу». Це слова Крайового Провідника, члена Проводу ОУН і члена УДП в 1942 р., під час допитів-тортур німецького Гестапо.

До питань державного будівництва

Б. О. ПАРАХОНСЬКИЙ

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В ДУХОВО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ВИМІРІ (Продовження, 2)

Суверенітет і територіяльна цілісність

Суверенітет нації є, за визначенням, повним і неподільним. Він не може бути частковим, не може бути обмеженим або якимось чином передаватись іншій державі. Сумної пам'яті «доктрина Брежнєва» встановлювала обмеженість суверенітету країн системи соціалізму, що стало обґрунтованням інтервенції в Чехо-Словаччині, а потім афганської війни. Міжнародне право не обмежує суверенітету нації, а ґрунтується на принципі, що кожна нація поважає інтереси народів і узгоджує з ними власні інтереси. Суб'єктами міжнародного права можуть бути нація, держава або національна держава. Вони можуть створювати наднаціональні або міжнародні структури й інституції, але можуть і скасовувати їх, якщо на те буде воля нації.

Суверенітет нації розповсюджується на всю територію держави, яку вона утворила, в межах, що історично склались і є міжнародньо визнаними. Спроби змінити існуючі кордони з боку інших держав або намагання деяких груп населення відірвати територію свого проживання від держави є загрозою суверенітету нації і повинні зустріти рішучий опір з боку влади. Україна мала справу з такими спробами неодноразово. У Кримському питанні влада не спромоглась чітко усвідомити загальнодержавні інтереси України та відстояти повноту державного суверенітету, що створило ґрунт для постійних конфліктів між різними системами влади, центральною та місцевою, для міжетнічних конфліктів. Неефективність механізмів національної безпеки створює сприятливий ґрунт для розвитку сепаратистських настроїв на Луганщині, в Закарпатській Україні і в так званій Новоросії.

У цих та багатьох інших випадках ми бачимо спроби зформувати, так би мовити, доктрину «розмитого суверенітету» як одного з варіантів доктрини Брежнєва. Згідно з нею, в межах СНД повинні діяти деякі особливі закони, що можуть протирічити нормам міжнародного права. На жаль, іноді владна система в Україні надає перевагу в своїй політиці компромісам із прихильниками цієї доктрини, а не власним національним і державним інтересам. Грубим порушенням національного суверенітету України слід вважати

фактичне створення військових частин іноземної держави на її території: Російська Чорноморська фльота або добровольчі формування російських козаків. Суверенітет України значно втрачає від незахищеності її кордонів, що дало змогу російським добровольцям брати активну участь у збройному конфлікті в Придністров'ї.

Окрім *політичного*, суверенітет держави має також *економічний*, *екологічний* і *національно-культурний* аспекти. Економічна залежність від іншої держави може звести нанівець політичну незалежність. Іноді економічний суверенітет трактують як розрив економічних зв'язків з іншими країнами або як створення самозамкненої економіки. Насправді, мається на увазі здатність країни приймати рішення у власних економічних інтересах і власноручно визначати свою економічну політику. Екологічний аспект суверенітету полягає в спроможності держави контролювати стан навколишнього середовища та відвертати можливі екологічні катастрофи. Чорнобильська аварія мала тяжкі наслідки ще і тому, що тодішня місцева влада була позбавлена права екологічного суверенітету на власній території.

Національно-культурний, або духово-інтелектуальний аспект суверенітету нації в історичній перспективі є найбільше важливим, бо знечинення національної самотності, розмивання ідентичності нації, відсутність умов для повнокровного духового її розвитку приводить до виродження нації, а тому і самої держави. Протягом багатьох років складалась система духово-культурної та інформаційної залежності України від центральних інституцій російської імперії, поглиблена в період панування тоталітарної системи. Вихід України в міжнародний інтелектуальний і культурний простір є необхідною умовою виживання нації, реалізації її суверенітету. Україна значною мірою страждає від того, що і на цей час у світовому інформаційному просторі панують московські засоби масової інформації.

Будь-яке зазіхання на державний суверенітет приводить до дестабілізації ситуації в країні, а неспроможність влади відстоювати державні інтереси свідчить про її слабкість. Це приводить до падіння престижу держави в міжнародному суспільстві та зростання небезпеки її незалежного існування.

Суверенітет країни завжди має не тільки зовнішній аспект — визнання іншими державами, але і внутрішній — самовизнання себе як суверена. А від того, ким себе вважає сам суверен, залежить і повага до нього ззовні. Так, розмивання ідентичності нації здатне привести до розколу нації на декілька самотійних угруповань, що втратили спільну історичну пам'ять і свідомість, і вважають себе окремими народами. Зрозуміло, що тоді буде формуватися й інше поняття суверенітету.

В Україні протягом ХХ ст. відбувались досить складні етнодемографічні процеси. В умовах, що склалися, досить престижним вважалося бути росіянином за національністю. Процеси обрусіння стимулювались також пануванням російськомовної урядової верхівки в містах, існуванням значного прошарку російських робітників на

підприємствах тощо. Фізичне винищення українського населення під час голодомору 30-х років мало наслідком заселення опустілих просторів України російським населенням. В наслідок усіх цих процесів маємо в Україні досить нерівномірне розположення національного менталітету по різних регіонах. Так, рівень національної свідомості в Західній Україні значно вищий, ніж на сході або на півдні. Це стосується як загального рівня вживання української мови, так і рівня її інтелектуалізації. В Наддніпрянщині російська мова вживається в ситуаціях, що потребують більш абстрактних понять інтелектуального рівня. Уніятська Церква формує умови для більш українізованого духового життя, ніж Православна. Взагалі складається враження, що західноукраїнський регіон має особливий статус з національно-культурного погляду та може претендувати на ролю лідера у відродженні нації. Чи може поява нового осередку духового життя створити небезпеку для єдності нації у політичному сенсі? Такі побоювання можуть час від часу виникати, і деякі політичні сили можуть на цьому спекулювати, але будь-яка небезпека з цього приводу виглядає перебільшеною та штучною. Навпаки, можливості духового відродження української нації значно зростатимуть, якщо західноукраїнський культурно-інтелектуальний потенціал буде поширено на інші регіони.

На протилежному кінці ментального розположення бачимо населення з мінімальним рівнем українізації: Південь, Донбас, Луганщина, Крим, а також великі промислові центри. Статус української мови як державної тут загалом сприймається досить негативно. Недостатнє вивчення літературної мови в школах посилює це хибне становище. Небезпека виникає саме для існування єдності нації. Згадаємо, що створення Придністровської республіки, а також Кримської автономії одержало підтримку населення саме в наслідок мовної ситуації: адже в країнах колишнього СРСР у російськомовного населення існує досить стійкий імунітет проти вивчення іншої мови. Люди з «російськомовною» свідомістю здатні братись за зброю та гинути в окопах, аби тільки не вчити мову корінного населення. Така покищо реальність, і її потрібно враховувати.

Показово, цей стереотип «російськомовності» значною мірою співпадає зі стереотипом «советскости». Російський уряд, наприклад, впевнений у своєму праві захищати «російськомовне» населення, де б воно не знаходилося. Насправді це далеко не жарти, а сучасні спроби обґрунтувати розмивання суверенітету тієї або іншої держави в межах колишнього СРСР. Наслідком цих уявлень стає порушення кодонів, введення військ на чужі території, політика загарбань і побудови нових імперій. Колись російські царі обґрунтовували свої завойовницькі війни захистом православного населення, більшовики виправдовували свою експансію захистом трудівників усіх країн, а тепер з'явився новий мотив-захист російськомовного населення: форми різні, але сутність та ж сама.

Інтереси України у сфері національної безпеки

За словами Томаса Гоббса, головною метою держави є забезпечення захисту своїх громадян і створення умов для підвищення добробуту життя. Держава створює систему інституцій, зорієнтованих на захист кожного громадянина. Якщо ці інституції тільки роблять вигляд, що захищають їх, а насправді мають на увазі лише власні інтереси, інтереси окремих осіб або груп населення, вони фактично стають антидержавними. В цілому можна погодитись з визначенням національної безпеки як «ступенем захищеності інтересів і прав особи, народу, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз»⁶. Інший дослідник, визнаючи національну безпеку як охорону території країни від загрози, охорону політичного або економічного добробуту, вважає за необхідне національну безпеку (як систему і як процес) створювати як комплекс оборонної, зовнішньої, міжнародної економічної політики та політики в галузі інтелектуального розвитку⁷.

Поняття національної безпеки корелює з поняттями «суспільна безпека», що фіксує безпечні умови життєдіяльності суспільства (суспільно-політична система, програми соціального захисту, боротьби з безробіттям тощо), а також з поняттям «державна безпека» (система захисту інституцій державної влади). Вони багато в чому співпадають, але потрібно зауважити, що система національної безпеки має на увазі охорону головних засад існування нації в цілому та запобігання можливим загрозам її розвитку. Мова йде про цілісний статус нації в минулому (збереження ідентичності, пам'яті, менталітету), в майбутньому (створення умов для реалізації життєво важливих стратегій розвитку нації), а також у сучасності (самозбереження нації, її духових і матеріальних надбань).

Головним принципом національної безпеки є самозбереження держави як системи, що за головну мету має здійснення прав людини на власну безпеку та реалізацію своїх законних інтересів⁸. Система національної безпеки повинна підтримувати такий стан життєдіяльності держави, щоб будь-яка загроза її інтересам не набула невідворотного характеру. Таким чином, з точки зору безпеки національні інтереси розглядаються в ракурсі можливої для них загрози з боку інших держав, внутрішніх дестабілізуючих чинників або стихійних сил природи. Про ефективність системи національної безпеки свідчить її оперативність у розпізнаванні загрози та мобілізації засобів її запобігання.

Як прийнято вважати, загрозою національній безпеці є дія або

⁶ Гончаренко А. Н., Бодрук О. С., Лисицын Э. М. «О национальной безопасности Украины» // «Народная армия». — 1992. — 18 июня.

⁷ Shoemaker Chr. C. «The NSC Staff». «Counselling the Council». — «Westview Press», Boulder, San-Francisco — Oxf., 1991. — p. 5.

⁸ Пирожков С. І. «Національні інтереси України» — (Концепція безпеки і сучасні реалії геополітичної ситуації в Європі) // «Віче». — 1992. — № 8. — С. 23.

послідовність дій, що можуть за короткий час значно погіршити якість життя населення або суттєво звузити коло політичного вибору для уряду держави чи для приватних осіб — громадян, груп, спільнот у цій державі⁹. Таке розуміння дозволяє досить чітко визначити коло проблем, що стосуються створення системи національної безпеки, орієнтованої насамперед на запобігання будь-якій загрози національним інтересам.

Одиницями виміру безпеки вважаються: *воєнна* — взаємодія двох рівнів можливостей збройного нападу й оборони держав, і сприяння державами намірів одне одного; *політична* — організаційна стабільність держав, систем управління та ідеологій, що їх легітимізують; *економічна* — доступ до ресурсів, фінансів і ринків, що необхідні для підтримування прийнятних рівнів добробуту та державної влади; *суспільна* — можливість підтримування традиційних моделей мови, культури, а також релігійної і національної ідентичності та звичаїв; *навколишнього середовища* — збереження атмосфери плянети як основної системи забезпечення, від якої залежать всі інші дії людей¹⁰.

Створення надійної системи національної безпеки є одним з пріоритетних і життєво важливих інтересів держави. Її головною метою є забезпечення існування та життєдіяльності суспільства, нації, особи у відповідності з їх інтересами. Система національної безпеки України виходить насамперед з факту існування суверенної української демократичної держави та відповідає своєму призначенню, якщо виконує такі першочергові завдання, що беруться тут лише в духово-інтелектуальному вимірі:

— охорона *суверенності нації*, її консолідація шляхом сприяння розвитку спільних форм свідомості, забезпечення її єдності як суб'єкту державотворення, створення умов для стабільного розвитку народу України, його культури, духовості, добробуту незалежно від етнічних, конфесійних, расових розбіжностей; розробка системи демографічної безпеки для запобігання розмиву національної ідентичності;

— забезпечення соціально-ідеологічних умов *безконфліктного входження України в міжнародне співтовариство* як рівноправної, цивілізованої держави та створення стабільних соціально-психологічних умов для розвитку стосунків з країнами, до яких вона має власні інтереси; вироблення інформаційно-правових механізмів захисту територіальної цілісності та суверенітету держави від будь-яких зазіхань ззовні;

— забезпечення *внутрішньополітичної стабільності* суспільного ідеологічного та ментального життя в умовах переходу до нової соціально-економічної системи; запобігання можливим конфліктним ситуаціям і надмірному загостренню міжпартійної боротьби,

⁹ Ричард Г. Ульман. «Нове визначення поняття 'безпека'» // «International security». — № 8. — З. 129-153.

¹⁰ Бузан Б. «Чи можлива міжнародна безпека» // К. Бут «Новий погляд на стратегію і міжнародну безпеку» — Лондон: Гарпер Коллінс Академі, 1991.

розпізнавання і оперативне реагування на можливі соціальні вибухи, міжетнічні та міжконфесійні конфлікти;

— охорона *конституційного ладу* засобами формування відповідних структур правосвідомості громадян, а також виховання належної поваги до державних інституцій, демократичного устрою суспільства, формування атмосфери нетерпимості до тіньових систем влади (мафія, корупція, наркобізнес і т. ін.), суспільна підтримка стабільної й ефективної діяльності правових інституцій, психологічне забезпечення соціально-правових гарантій прав і свобод громадян;

— створення *системи інформаційної безпеки* й оперативного реагування на інформаційно-інтелектуальні форми агресії (дезінформація, підлив інтелектуального потенціалу нації, розповсюдження підливних і сепаратистських ідеологій тощо); забезпечення охорони державних таємниць і запобігання можливим відпливам важливої економічної та технологічної інформації;

— створення інформаційних механізмів *екологічної безпеки* для запобігання деградації навколишнього середовища, можливим екологічним катастрофам, будь-якій масштабній загрозі здоров'ю населення;

— психологічне й інформаційне забезпечення *економічного суверенітету* шляхом формування відповідного ставлення усіх верств суспільства до форм власності, створення умов психологічної готовості держави протистояти загрозам економічним інтересам нації і окремих громадян, запобігання можливій регресії життєвого рівня та створення стабільних умов для економічного росту та добробуту населення.

Названі напрями діяльності системи національної безпеки є рівноправними та повинні між собою узгоджуватись. Для цього створюються спеціальні державні інститути, органи системи, що виконують такі головні функції: *розпізнавальну* — вивчення ситуації в країні та поза її межами щодо виявлення можливих точок напруги та виникнення конфліктних ситуацій або катастроф, систематичний «моніторинг» розвитку конфліктів, стратегічне прогнозування ситуацій; *плануючу* — розробка заходів по запобіганню можливим конфліктним ситуаціям і загрозам, стратегічне планування держави; *контролюючу* — забезпечення ефективного виконання запланованих заходів з боку відповідних державних інститутів та інших установ суспільства, стратегічна координація системи.

Система національної безпеки створюється та підтримується насамперед державою, але її ефективне функціонування має деякі передумови. По-перше, це наявність стабільної міжнародної та внутрішньополітичної ситуації, такого стану речей, що сприяє реалізації національних інтересів країни. Це також стосується наявності в країні достатніх людських і матеріальних ресурсів, воєнно-стратегічного, інтелектуального потенціалу.

По-друге, система національної безпеки вводиться в дію волею існуючої системи влади, а це відображує здатність тих, хто при

владі, глибоко усвідомити життєві та стратегічні інтереси нації, і визначити найбільш ефективні шляхи та засоби її реалізації. Якщо ж сам володар не зацікавлений у створенні ефективної системи безпеки держави та нації, він фактично не виконує свою головну функцію, протиставляє особисті або групові інтереси загальнодержавним, а тому мусить бути усунений від влади.

Нарешті, в демократичній державі національна безпека є справою всього суспільства, тому що тут вона будується знизу, зі створення системи безпеки особи та громадянина (в суспільстві тоталітарному, навпаки, спочатку створюється система безпеки державних інститутів і самої влади). Тому демократичне суспільство само виступає гарантом національної безпеки в цілому. Сюди можна залучити і наявність демократичної суспільно-політичної системи, розвинуте у кожного громадянина почуття обов'язку, національно-патріотичної свідомості, існування розгалуженої сітки засобів масової комунікації і т. ін., а також підтримування у населення довіри до влади.

Якщо проаналізувати сучасний стан системи національної безпеки України, яка тільки створюється, то можна зазначити, що перед українським суспільством і державою стоять невідкладні завдання величезної ваги. Потрібні зусилля всіх зацікавлених активних сил суспільства, щоб переломити небажане розгортання подій у всіх без винятку напрямках розробки системи національної безпеки. Інакше нація буде приречена.

Найбільш конфліктогенними для України зовнішніми чинниками є ті, що виникають у стосунках з Росією. Це відбувається тому, що саме ця країна проголосила себе єдиним правонаступником колишнього ССРСР, і цей принцип покладений в основу її зовнішньої політики, отже і в основу її стосунків з Україною. Цьому сприяє наявність імперських стереотипів у свідомості широких кіл російського суспільства. Справа Чорноморської флотії, проблеми Криму та розподіл боргів — лише наслідок проголошених новоімперських амбіцій. Система національної безпеки української держави повинна насамперед бути зорієнтованою на запобігання можливим загостренням конфронтації саме в цьому напрямі.

Внутрішні конфлікти виникають на ґрунті зниження життєвого рівня населення та загострюються там, де існує складна соціально-економічна, етнічна, релігійна ситуація, або там, де влада веде себе непослідовно та діє не в інтересах населення. Саме дії влади, а не протистояння різних етносів, привели до загострення кримсько-татарської проблеми. В соціально-політичному аспекті населення веде себе в цілому досить пасивно й орієнтоване насамперед на економічне виживання. Але в перспективі таке становище є небезпечним, бо несе в собі можливість великомасштабного соціального вибуху. Для безпеки держави краще, коли негативні настрої населення знайдуть собі вихід у цивілізованих формах, тобто позначатися на змінах у структурах влади. Нові вибори на багато-

партійній основі можуть дати уявлення про реальні настрої людей і привести до влади більш динамічних політиків.

У духово-інтелектуальному аспекті маємо небезпечні ситуації, насамперед, у мовному питанні та пов'язаною з цим мовною політикою державних інститутів: фактична двомовність українського народу противорічить принципові національної єдності і протидіє розвиткові національних форм духовости й інтелекту.

Небезпечним для України є процес розмивання інтелектуального потенціалу, вплив умів за кордон або в позанаукову діяльність. Існує також небезпека інформаційного відриву української науки від світової в наслідок розриву наукових зв'язків.

Більш загальною небезпекою є ситуація інформаційної бльокади України з боку колишніх центральних засобів масової інформації, що знаходяться в Москві. Світ сприймає події в Україні не безпосередньо, а в їхній інтерпретації, що значно викривлює дійсний стан справ. Це значно шкодить інтересам України та створює загрозу державі і її громадянам.

Можна стверджувати, що головними носіями загрози існуванню української нації є сили, зовнішні або внутрішні, що намагаються відновити колишню систему влади. Зовнішні сили виявляють себе інколи досить відкрито у вигляді заяв лідерів політичних партій і рухів Росії. Підґрунтям аргументації з цього боку є саме великодержавна свідомість. Парадоксальним чином російські демократи вимушені підтримувати ті самі прокомуністичні сили в республіках, з якими вони боролись у себе під час серпневого путчу. Але маючи дуже міцні корені серед російського населення, стереотипи імперської свідомости все ж таки не мають майбутнього та підтримуються штучно, шляхом дезінформації, підогрівом шовіністичних настроїв, і створенням надуманих конфліктних ситуацій. Такий стан справ аж ніяк не в інтересах народів України та Росії і не в інтересах справжньої демократії, що неодмінно буде знищена, коли імперсько-шовіністичні або радикально-націоналістичні сили візьмуть гору.

Внутрішні сили, пов'язані з тоталітаристською свідомістю, виступають не відкрито, а під маскою демократії, федералізму або соціальної справедливости. Вимоги щодо визнання російської мови як другої державної тільки дуже наївна людина може сприйняти як заклик до справедливости в умовах дійсно несправедливого утискування української мови. Вимоги федералістського устрою фактично приховують сепаратистські настрої місцевих керівників, бо мова може йти лише про місцеве самоврядування, але ніяк не про політичне самовизначення територій.

Процес досягнення Україною реальної незалежности та її вихід у міжнародне співтовариство створює якісно нову ситуацію для всебічного розвитку української нації, народу з давньою і самобутньою культурою, з багатою історією, який має значний потенціал інтелекту та духовости. Нова якість українського суспільства

вимагає відповідного переоцінення системи його власних інтересів, які не можуть не відрізнятись від тих, що в нього були в становищі напівколоніальної країни. Така переоцінка повинна починатись з ледь не повної переорієнтації всієї системи свідомості, що притаманна в головних рисах українському народові. Цим визначається важливість розгляду духово-інтелектуального виміру національних інтересів України на сучасному етапі.

Національно-культурний або духово-інтелектуальний вимір національних інтересів полягає в усвідомленні необхідних умов для вільного розвитку української нації та консолідації народу України на загальноприйнятих засадах з метою всебічного розвитку кожної особи та громадянина. До таких умов можна віднести:

— зміцнення та подальше підвищення до сучасного цивілізованого рівня *національної свідомості* як самих українців, так і тих етнічних меншин, що складають разом з ними народ України; єдність нації може бути досягнута лише на досить високому рівні цивілізованості всіх складових частин суспільства; відродження історичної пам'яті, престижності української мови, культури;

— формування в свідомості громадян України *ціннісної системи демократичного суспільства та правової держави*; саме усвідомлення, що все повинно підкорятись законові, а не волі посадових осіб, відрізняє громадянське суспільство від стану «війни всіх проти всіх»; викриття стереотипів тоталітарної свідомості;

— універсальний розвиток *систем комунікації й інформування* в суспільстві для досягнення взаємопорозуміння між різними верствами та групами населення, окремими особами, конфесіями, етносами тощо; протидія силам, що намагаються зформувати навколо України систему інформаційної бльокади та дезінформувати міжнародне суспільство щодо процесів в Україні;

— пріоритетний розвиток *інтелектуального потенціалу* суспільства, формування головних засад інформаційного суспільства, створення сучасної моделі науки в українському інтелектуально-духовому середовищі, нової системи освіти, орієнтованої на загально світовий рівень.

(Закінчення буде)

Володимир МИКУЛА

ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (В Шістдесятиліття Штучного Голодомору в Україні)

У 1933 році на широких просторах України нечутно для цілого світу, тихо, у страшних муках, за наглухо забитими брамами большевицько-московської тюрми народів конали сотні, тисячі й мільйони чесних, працьовитих селян, чоловіків і жінок, їхніх немовлят, невинних діточок, надійних юнаків і дівчат, стареньких дідусів і бабусь, виснажених голодом, з опухлими від голодного болю животами, висушеними, мов примари, тілами і збожеволілими від розпачу очима, втративши всю надію на людську і Божу поміч. Смертний вирок їм дав кремлівський синаєдріон на чолі із Сталіним, Кагановичем, Молотовим й іншими самозванними «вождями» та «оборонцями трудящих». Це вони вирішили знищити українське селянство «як клясу», а тим самим зламати хребет непокірному українському народові, перетворити його на заляканого раба, вдячного за кинений шматок черствого колгоспного хліба. Коли ж українські провідні мужі по другому боці кордону, довідавшись про небувале лихо, закликали світ до помочі й пропонували свою допомогу, Кремль цинічно відкидав усі твердження, що в Україні панує голод, а цивілізований Захід, немов модерний Пилат, відвертав свої очі від того, що діялося в Україні, і вмивав руки від усякої вини. Найвизначніший демократ, американський Президент Рузвельт у той час, як чинився найбільш огидний злочин проти українського народу, визнав правозаконність «імперії зла» СРСР і встановив з цією кривавою тоталітарною диктатурою нормальні дипломатичні взаємини. Розпачливі волення українських демократичних представницьких організацій за кордоном і деяких приятелів-чужинців, які пробували бити у дзвін тривоги, коли большевики чинили геноцид українського народу, не знайшли належного відгому на світовому форумі, зрозуміння і підтримки. З-поміж тих чужинців-приятелів України — дійсних «праведників світу» — треба насамперед згадати англійського журналіста Малкольма Маггеріджа, кореспондента газети «Манчестер Гардієн» у Москві, який їздив на Кубань і на Україну, своїми очима бачив голод і написав правду про це до своєї газети. За це він гірко поплатився тим, що його вигнали з Москви. Він втратив посаду в цій газеті, ще й потерпіла його репутація. У той час світ слухав лукавих «експертів» — кореспондента газети «Нью-Йорк Таймс» Волтера Дюранті, який чудово знав, що діялося в Україні, але

свідомо брехав, що в Україні ніякого голоду немає. За це він дістав різні нагороди й відзначення. Світ вірив французькому прем'єрові Ерію, якого більшовики хитро обдурили, возили по «потьомкінських» селах на Україні і показували штучно підготовлені заможні колгоспи. Світ вірив усяким фарисеям, лівим соціалістам, таким як англійське подружжя Веббів, які виписували грубезні книги про райдужну нову советську цивілізацію і своєю пропагандою збаламутили наївну західню інтелігенцію на цілі десятиліття.

Щоправда, можна до деякої міри зрозуміти причини такої сліпоти на московські злочини. Якраз у 1933 році до влади в Німеччині прийшов Гітлер і західні потуги шукали якоїсь противаги йому в Москві. Тому й тоді, і в пізніших роках ліберальний Захід закривав очі і затакував вуха на стогін поневолених народів під московською кормигою, а згодом, у 1945 році, кинув у пащу кремлівському «дядьку Джо» півЄвропи на ціле півстоліття. Усі ми тут добре знаємо, як нелегко було нам після Другої світової війни на Заході голосити правду про жорстоку московсько-більшовицьку політику проти поневолених народів і як важко було переконати світ про голод 1933 року та про ті страшні жертви, що їх зазнала Україна від того штучно скоєного Москвою геноцидного голодомору.

Тому, гадаю, нам, українцям, не треба забувати тих чесних людей на Заході, які в найгірші гіркі години нашого тяжкого лихоліття подавали нам руку допомоги чи хоч підносили голос протесту на захист прав нашого народу. Їх імена ми повинні вписати золотими літерами у Вічну Книгу Пам'яті, щоб майбутні покоління знали і шанували їх. З другого боку, ми повинні зібрати й опублікувати якнайточніші відомості про Великий Голод 1933 року, про всіх, хто загинув у ньому в кожному селі і місті, щоб увічнити їхню пам'ять, щоб ніякі нові словоблуди в майбутньому не могли заперечувати чи применшувати страхіття цього найбільшого злочину московського імперіялізму, який ховався під більшовицько-комуністичною машкарою, і щоб не могли знову пробувати заганяти Україну в ще міцніше збудовану тюрму народів. А сьогодні це вже починають досить активно робити різні ворожі нашому народові сили — як зовнішні, так і внутрішні.

Мов отруйні гриби після дощу починають відроджуватися в Україні всякі комуністичні, псевдосоціалістичні групи, організації і партії, для яких тяжкий досвід України за 70 років більшовицької влади мовби невідомий. Вони нічого не хочуть знати про більшовицькі злочини проти України і величезні втрати. Недрути наші використовують катастрофічну економічну ситуацію в Україні сьогодні, коли вона стала незалежною, але є саботована зовнішніми і внутрішніми ворогами. Вони мовчать про голод 1933 року, про геноцид українського народу або виправдовують його тим, що це окремі помилки Сталіна чи інших осіб; займаються тим, що роздмухують демаго-

гічні гасла большевицького типу і пібурюють нарід проти своєї влади, щоб завалити молоду українську державність і затріюмфувати у відьомському шабаші на її руїнах.

Наслідком сприятливого збігу обставин Україна врешті, після тяжкої 70-літньої большевицької неволі і після майже трьох століть царської кормиги, що минули від Полтавської битви, зруйнування Запорізької Січі і скасування Гетьманщини, повернула собі незалежність святковим проголошенням 24 серпня 1991 року, підтвердженим референдумом 1 грудня 1991 року. Незалежність прийшла несподівано, немов сама ласка Божа зіслала її з неба, немов спіле яблуко впало з дерева. Але це не так — насправді незалежність вистраждана і виборена мільйонами борців, мучеників і трудівників, страшними гекатомбами жертв, що їх Україна поклала у своєму двохсотлітньому поході до незалежності. І немала частка в тому — досвід Великого Голодомору 1933 року в Україні, який показав усьому народові, що без своєї незалежності Україна приречена на смерть. І хоч довгожданий день державної самостійності й національної волі не приніс покищо сподіваного поліпшення матеріального добробуту, а економіка й життєвий рівень більшості населення України, на жаль, потрапили у ще глибшу скруту й кризу, доводячи частину населення до сумнівів, чи справді варто було боротися за політичну самостійність, коли економіка йде у провалля, однак ми твердо віримо, що це тимчасові труднощі народження нового життя, паростки якого тут і там уже починають показуватися і зеленіти.

Дасть Бог, що при збереженні національної єдності і солідарності, при дотриманні повного і справедливого правопорядку та справжнього народовладдя — демократії, при зміцненні державної і приватної дисципліни, при підвищенні зацікавлення у результатах праці, при пробудженні всесторонньої ініціативності і підприємництва, при піднесенні віри у свої власні сили, у сили нашого великого, доброго й розумного народу, при чесній, наполегливій праці з надією на велике майбуття України як рівної серед рівних народів світу, працьовитої, багатой, висококультурної, сильної й обороздатної країни, Україна переборе теперішні гігантські труднощі і, немов криголам, проб'є льоди, що сковують її державний корабель і вийде на широкий океан міжнародного життя як одна з найзаможніших та найпотужніших країн земної кулі.

Як же дійшло до голоду 1933 року, які були його причини? Тут треба згадати, що це не був ні перший, ані останній голод, який завдав Україні мільйонних втрат за час большевицького панування. На початку двадцятих років, у роках 1921-22, у Південній Україні, на Кубані, в Росії і Поволжжі також шалів великий голод. Він був спричинений частково поганою погодою, посухою і наслідками громадянської війни, але ще більше політикою большевицької влади

періоду т. зв. «воєнного комунізму», коли на кожне село накладали «продразвйорстку», себто обтяжливі контингенти натурою, які село мусіло здавати Москві під загрозою страшних розправ, аж до розстрілу за невиконання завдання. Ясна річ, село відповідало на скороченням посівів, а також масовими стихійними повстаннями не тільки в Україні, а й у Росії, на Тамбовщині, наприклад. Потрапивши в страшну кризу, розруху й голод, большевики під проводом Леніна були змушені скасувати «продразвйорстки» в березні 1921 року, запровадити нормальні податки і проголосити кінець «воєнному комунізмові»: частково дозволити на приватну промисловість, індивідуальне сільське господарство і торгівлю, а це все назвали «Новою економічною політикою». Водночас вони проголосили більші культурні права для неросійських народів, а в Україні т. зв. «українізацію» у 1923 році, яка протривала до початку 30 років. Цим тактичним маневром большевики дещо заспокоїли село, а фальшивою «українізацією» пригасили повстанський рух в Україні. Голоду ж відразу не можна було стримати, а тому в південних областях України померло тоді близько 2.5 мільйонів людей. Ленін тоді дозволив на постачання допомоги голодуючим з-за кордону, але переважно до Росії, на Поволжжя. В Україну допомоги довго не допускали, заперечуючи існування голоду, аж коли вже було запізно рятувати тих, кого раніше ще можна було врятувати. Цей голод Москва використала, щоб пограбувати церкви, брутально забравши їх коштовності (золоті чаші, свічники, хрести та ін.) нібито на закупівлю зерна за кордоном, а фактично на потреби большевицької пропаганди і поширювання «світової революції пролетаріату».

Після смерті Леніна новий большевицький вождь Сталін вирішив сповнити задум попередника і по дорозі до «всесвітнього комунізму» побудувати спершу «соціалізм» в одній країні, себто ССРСР. Тож, починаючи з 1927 року, він розпочав суцільну колективізацію села. Упродовж кількох років страшним терором, фізичним знищенням заможної верстви селян, т. зв. «куркулів», вивезенням тисяч і мільйонів сімей працюючих, статечних господарів у тайгу Сибіру і пустелі Казахстану, большевики загнали велику частину селян у колгоспи, де вони працювали так, як працюють наймити чи невольники, і через те сільське господарство дуже занепало.

Найнещадніше большевики грабували збіжжя в Україні, бо вся кремлівська верхівка добре пам'ятала завзятий спротив України большевицьким наїздам в 1917-21 роках. Вона боялася визвольних прагнень українського народу і за всяку ціну хотіла зламати йому хребет, щоб він уже ніколи не піднявся на боротьбу за волю. Маючи це на меті, Москва завела фактичну військову облогу України, щоб не допустити будь-якого порятунку з-поза її кордонів чи втечі селян до Росії у пошуках хліба. Спеціальні загони комсомольців-фанатиків залізними прутами пробивали земляні

долівки в хатах і городах, нищпорили біля хат, шукаючи сховане зерно, відбирали останні жмені захованого хліба й вивозили на зсипні пункти, де це зерно гнило і пропадало марно просто неба під дощем. А червоноармійці, які охороняли його, стріляли в голодних селян, що посміли туди наблизитися.

Тодішній комуністичний уряд і компартія України були вірними співучасниками большевицького злочину і вкрили себе вічною ганьбою. Єдиним членом уряду, що висловив глухий протест, був Микола Скрипник, який з розпуки застрелився у найбільший розпал голоду, але не залишив світові й історії виразно висловленого протесту проти штучно спричиненого голоду, проти Геноциду України, проти колоніальної політики Москви.

Голод не був наслідком стихійного лиха — повені, посухи чи нашествия сарани, бо жнива 1932 р. були не найгірші, такі, що зерна вистачило б для прожитку до нового врожаю 1933 року, але жорстока політика комуністичної Москви, що мала на меті забрати весь хліб з України, не звертаючи уваги на наслідки, призвела до загального голоду в українському селі. У містах такого загального голоду не було, бо большевицький режим, який чванився тим, що він «пролетарський», не хотів зовсім наставляти робітників проти себе і забезпечив їх хоч мізерними, але мінімальними пайками хліба. Треба пам'ятати і те, що міста були великою мірою зрусіфіковані, супроти них Москва не мала такої ненависти і ворожости, як супроти традиційного українського села.

Скільки ж померло людей в Україні під час голоду 1932-33 років? Відповідь на це питання дати дуже важко, бо Москва офіційно заперечувала, що такий голод був, а всі офіційні дані були засекречені. Лиш опосередковано порівнюючи дані про кількість населення під час загальних переписів населення з 1926 і 1939 років (причому цей останній був сфальшований) та з розрізнених даних можна робити оцінки. Найбільш обережні оцінки називають цифри 3.5-4.5 млн. осіб. Виступаючи в Палаті лордів у Лондоні 1934 року, архієпископ Кентерберійський назвав цифру 5 млн. осіб. У приватній розмові з одним американським журналістом із часопису «Нью-Йорк Америкен» Микола Скрипник, народний комісар України, назвав цифру 8 млн. осіб. Кореспондент «Нью-Йорк Таймс» Евальд Аманд оцінював цю кількість у 7.5 млн. Вінстон Черчіль у своїх спогадах згадує, що Сталін у розмові з ним оцінив втрати населення від колективізації у 10 млн. селян. Оскільки від голодомору потерпіла переважно Україна, ми приймаємо цифру 7 мільйонів людей. Це більше, ніж число жидів, які загинули від гітлерівського голокосту, про який знає увесь світ.

Чи знає світ про тяжкі втрати України, коли від злочинної, геноцидної політики большевицької Москви загинув кожен п'ятий українець в Українській Советській Соціалістичній Республіці? А

скільки мільйонів не народилися через те, що стільки потенціальних батьків померло? Сто років тому перепис (1891 року) показав, що в Росії було 50 млн. росіян, а українців приблизно 30 млн. Кількість росіян на сьогодні зросла у три рази, до 150 млн., а українців навіть не подвоїлася, їх менше третини від кількості росіян. За цими сухими холодними цифрами — велика трагедія української нації, голодна смерть і насильна русифікація десятків мільйонів українців, катастрофічний спад народжень.

Відзначаючи трагічну річницю голодомору 1933 року, пригадаймо, що відзначення пам'яті жертв голодомору заініціював ЦК СУМ в Німеччині, у Мюнхені, 1948 року, розпочинаючи також видання матеріалів про цю трагедію українською й чужими мовами. Сьогодні цю справу продовжують відповідні організації в Україні, особливо Товариство «Меморіал» ім. Василя Стуса. Зібрані тим товариством дані на території Чернігівської, Сумської, Харківської та Полтавської областей свідчать, що в кожній з тих областей від голоду померло приблизно 400 тисяч осіб. А таких областей у Центральній і Східній Україні налічується 15.

Отже, знову доходимо до цифри близько 7 млн. жертв.

У 60 річницю великого голодомору схилимо голови перед пам'яттю мільйонів невинних жертв голодомору 1933 року й обіцяймо зробити все, щоб ніколи подібне не повторилося і щоб большевицька гідра вже не підняла голози, а нога московського чи іншого імперіяліста-завойовника більше не ступила на священну українську землю!

«1. Особливу відповідальну роллю в житті нації має жінка. Жінка — це передусім мати, вихователька молодого покоління і основа родини. Тому в українській державі позиція жінки в суспільстві і її праця будуть забезпечені окремим законом.

2. Родина, як основна клітина суспільства, має для нації особливе значення, бо в ній виростає і виховується молоде покоління. Українська держава створить всі умови для того, щоб родина в Україні мала всі можливості для виконання цього відповідального завдання.

3. Окремий закон охоронятиме шлюб, родину, материнство і дітей. Щоб жінка-мати могла присвятити потрібний час вихованню дітей, а не шукати додаткового заробітку, родина отримуватиме відповідну допомогу».

(З постанов ІУ ВЗ ОУН, БУП, ч. 9, стор. 162)

Володимир МАЗУР

ВИСТУП СВІДКА ҐЕНОЦИДУ 1932-1933 РОКІВ На Міжнародній Науковій Конференції в Києві

Вельмишановний пане Президенте!
Шановні Члени Уряду, Члени Парляменту,
Українське Духовенство,
Представники наукових, культурних, громадських установ,
політичних партій і організацій!
Дорогі Земляки!

Від українського організованого світу в Сполучених Штатах Америки, від Ваших земляків, які пережили страхіття голоду 1932-33 років і дожили ще до наших днів, проживши півстоліття на чужині, я сердечно вітаю усіх Вас — учасників Днів Скорботи і Пам'яті Жертв Голодомору!

Вітаю тих, що були свідками цього страшного ґеноциду і вітаю тих, які знають про голодомор із переказів своїх дідів, батьків і матерів!

Я сердечно вітаю представників дипломатичного корпусу багатьох країн світу, вітаю членів Сенатської комісії США, які ще в часах існування «імперії зла» відважилися своїми доказами сказати світові, які страшні випробування лягли на долю українського народу в 1932-1933 роках!

Від імени багатьох українських установ і організацій в США я сердечно дякую Організаційному комітетові за проведену широку підготовку по проведенню Днів Скорботи і Пам'яті Жертв штучного голодомору України в роках 1932-1933.

Дорогі Земляки!

Я був очевидцем і свідком цього злочину. Наша родина перенесла голод у двох районах: біля станції Варварівка, Бахмацького району, і в м. Ромнах.

На плянтаціях цукрового буряка біля Варварівки працювали пухлі і немічні люди. Була також бригада неповнолітніх дітей, яких годували один раз в день рідкою юшкою.

Коли буряки підросали, голодні люди сусідніх сел їх викопували і їли, щоб спасти своє життя. Але охоронники на конях, батогами із залізними гайками на кінці, били немічних людей, відганяли їх від останнього порятунку. . .

А по вулицях міста Ромен ходили кістяки, обтягнуті землистою шкірою. Вони просили милостині. Ще жахливіші сиділи під парканами, бо вже не мали сили рухатись. Тут же багато з них і вмирало. Час від часу над'їздив віз. Мерців, як дрова, кидали на повіз та їхали далі — підбирати невинні жертви режиму, що правив країною, — «где так вольно дишет человек», та де всесильний диктатор проголошував, що «жить стало лучше, стало веселее. . .»

У такому страшному кошмарі проходило дитинство нашого покоління. Розкуркулювали трудових селян, людей переслідували за соціальне походження. Масові заслання до сибірської тундри та азійських степів, постійні чистки, розстріли, непевність за свій завтрашній день — це був той багаж, з яким я виїхав у вільний світ і прожив там півстоліття. . .

Дорогі мої Земляки!

Ви перейшли земне пекло, але не легко було жити і на чужині. І хочу тут вам сказати, що всю нашу тугу за рідним краєм ми вливали у творчу працю для України. Ми стояли на фронті боротьби за честь і свободу свого народу.

А коли говорити про штучний голодомор 1932-33 років, то я, як його живий свідок, виступав, інформував і остерігав вільні народи проти нелюдської системи, проти комунізму, проти російського імперіялізму.

Ми за океаном відзначали 25-ту річницю, 30-ту, 40-ву і 50-ту річницю цього страшного геноциду.

І якою душевною радістю і моральним вдоволенням є той факт, що ми врешті дожили до того дня, коли вже 60-ту річницю ми вільно і обов'язково можемо відзначити на рідній землі.

Ми поклоняємося тіням жертв цього страшного геноциду, згадуємо їхні муки і страждання скрізь там, де наші люди жили, терпіли і вмирали.

Українці на Батьківщині і в діаспорі не сміють забувати про ті страшні жертви, які поніс наш народ від руки безбожної влади! Ще більше ніж дотепер, у статтях, спогадах, кінофільмах ми повинні інформувати наше оточення, наших нащадків, народи світу про ці та інші страхоття, які пережив наш народ за понад 7 десятиліть.

Гідно та урочисто вшануймо тепер жертви всіх голодоморів, жертви тюрем і концтаборів, воїнів Армії УНР, воїнів ОУН і УПА, які полягли в боротьбі за визволення нашого народу! Вшануймо також усіх громадян України, які впали у боротьбі з німецьким нацизмом!

І так, як немає часу задавлення для воєнних злочинців в періоді Другої світової війни, так немає часу задавлення для поставлення під суд злочинців великого голодомору в Україні 1932-33 років!

Дорогі Земляки!

Ми зійшлися зі всіх сторін України, із східної та західної діаспори, щоб віддати пошану пам'яті мільйонам жертв голодомору. Та наш борг пам'яті, однак, не буде оплачений тим, кого ми сьогодні згадуємо, якщо до почуття пошани не буде доданий заклик до змагу за утвердження Української Держави.

Бережімо нашу незалежну Українську Державу як зінницю ока, утверджуємо її, єдиний! Бо лише вона принесе нам щастя і кращу долю! Вона збереже й охоронить нас від нових геноцидів!

**НЕХАЙ БУДЕ ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ МУЧЕНИКАМ
ГОЛОДОВОЇ ОБЛОГИ УКРАЇНИ!**

СЛАВА НАВІКИ ВЕЛИКОМУ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ!

Дмитро ДОНЦОВ

ПЕРЕДСМЕРТНА МОСКОВСЬКА «ЧЕХАРДА»

В передпотопові часи, в кінці XIX віку, в новорічному календарі ви знаходили світлини тих самих царських міністрів, що й торік, і позаторік. Але вже з початку 1900 років міністри з'являлися і щезали, ніби фільмові герої, падаючи від несподіваної царської неласки або від кулі замаховця.

Коли наступила ця міністеріяльна «чехарда», люди хитали головами і не ворожили нічого доброго режимові.

Що віщує теперішня «чехарда» большевицьких кациків: Сталін, Берія, Маленков, Хрущов?

Живемо в добу приспішених темпів. В СССР ці приспішені темпи свідчать про загрозливий стан московської імперії. Насамперед темп територіального розросту. Який він був повільний у перші віки царату! Від часу, коли постала Литовсько-Руська держава, 300 років потребувала Москва, щоб вагаючись, переступити литовсько-український кордон (в половині XVII ст.). Від Переяслава — потребувала Москва півтораєста років, щоб дістати кордони 1914 р., згідно 1815 р. — в Європі. Але щоб скочити до Ельби і майже до брами Константинополя, — їй вистачив час 1941-45 рр., — п'ять років! Менш-більш подібний приспішений темп спостерігаємо в експансії Росії на Сході.

Чи це свідчить про велетенський зріст могутности Росії? Навпаки! Тривале тільки те, що довго росте або здобувається. Скоро здобуте — скоро тратиться. Маратонський біг Червоної армії 1943-45, яка спішно ковтала величезні простори, нагадував чвал сполоханих коней, над якими ледве панує візник. Простори великі, але повні вибоїв, ровів, хатців, невідготовані для об'їзду московською «кибіткою»: важко їй було у Фінляндії, важко на Україні, ще важче в Угорщині, в Німеччині і в Австрії, а найважче в Китаї. Це був процес спішного налавкання, від якого лусне московський живіт скорше чи пізніше. Перетравити згалавкані землі удавові в Кремлі стає чимраз важче. Хоч московська «тройка» гальопує далі, але, повторюю, візник ще не панує над сполошеними кінями.

Чому я так думаю? Тому, що так само *приспішеним темпом іде дегенерація большевицької провідницької касты і то під оглядом як характеристики, так і ідейности.*

Перша аристократія московсько-суздальська, що вийшла з Київських Рюриковичів і яка так само змосковщилася, як здена-

ціоналізувалися німецькі династії в Англії і на Балканах, тривала досить довго, аж до Івана Грозного. Опричиною цей цар поклав початки нової «еліти» — дворянства, яке правило імперією вже значно коротший час — 300 років, а весь XIX вік був часом швидкої і прискішеної дегенерації цієї касти — моральної та ідейної. Вже за Шевченка вона складалася з банди придворних блюдолизів і льокаїв, образ яких блискуче віддав поет у своєму «Сні». *Значно прискореним темпом іде цей процес і в большевицькій «еліті».* «Стара гвардія» большевицька — це були ще «ідейні гангстери», які здійснення своєї «ідеї» загального грабунку і розбою ставили над особисте «благополуччє», а часом над життя. Тепер — це змінилось. Тепер советське дворянство — партійці, апаратчики обросли салом. Гроші, посади, комфорт — у них на першому місці. І досвід перших місяців війни 1941 р. показав, як ці нікчемні душі — підпора режиму! — насамперед думали про рятування своєї марної екзистенції, як хутко піддаються переполохові. Це вже каста «рвачів», ще гангстерів, але вже без тіні хоч би її гангстерської «характерности». За якесь чверть століття большевицьке «дворянство» з'їхало до такого ступеня дегенерації, до якого опустилося царське дворянство аж по двохсот літах. . . *Прискішені темпи! Прискішено іде й ідейна дегенерація тієї касты, яка висихає ідеологічно, стає стерильною.* Імперія російська завжди жила від кризи до кризи. Щоб визискувати нагробані землі і тримати підбиті народи «за морду», потрібний був деспотичний режим. Але такий режим забивав всякий стимул до праці, а імперія душилася економічно. Тоді треба було давати «свободи», якісь «реформи» і запроваджувати якусь НЕПолітику. Як тільки починався цей «ліберальний» курс — відосередні сили брали гору, і імперії грозив розвал. Тоді поверталось знову до політичних «ежових рукавиць». . .

Отже за царату довші періоди часу займали ці коливання. Режим «фельдфебеля-царя» Миколи I — тривав 30 років. Режим його сина, «царя-освободителя», «епоха великих реформ» — тривав 26 років. «Реакція Олександра III» — 13 літ, «самодержавіє» Миколи II — 10 років, а його ж доба конституційна — 12 літ. . .

І які ж прискішені темпи подібних (не тотожних!) хитань большевицького режиму! Воєнний комунізм, лєнінський НЕП, Сталін, ежовщина, «свобода — релігія», «ліберальні» жести Берії, Малєнков з обіцянками фаворизування продукції на «ширпотреб» зі шкодою для важкого промислу, нарешті — «давай назад» Хрущова. . . Все це нагадує вже не власновільне маневрування, не колишнє «шаг назад, два вперед», а безладні стрибки очманілого звіря. І в які короткі періоди часу, в порівнянні з подібними ж (не тотожними) стрибками царського режиму для рятування імперії! Це — метання осліплених людей або серед пожежі збуджених п'яних, що втратили голову і не знають, де вихід.

З тих причин *приспіненим темпом* йде «зміна варті» в Кремлі, сполучена часто з убивством головного хана. Бувало це і за царату та далеко рідше. Коли взяти період від 1801 р. до скасування царату, несвоєю смертю вмерли тільки троє царів — Павло I, Олександр II і Микола II — це за 117 літ. А скільки советських ханів було ліквідовано за несповна 40 років большевизму, починаючи від Леніна! І це знову є знак, як нидіє стабільність режиму, яким божевільним темпом шубовстає вниз большевицька «еліта»!

І щойно згадані скоротемпні перескоки від «НЕП-ів» до «ежових рукавиць», і ці безнастанні зміни ханів у Кремлі свідчать, що *чимраз тяжче московській «еліті» видавати з себе нові ідеї і нових людей, авторитетних хоч би в своїй зграї*. Навіть московська емігрантщина, яка давніше постачала формуючі ідеї для «нової варті» — Герцен, Плеханов, Ленін, — є вражаюче безплідна ідейно. І то емігрантщина, і царєфільська, і демократична, і нова нібито протибольшевицька.

Складається враження, що на кораблі пожежа, а на командному мостикі йде завзята «драка» тих, що хочуть бути капітанами, але з яких ніхто не знає, як врятувати корабель. А головне, що нема нікого, хто б навіть у своїй зграї мав незаперечний авторитет. У такій ситуації московський Ванька, що виліз так високо, скоро гримне на землю, і його імперія розвалиться на частки, як розвалилася так само нагло імперія Аттіли і монголів. Розвал імперії йде десятикратно швидшим темпом, як її збирання до купи. Що грабувалося сотнями років, розскочиться впродовж кількох років. Що нахапали за кілька років — втратять за кілька місяців. Приспіненим темпом!

Це буде остаточне вирішення Пушкінської ділеми: не «слов'янські потічки зіллються в російським морі», а воно «ізсякне», висохне.

Певно, знайдуться сили в Окциденті, які поспішать рятувати конаючу потвору, думаючи повернути її на ту чи іншу свою віру, — але, падаючи і розбиваючись, московська вежа Вавилонська розторощить і ті сили, сили закохані в Москві і задурманені її ілюзорною могутністю, недоцінюючи живих сил народів, в першу чергу України, які московську потвору знищать.

Певно, зігніла всередині, смертельно поранена в 1941-45 рр., та потвора може ще зробити не один стрибок; як зацькований вовк, скалічить і заб'є не одного з гочних псів, але вона вже приречена. . . Тоді підійде ловець, щоб, як тому вовкові, перерізати їй горло.

Треба лише, щоб той ловець знайшовся. Треба, щоб не повторилися часи 1914 і 1917 рр., коли замість бити по приречених на загибель царатові або керенщині, провідники України не присягали їм свою лояльність. Колесо нашої Долі ще раз закрутиться вгору — лише в ту хвилину міцно рукою за нього вхопитися.

Від Редакції

Коротка праця д-ра Дмитра Донцова, що під наголовком «Передсмертна московська 'чехарда'» появилась 1957 року в БУП ч. 2 під загальною назвою «За Самостійну Україну», і яку ми передрукували повище, написана, очевидно, в часі, коли російська імперія під назвою «Советський Союз» знаходилась чи не на самих вершинах своєї мілітарно-політичної сили на східних просторах Європи, Кавказького регіону, середущої Азії і Далекого Сходу. Не дивлячись, одначе, на це, наш автор-мислитель понад усякі вагання предбачував не тільки сам її кінець, але й шлях до нього та причини. А все це, що відбувається під цю пору в самій Російській Федерації, і що в один чи другий спосіб заторкує сливе всі новопосталі незалежні держави на теренах колишньої імперії, в тому числі і в Україні, це останні судороги всього того царського і большевицького, що жило на їхніх землях понад 300 років. Ні давня Римська імперія, ні Монгольська імперія, ані більші та менші пізніші імперії не розпадались за два-три роки.

Остаточне припинення імперських судорог наступить тоді, коли від влади і від найважливіших господарсько-економічних, культурних і політичних важелів державницького життя освободжених народів відійдуть або стануть відсуненими всі ті людські елементи, мислення і поведінка, які в суспільному житті вже не прогресують від поганого до кращого, але продовжують все те в міркуваннях і поступованнях, до чого їх допровадила советська система від Леніна до самого М. Горбачова. У переддрукованій праці д-р Дмитро Донцов зачисляє їх до «касти рвачів, ще гангстерів, але вже без тіні хоч би і гангстерської характеристики». А тому й не дивниця, що якраз велика частина тих «гангстерів», які донедавна були при владі в Росії, в Україні та в усіх інших національних і федеративних республіках кол. СССР, так цілко тримаються тієї влади також тепер, але тієї влади, яку намагаються задержати в руках вже не так комуно-большевицькі «гангстери», як радше «рвачі».

Автор «Передсмертної московської 'чехарди'» висловлює під сам кінець своїх міркувань потребу на «ловця», який понен тепер підійти до тієї конаючої потвори, щоб «перерізати їй горло». В остаточному він каже, що «Треба лише, щоб той ловець знайшовся. Треба, щоб не повторилися часи 1914-1917 рр., коли замість бити по приречених на загибель царатові або керенщині, провідники України присягали їм свою лояльність». А цей «ловець» в Україні є — не в одній, може, особі, але в колі всіх переконаних патріотів, самостійників-державників, яким необхідно взятись остаточно за конкретну роботу, щоб допровадити народ і його державу найперше до належного порядку, а в послідовності того — до добробуту!

о. С. ГАРВАНКО

ДО ДЖЕРЕЛ ОЗДОРОВЛЕННЯ НАЦІЇ

Коли переглядати сторінки нашої преси за останні два роки, то відразу можна зауважити, що добра половина статей усієї преси була присвячена питанням закріплення нашої державности та забезпечення її майбутности під оглядом політичним, соціальним та економічним. Це безперечно основні й загально-людські існування поодиноких народів і їх самоуправи чи державности.

Це щось подібне, як в особистому житті одиниць: потрібні є поодинокі члени тіла, щоб могли виконувати життєві завдання і потреби; але потрібний і повний жолудок, щоб давати силу і рух поодиноким членам тіла. Потрібні ноги, щоб нас носили, але ще більше потрібна голова, щоб цими ногами кермувала й давала їм напрямок у рухах. Без голови — все тіло мертвий труп.

Людина живе в громадсько-суспільному середовищі. Народня приповідка каже, що «ГРОМАДА — ВЕЛИКИЙ ЧОЛОВІК!» І як у житті одиниць потрібне підсилювання організму, щоб міг діяти, так і в житті громад і народу потрібні життєві підсилювання, щоб цей народ міг існувати й розвиватись та творити сильну й певну будучність.

Саме тут треба трохи ширшого думання і поважної застанови — як цю будучність запевнити, як її утривалити.

Ми тепер пережили великі хвилини чи моменти в нашій історії з причин дивних заряджень Божого Провидіння (про що була згадка в статті «В єдності сила народу» — «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ», чч. 10-11 з 1991 року). Знайшлися відповідні люди, що ними Боже Провидіння послужилось у переведенні в дійсність цих дивних Божих плянів. Але й найбільші люди попри великі пляни роблять і деякі (інколи й досить серйозні) помилки.

От і Президент України у своїх аж забагато великих демократичних захопленнях проголосив аж надто великі пляни, що можуть від'ємно відбитись у майбутній структурі і закріпленні нашого державного життя.

Наш мюнхенський тижневик «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» в числі 45 з 8-го листопада 1992 року, в статті «Громадянська, не національна Україна?» подав такі слова: «Два тижні тому, на прес-конференції в Києві. . . Президент України Леонід Кравчук. . . заявив, що основа відновленої української держави буде громадянська, а не національна (підкр. С. Г.) і головною статтю в Україні буде громадянин». . . Тут відразу видно, що вислів — коли не безуважний, то досить ризиковний.

В чому справа? . . Президент чи призабув, чи може ще під «натхненням» і наставленням марксистської інтернаціональної ідеології, в якій колись був вихований — не звернув уваги, що такий погляд і планування відбудови може бути небезпечний. Це противиться

не тільки загально-людським природним законам, але й метафізичним — надприродним: бож з біблійної історії знаємо, що *Господь Бог сотворив народи*; починаючи від першої глави *Книги Буття*, Святе Письмо подає історію творення і розмножування людського роду. «І сказав Бог: «сотворімо людину на наш образ і нашу подобу. . .» І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх. І благословив їх Бог і сказав їм: «Будьте плідні і розмножуйтеся та наповняйте землю й підпорядкуйте її собі» (Бут. 1, 26-28).

А після знищення потопом первісного звироднілого й упавшого людства (Бут. 6, 1-8 і 13-14) — Господь знов повторив, благословляючи Ноя і його синів: «Будьте плідні, розмножуйтеся і наповнюйте землю. . . і розселюйтеся на землі та множіться на ній» (Бут. 9,1 і 7). Відтак у символічній оповіданні про *помішання мов* (Бут. 11, 1-9) є бесіда чи розповідь про сотворення мов і народів: «Отож зійдімо вниз (на землю) і помішаймо там їх мову, щоб не розуміли одне одного. І розсіяв їх Господь звідтіля по всій землі, й вони перестали будувати місто. Тому то названо його Бабел (Вавилон), бо там Господь помішав мову всієї землі й звідти розсіяв їх Господь по всій землі» (Бут. 11, 7-9). А за тим Божим законом почало людство розмножуватись і заселяти землю групами відповідними до їх мов і звичаїв. Та й за загально-людськими, уже природними законами, кожне плем'я чи народ організували свою державу (чи можна б сказати біблійним висловом — свою «вавилонську вежу»).

Із загальної людської історії знаємо, що кожен народ видавав чи покликував із себе — зі свого племені — провідних людей, а не з чужого племені. Коли б навіть були виїмки у цьому загально-людському законі, то виїмки є виїмками, а не правилом чи законом.

Так, отже сміло можемо поставити питання або застереження до вище наведених слів президента Леоніда Кравчука: *А чому наш народ мав би бути виїмком. . .*

У згаданій статті «Громадянська, не національна Україна?» не підписаний автор дуже влучно розвиває відповідь і вияснення до слів Президента. У цьому ж виясненні читаємо такі слова: «Поглянувши на карту світу, знайдемо мало країн, які були б виключно національними, але всі держави провадять свою внутрішню і зовнішню політику з точки зору національних вимог. Більшість країн, такі як: Німеччина, Франція, Італія, Польща й навіть Ізраїль, перше захищають національні інтереси більшості, але одночасно вони дають повні права розвитку етнічним меншинам на їх територіях.

Президент Кравчук правильно старається задовольнити їхні потреби, але цього не можна робити на некористь української нації. Протягом тисяч років український народ, на різних полях бою — від Козацької Доби до ХХ століття — боровся за збереження своєї національної державності або її відновлення. . . А що є несумісним, це те, що з одного боку заявляти, що Україну будується на підставі громадянства, а з другого боку — йти за допомогою до українських людей, розсіяних по цілому світі, і збирати гроші на українські амбасди, уряд тощо. . . Збирайте фонди від інших виселенців з України — росіян, поляків тощо. Л. Кравчук і новий уряд України

повинні добре застановитися, чи вони будуть українським національним урядом, а чи урядом безбатченків».

* * *

Тут переходимо до дальшої точки нашої теми, «До джерел оздоровлення нації», і над двома питаннями треба застановитись — над питаннями, які є базою та фундаментом здоров'я і сили народу, так що без застанови над цими питаннями і без примінення їх у нашому практичному щоденному житті, шкода себе обдурювати якимись ілюзіями про нашу «силу і велич» та про «світле майбутнє» України.

Перше з цих питань — це *питання природи чи розмноження українського населення в Україні*. Коли ми себе дотепер представляли як 50-мільйонний народ, то останньо в нашій пресі пишуть тільки про сорок — чи сорок і п'ять мільйонний. Ба щобільше! Були також у пресі згадки про природний приріст населення України. І коли серед інших народів подали 5-10 або й більше відсотків (процент) природу, то серед українців на диво! . . . *одинадцять процент зменшення!!!* . . .¹ Це справжній голос дзвону тривоги для пробудження й опам'ятання. Одинадцять процент зменшення українського населення в Україні!!! . . . Куди ми йдемо? І які то ми «Діти козацького роду»? . . .

Насувається потреба застановитись над найважливішим життєвим явищем, від якого одні — не розуміючи його — *втікають*, та воно все йде за ними як тінь за людиною, а другі — не маючи змоги звільнитись від цієї «тіні» — сліпо їй піддаються і запаморочені та «підохочені» ще й наркотиками котяться вже без пам'яті до загибелі. Цим дивним життєвим явищем є *половий гін*, коротенькою інтернаціональною мовою називаний «секс» (sex) з його сексуальними збоченнями. Замітні є слова св. ап. Павла в цьому питанні: «Мені бо милий, за внутрішньою людиною, закон Божий; але я бачу інший закон у моїх членах, який воює проти закону мого ума і підневолює мене законові гріха, що в моїх членах. Нещаслива я людина! Хто мене визволить від тіла тієї смерті? Дяка хай буде Богові через Ісуса Христа, Господа нашого!» (Рим. 7, 22-25; пор. 2 Кор. 12, 7-10).

Самий у собі «Секс» не є злом. Це дивна сила Бога, яку Бог створив для розмноження усіх живучих сотворінь, а втому й людини. «І побачив Бог, що воно добре» (Бут. 1, 18 і 25). «І побачив Бог усе, що створив: і воно було дуже добре» (Бут. 1, 31).

Зло із сексу роблять люди, коли занедбують контролювати його². Це щось подібне до високоякісного ліку-медикаменту: коли

¹ Про це писав також «Визвольний Шлях» і тижневик «Новий Шлях» з Торонта в ч. 18 з 1 травня 1993 у статті «Рівень народжуваності на Чернігівщині найнижчий».

² Тут варто ще зачитувати слова американського католицького єпископа Фултона Шін'а в справі сексу. Він починає восьмий розділ своєї книжки 'Peace of Soul' ось так: 'Sex has become one of the most discussed subjects of modern times' (p.151). . . 'The principal reasons for sex deification is loss of belief in God' (p. 153). Далше продовжуємо по-українськи: «Ніщо матеріяльне, фізичне, чи тілесне не може коли-небудь задоволити людину вповні; людина має безсмертну душу, яка потребує Вічної Любові»

його вживати як приписане, тоді він лікує і найтяжчі недуги; а коли його вжити поза чи проти припису, то він затроє або й убиває споживаючого. Чому сьогодні стільки лиха на світі і не знати, куди світ котиться?.. бо сексоманія опанувала людство так, що воно замість Божих законів — поклоняється ідолам сексоманії. Також дивним явищем у силі, але і в делікатності сексу є прив'язаний до нього природній ВСТИД: хоч як люди піддаються цьому половому гонові, то при тому скриваються та інстинктивно паленіють на обличчі при діянні цієї очманюючої сили.

Український тижневик «ХРИСТИЯНСЬКИЙ ГОЛОС» з Мюнхену в ч. 30 з 26 липня 1992 року на 4-й сторінці внизу з-права подав таку записку: «У Києві прес-конференцію провів голова Комісії Верховної Ради України у справах жінок, охорони сім'ї, материнства і дитинства — Георгій Ходоровський. Він зокрема повідомив журналістів, що в Україні, де сьогодні близько три мільйони дітей у віці до 15 років потребують систематичного оздоровлення; а серед новонароджених катастрофічно зростає число дітей із фізичними та психічними вадами; через відсутність коштів гальмується впровадження і розробка цілого ряду програм. Так у зв'язку із складною фінансовою ситуацією Президія Кабінету Міністрів України відкрила розгляд довгострокової програми «Державна політика щодо поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства».

Тут спонтанно й автоматично саме-собою насувається питання, чи згадане «систематичне оздоровлення» не треба починати від ліквідації алькоголізму й наркоманії?.. Немає також сумнівів, що тут діє «ПАЛЕЦЬ БОЖИЙ» (Вих. 8,15) і всемогуча «БОЖА РУКА» (Вих. 15, 6 і 12; Пс. 21, 9 і 48, 11 та 118, 15-16). Св. ап. Павло колись перестерігав галатів: «Дивуюся, що ви так швидко покинули Того, хто вас покликав благодаттю Ісуса Христа і перейшли на іншу євангелію... *О нерозумні галати!* Хто вас зачарував, — вас, у яких перед очима був зображений Ісус Христос розп'ятий?.. Не обманюйте себе самих: з *Богом жартувати не можна*. Що хто сіє, те й жатиме. Хто сіє в тілі, той з тіла жатиме зотління» (Гал. 1,6 і 3,1 та 6,7-8), себто гниль чи так жажливий в останніх десятках років «AIDS».

(там же — стор. 153). І далі на стор. 155: «Ось-чому доба тілесної розбещеності є завжди добою політичної анархії. Основи суспільного життя захитуються кожноразом ('at the very moment') — коли тільки основи родинного життя доходять до руїни». І далі на стор. 162-163: «А щоб людське життя могло зберігатись і продовжуватись, Бог насадив у людину два великі нахили-похоті ('appetites'). Один — це бажання і смак до їди, для збереження тілесного життя одиниці-індивіда; другий — це подружні приємності для збереження життя раси (народу). Половий інстинкт (чи похоть), доч і добрий, може бути також і зіпсований-перекручений ('perverted'). А вкінці на стор. 165-166 так вияснює: «Немає гріха в належнім уживанні тіла... Однак гріх не полягає в самому тільки інстинкті чи пристрасті (похоті). Наші інстинкти чи похоті й наші пристрасті є *Богом дані* (Godgiven); а гріх полягає у їх зловживанні (perversion). Так, що не в голоді є гріх — а в обжерливості... не в питті — а в пиянстві. І не в розвазі чи відпочинку — а в лінивстві й ледарстві. Так само немає гріха в любові чи в уживанні тіла, але в пристрастній жадобі, яка є їх зловживанням. І як поганою стає справа, що не на своєму місці, — так і тілесний гін, коли неправильно чи зле вжитий» (Fulton Sheen, *Peace of Soul*, New York 1949; chapter 8: *Sex and Love of God*, pp. 151-175).

Чи це комусь подобається, а чи ні, *Бога заперечити неможливо*: бо на кожному кроці та у всіх чудних законах природи є *наглядні* дивні діла Творця («Як величні діла Твої, Господи, все премудрістю сотворив Ти» — з Вечірні Пс. 103, 24; див. ще й: Йоїл 2,21; Мал. 1,5; 2 Сам. 7,22 та Сир. 42, 15-43, 27 і Одкр. 15,3). А Псалмьми це знаменито доповнюють: «Безумний (англ. «the fool» — дурень!) каже у своїм серці «Немає Бога!». Зіпсувались, мерзоту чинять; немає нікого, хто добро чинив би» (Пс. 14,1 і Пс. 53,2).

Згадують Святі Книги і про велич та чудесність Божих діл: «Великі й чудесні діла Твої, Господи, Боже Вседержителю; праведні й істинні Твої дороги, Царю Святих» (Одкр. 15,3). «Заспіваю пісню Господеві, славно бо прославився... Твоя правиця, Господи, прославилась у силі, Твоя правиця розгромила ворога... Хто як Ти, господи, ... святий, величний старший у славі, що твориш чудеса? (з «Пісні Мойсея» у Кн. Виходу 15, 6 і 11). «О Господи, Ти еси Бог мій! Я буду Тебе величати, буду хвалити Твоє ім'я, бо Ти вчинив предивні речі» (Іса. 25, 1); «день-у-день мені говорять: 'Де твій Бог?'» (Пс. 4,2 і 11). «Чому б народи мали говорити: 'де ж Він, той їхній Бог?'. Наш Бог на небі; усе, що захотів, Він створив» (Пс. 15, 2-3). «Прославляю Тебе, що сотворив Ти мене *так дивно*; *предивні Твої діла*» (Пс. 139, 15).

А все те знаменито підсумоване в словах Йорданського Водосвяття — при занурюванні трисічників у воду: «*Великий Ти, Господи, і дивні діла Твої, і немає єдиного слова, що задовільно оспівало б чудеса Твої*».

Після сімдесятилітньої окупації і гноблення народу марксо-ленінським режимом та давлення совісті цього ж народу атеізмом — тепер настав час відпруження й обнови християнського життя по лінії Божих та на засадах Христової Євангелії. Цю обнову треба починати від родин, бо родина — це перша клітина народу, і коли будуть оздоровлені наші родини, то автоматично стане здоровим і весь народ³.

Насамперед мусимо мати на увазі, що РОДИНА Є БОЖОЮ УСТАНОВОЮ. Вже повище була згадка, що «не добре чоловікові бути самому; створю йому поміч, *відповідну для нього*... Так то полишає чоловік свого батька й матір та пристає до своєї жінки, і *стануть вони одним тілом*» (Бут. 2, 18 і 24). Відтак Господь Бог повторив ще через пророка Малахію Свою волю щодо нерозривності подружжя: «Чи не один у всіх нас Батько? Чи не один Бог сотворив нас? Чому ж ми одне одному ламаєм віру, сквернивши заповіт (violating the covenant) батьків наших? Юда ламає віру, і гидота діється... бо зневажив святиню... і взяв собі за жінку дочку чужого бога» (себто чужої віри — С. Г.) «Нехай Господь викоринить того, хто так чинить... тому, що Господь був свідком⁴ між тобою та жінкою твого юнацтва, яку ти зрадив... Майте ж до вашого життя пошану, і нехай ніхто не зраджує жінки юнацтва

³ Про християнсько-католицькі родини і про інші поза Церквою «мішані подружжя» та про «цивільні шлюби» і «життя на віру» трактує папське поучення з 1981 року під заголовком «Родинне Співжиття» — 'Familiaris Consortio', Esortazione apostolica di Giovanni Paolo II sui compiti della famiglia cristiana.

⁴ Має на думці подружню присягу.

свого. *Бо мені осоружний розвід, — говорить Господь Бог... Майте ж до вашого життя пошану, і не поводьтеся зрадливо»* (Мал. 2, 10-16).

В Новім Завіті самий Господь Ісус повторив це і закріпив: «Тому покине чоловік батька й матір і пристане до своєї жінки, і будуть вони двоє одним тілом... *Що, отже, Бог злучив, людина хай не розлучає»* (Мт. 19,4-6 і 9; Мк. 10, 7-9 і 11-12; також Лк. 16,18; «Кожний, хто відпускає свою жінку й одружується з іншою — чинить перелюб; і той, хто одружується з розведеною — чинить перелюб»).

Вкінці св. ап. Павло, застерігаючи, що Господь через нього говорить⁵, потвердив те все ось як: «Одруженим же *наказую не я, але Господь*: жінка нехай не розлучається від свого чоловіка; коли ж розлучиться, нехай зостанеться незаміжня, або нехай помириться з чоловіком, — а чоловік нехай не відпускає жінки!» (Кор. 7, 10-11 і 27).

В листі до Римлян перестерігає перед тілесними пожаданнями: Бог — пославши свого Сина в тілі, подібним на гріховне тіло, — задля гріха, осудив гріх у тілі» (себто тілесні гріхи). «Бо ті, що живуть за тілом, думають про тілесне... Бо прагнення тіла веде до смерті, а прагнення духа — до життя і миру; *тому що прагнення тіла вороже Богові* — бо не кориться закону Божому, та й не може» (бо Бог чистий Дух! — С. Г.) «*тілесні не можуть подобатись Богові*» (Рим. 8, 3-8). «Коли ж хтось Духа Христового не має, той Йому не належить... бо коли живете за тілом то помре; а коли духом умертвляєте тілесні вчинки — будете жити» (Рим. 8, 9 і 13). Ще й у листі до Коринтян доповнює: «Я вам писав був у листі — не мати зв'язків з розпусниками... чи з ідолопоклонниками, чи з п'яницями, чи з грабіжниками; з такими навіть не їсти!... Виключіть злого з-поміж себе!» (1 Кор. 5, 9-11 і 13). «Хіба не знаєте, що неправедні Царства Божого не наслідять? Не обманюйте себе! Ані розпусники, ані ідолопоклонники, ані чужоложники, ані розгнuzдані, ані мужоложники (homosexuals), ні злодії, ні зажерливі (захланні), ні п'яниці, ні грабіжники — Царства Божого не наслідять» (1 Кор. 6, 9-10).

В посланні до Євреїв св. Апостол повторяє слова з пророцтва Авакума, що «праведний з віри своєї буде жити» (Авак. 2,4) та доповняє: «коли ж він відступить, — Моя душа (цебто БОГ, — С. Г.) не матиме уподобання в ньому» (Євр. 10, 38; Рим. 1, 17-18; Гал. 3, 11). Додає також, що «Без віри не можливо подобатися Богу» (Євр. 11, 6); та й щераз перестерігає: «Подружжя хай у всіх буде в пошані, і ложе їх хай без плями, бо Бог буде судити блудників та перелюбців» (Євр. 13, 4)⁶.

⁵ «Одруженим же наказую НЕ Я — АЛЕ ГОСПОДЬ» (1 Кор. 7, 40). Див. ще й 1 Кор. 2, 10: «Нам же Бог об'явив Духом» і 1 Кор. 3, 10: «За благодаттю Божою, даною мені, я — мов мудрий будівничий, поклав основу». Також 2 Кор. 12, 7-9.

А все те потвердив і св. Петро: «Як і любий наш брат Павло, за даною йому мудрістю писав вам, що — зрештою — в усіх листах він робить» (2 Пет. 3, 15-16).

⁶ Треба мати на увазі, що БЛУД і БЛУДОДІЯНІЄ (церк.-слов.) та розпуста і розпусники чи перелюбники (укр.) — це те саме, що по-англійськи immorality, vice, adultery, fornication.

Варто також звернути увагу ще й на те, що Господь для охорони подружньої вірності і гідного вживання полового гону чи «сексу» — вложив також у людське серце почуття своєрідної *зависти* й ніяковіння (awkwardness, embarrassment), так що часто можна заважати якийсь занепокоєння в поведінці подругів, коли котресь з них пристає з подругом іншого подружжя: народньою мовою кажуть, що «він зависний за неї» чи «вона зависна за нього». . . Це також велика сила для скріплення подружньої вірності та належного вживання полового гону.

Такі є християнські засади і напрямні ідеї, за якими треба починати оздоровлення християнських родин в Україні, а через них і оздоровлення нашого народу. Треба, отже, виполовувати коріння безбожництва і матеріалізму з наших сердець, а наповнити їх райськими квітами Божих ідеалів так, як співаємо в наших: «хочем Бога в наших рідинах, у душах наших діточок. . . Хочемо Бога — Він наш Батько, хочемо Бога — Він наш Цар!». . .

В сучасній добі сексоманії людство з претенсій до високої «цивілізації» і «культурності» — цофається до примітивізму кам'яної доби. . . Бо якже ж назвати «моду ХХ століття», де приходиться стрічати зовсім молодих мужчин і підлітків з розпатланим (dishevelled) аж по рамена довгим волоссям, з кульчиком при одному вусі та ще й із шапкою-кашкетом, оберненим дашком назад. Колись так прикрашували страхопудів у городах — для відстрашування горобців.

Те саме, і з «модою» жінок: хочуть звернути на себе увагу розкуйовдженим волоссям і майже до стегна обнаженими ногами, так що аж ніяково чи огидно дивитись на таке видовище. Сказав хтось: «що пасує малій дитині — це ніяк не пасує 30 чи 40-літній бабі!». . .

Коли хочемо бути добрими християнами, то мусимо собі постійно пригадувати слова Апостола *про вчинки тіла і про плоди Духа* (Гал. 5, 19-23); та й ще і ще раз пересторогу цього ж Апостола: «Ті, що є Ісус-Христові, розп'яли тіло з його пристрастями та пожадливістями» (Гал. 5, 24). І «тому що прагнення тіла вороже Богові — бо не кориться законові Божому, та й не може. Тілесні не можуть подобатись Богові» (Рим. 8, 5-9).

Всі ми є свідками небувалого дотепер занепаду релігійності і християнської моралі. Виглядає це все на часи антихриста (Див. 1 Ів. 2, 18). Особливу увагу треба звернути на сучасну жахливу язву ХХ століття, яка нищить християнські родини особливо серед нашого народу: це язва диких «подружж» і розводів по два, а то три рази, та життя «на віру»⁷; і язва «абортів» — себто убивства плодів у лоні завагітнілої жінки⁸.

Для завершення нашого питання про оздоровлення народу через оздоровлення родин варто навести один дуже інтересний приклад

⁷ Диви згадане поучення Папи Івана Павла II 'Familiaris consortio': §§6-7 першої частини та §§ 77-84 в останній частині.

⁸ Натомість невіруючі «вчені» здичилого людства намагаються «витворити» т. зв. «лябораторне потомство», щоб заперечити Божі пляни і Боже діло. Тут простий запит: «а звідки ж ти, дурню, береш плід (насінина і яйце)?». . . Тут наївність і глупота противорічні самі в собі: з одного боку робить 'аборт' — а з другого боку — шукає способів штучного запліднення.

святкування неділі в нашій «геройській і вільній» Україні. В репортажі «О, УКРАЇНО, О ЛЮБА НЕНЬКО!» П. Роман Колісник подав дослівно таке «святкування» неділі в Україні: «В неділю до церкви не йдемо. Оксана каже, що не може кривити душею й бути фарисеєм — якось вона інакше вихована. Богдан з сином Володею ходять. Коли я запитався іншу молоду матір, чи ходять до церкви, вона чесно відповіла: — Нема часу. Наша баба з дітьми ходить, а нам обійдеться. Цієї неділі ідемо на пікнік, чи як каже Іван, на шашлики. Набрали м'яса, кавунів, городини, шампанського, горілки. Ідемо двома автами, бо Іван їде з дружиною і двома дочками: нас четверто і ще дівчина з Сибіру. Вона встидлива, невідомо чому. Може тому, що не знає української мови, а може така її вдача? Ідемо над стави до сусіднього села. Чудовий вид. Там внизу ловлять рибу, поблизу молода пара обнімається, тут вже більше машин, що теж приїхали на «шашлики». Розпалюють під лісом вогонь, підпікають насилени на залізні шпідці куски м'яса. Їмо, запиваємо». (в українську тижневику «НОВИЙ ШЛЯХ» ч. 19 з 13 квітня 1993)⁹. Оце типовий приклад «зберігання» — в знаках наведення — Божої і церковної Заповіді серед наших українських родин: ДЕНЬ СВЯТИЙ СВЯТКУВАТИ! (Вих. 20, 2-3 і 8-11 та 35, 1-3; Втор. 5, 12-15). У Книзі виходу: 31, 14-17 і 35, 1-3 Господь наказав смертю карати зза порушення суботи — дня відпочинку. Сьогоднішнє людство грубим занедбанням Божих Заповідей стягає на себе Божі кари, бо самі бачимо, що в світі діється. Ця недуга жахливого збайдужіння до Божих Заповітів не минає й нашого народу, як це бачимо із щойно наведеного прикладу «святкування» неділі. Такою поведінкою і такою «релігійністю» чи «духовістю» ми не створимо і не забезпечимо світлої будучини народу. Бог такі поведінки не буде благословити (Вих. 20, 5-6з; Єзек. 20, 11-14 і 19-24).

Передумуймо часто і поставмо собі за ціль нашого життя оці слова перестороги св. Апостола Якова: «Коріться, отже, Богові, противтеся дияволові, і він утече від вас. Наближіться до Бога, і Він наблизиться до вас. . . Смиріться перед Богом, і Він вас підійме!» (Як. 4, 7-8 і 10).

Закінчення буде

⁹ Дуже приємні, із щирого серця та легкі до читання репортажі п. Романа Колісника з його поїздки в Україну; варто їх видати окремою книжкою. Добре описаний побут населення України в теперішній вільній Державі.

КОНГРЕС ПОЛІТВ'ЯЗНІВ УКРАЇНИ

Хоча нижче подані матеріали Другого Всесвітнього Конгресу Українських Політичних В'язнів і Репресованих дійшли до нашої Редакції через УЦІС ще в місяці червні, через перевантаження нашого журналу іншими важливими матеріалами ми їх не могли скоріше надрукувати. Друкуємо їх сьогодні, а цим підкреслюємо, що всі ані на критику не втратили своєї актуальності.

Редакція «В. Ш.»

Другий Всесвітній Конгрес Українських Політичних В'язнів завершив свою роботу 6 червня 1993 року в Києві. Його учасниками були понад тисячу колишніх політв'язнів польських, німецьких та радянських концтаборів. В роботі Конгресу взяв участь віцепрем'єр України з гуманітарних питань Микола Жулинський та народні депутати України. Пройшовши через пекло різних комуністичних концтаборів і в'язниць, ці люди до сьогодні зберегли вірність національній ідеї боротьби за незалежність і державність, яку вважають головною справою свого життя.

Головним лейтмотивом виступів на Конгресі була турбота про ствердження здобутої недавно незалежності Української Держави. Прийнято декларацію громадянської консолідації. Колишні політв'язні в заключному документі зазначили, що Українська держава зобов'язана визнати національно-визвольну боротьбу ОУН-УПА і поширити на колишніх воїнів УПА законодавство про учасників Другої світової війни.

Прийняті також документи з пропозиціями до керівництва країни про соціально-економічне становище України, про багатомовне видання «Реабілітовані історією», про захист жертв советської каральної психіатрії, звернення до Президента Ізраїля щодо визволення Івана Дем'янюка, безневинно засудженого до страти, звернення до українського уряду про відкриття архівів ГПУ-НКВД-КГБ.

Учасники Конгресу також висунули ідею створення музею політв'язнів.

Декларація громадянської консолідації в Українській Державі

1991 року багатовікова боротьба за Самостійну Українську Державу завершилася перемогою. Однак її розбудова, в силу історичної інерції і низької державотворчої свідомості частини нашого населення, уповільнена. Причиною такого стану є багатовікова експансія імперських сил сусідніх держав, політика яких була скерована на духове, національне і соціальне поневолення і полі-

тичний розбрат пошматованої України. Наслідки цього відчуються і сьогодні.

Ми учасники Другого всесвітнього конгресу політичних в'язнів, звертаємося до громадян України, політичних партій, усіх конфесій, учасників воєн із закликом до громадянського примирення і консолідації, що стало б гарантом утвердження Української Держави, вільного забезпеченого життя, нашого майбутнього.

Так, невизнання Української Повстанської Армії та інших збройних визвольних організацій воюючою стороною є суттєвим чинником суспільної напруги, хоча громадянам відродженої держави стали всі воїни, які зі зброєю в руках відвоювали волю України.

Закони для самостійної України досі розробляють і ухвалюють депутати Верховної Ради, які обрані 1990 року, коли Україна була складовою частиною Советської імперії. Їх обирали за законами тоталітарної, комуністичної системи. Лише цим можна пояснити, що Верховна Рада до цього часу не відновила справедливості щодо воїнів — учасників національно-визвольних змагань. Вони і досі терплять морально. На жаль, теперішнє офіційне ставлення до них в Українській суверенній Державі успадковане від Советської імперії. За законами цієї імперії найкраще соціальне забезпечення мають представники виконавчих структур большевицької системи. Скромніші пенсії та пільги мають колишні офіцери і солдати, які захищали Советську імперію та брали участь в операціях, зв'язаних з поширенням у світі комуністичних диктатур. Тим часом безпосередні учасники боротьби за волю України несправедливо скривджені.

Для збереження громадянського миру в Українській самостійній Державі, для підвищення національної свідомості, зміцнення злагоди, порозуміння і єдності українського народу, Конгрес заявляє:

— Українська Держава зобов'язана визнати національно-визвольні змагання Української Повстанської Армії та інших українських визвольних військових формувань збройною боротьбою однієї з воюючих сторін за державну самостійність, за волю України та поширити на них діюче законодавство про учасників Другої світової війни;

— політичні та соціальні права всіх українських громадян, які в минулому воювали під чужими прапорами, зрівняти в правах із ветеранами советської армії — учасниками Великої Вітчизняної війни;

— роки служби в карально-репресивних частинах і військах не зараховувати до пенсійного стажу;

— необхідно повністю розсекретити архіви, де сховані документи періоду боротьби проти імперського комуністичного режиму;

— закликаємо до повного примирення всіх Церков і Конфесій, ліквідації всіх чвар і розбратів на релігійному ґрунті, які використовують вороги української державності;

— зберігати міжпартійну толерантність, політичну культуру партійної боротьби в суспільному житті українського суспільства.

Ми, що постраждали, що залишили в снігах, болотах неосяжного Сибіру, Півночі, в катівнях НКВД, КГБ своїх побратимів, маємо моральне право закликати українській народ до консолідації!

Консолідуймося! Тільки в єдності наша сила!!!

*Другий Всесвітній Конгрес Українських Політичних В'язнів
про суспільно-політичне становище в Україні*

Всеукраїнське Товариство Політичних В'язнів і Репресованих — маленька частка дивом уцілилих серед мільйонів жертв фашистського і большевицького режимів. Ми, як ніхто, знаємо ціну волі. Сенсом нашого життя була і залишається свобода людини і свобода народів. Побудова незалежної Української Держави і вихід із колоніального гніту було нашим знаменом. Чи не тому для нас було таким зворушливим і величним проголошення Україною незалежності?

Ми розуміємо, що два роки волі занадто мало, щоб загоїти рани, завдані Україні імперським грабунком і визисками. Усвідомлюємо, що за такий короткий час годі стати багатими і сильними.

А з огляду на те, що більшість країн вільного світу були не готові до стрімкого розпаду тоталітарної суперімперії — СССР, це накладає сьогодні певні відбитки на їхні стосунки з новоутвореними державами, бачимо певні труднощі міжнародного характеру. Здебільшого такі стосунки, як не дивно, будуються через призму стосунків з Росією.

За цих умов Україна сьогодні опинилася не лише перед фактом неприхованого шантажу з боку Росії, але й постійного тиску з боку великих держав західного світу. Ми не плекаємо ілюзій, що західня допомога стане панацеєю від наших негараздів. Переконані, що багатими і сильними нас зробить лише самовіддана праця українського народу. І розуміємо, що для цього нам потрібен громадський спокій і сприятливі зовнішні умови.

Такі умови певною мірою можуть нам забезпечити високий патріотизм і самовідданість владних державних структур. Саме їхня позиція, їхня здатність відстоювати національні інтереси України можуть визначити, в якій державі житимемо ми і наші нащадки.

З прикрістю мусимо констатувати, що найвищий орган в державі — Верховна Рада України, що була обрана за комуністичного режиму і що в більшості своїй складається з депутатів комуністичної орієнтації, частина яких узагалі вороже настроєна до незалежності, сьогодні не лише не може бути гарантом нашої свободи і економічного розвитку, а й стала гальмом, складає небезпеку реставрації тоталітарного режиму і

повернення України в залежність від іншої держави. Ця небезпека посилюється недосконалістю чинної Конституції України, яка неспроможна запобігти протистоянню законодавчих і виконавчих структур влади, які, в свою чергу, лише нагнітають напруженість у суспільстві.

На тлі активізації прокомуністичних, антиукраїнських, шовіністичних сил, які цинічно бойкотують економічні реформи, сприяють розкраданню національного багатства, ведучи народ до зубожіння, створюючи хаос у народньому господарстві, — щораз очевиднішою стає потреба зміцнити виконавчі структури.

Президент як легітимно обрана найвища посадова особа, який є гарантом стабільності в Державі, за цих обставин повинен узяти на себе повну відповідальність за формування виконавчих структур і очолити їх.

ВТПіР виступає за достроковий розпуск Рад усіх рівнів як таких, що не відповідають політичним реаліям сьогодення і проведення виборів на багатопартійній основі.

Це покладає на Президента обов'язок запропонувати новий проект Конституції України, який змогла б прийняти Конституційна Асамблея.

Члени Товариства, залишаючись у рядах національно-демократичних сил, і надалі всіляко сприятимуть державотворчим процесам. Люди, які своїм життям вистраждали свободу, готові передати вільній, демократичній Україні всі свої уміння і політичний досвід, щоб не допустити втрати свободи.

СЛАВА УКРАЇНІ!

ГЕРОЯМ СЛАВА!

5-6 червня 1993 року

*Про захист жертв советської каральної психіатрії
і психіатричних пацієнтів*

Зловживання психіатрією з політичною метою, що мало місце в колишньому Советському Союзі, не повинно повторитися в незалежній демократичній Україні. Для цього необхідно:

— прийняти Закон про психіатричну допомогу, що відповідав би міжнародним нормам і зобов'язував би дотримуватися всіх необхідних процедур та гарантій. Проект Закону розроблено Асоціацією Психіатрів України, він повинен бути негайно розглянутий Верховною Радою;

— у відповідності з існуючою практикою в усіх цивілізованих державах до програми підготовки лікарів і всіх медичних працівників необхідно включити міжнародні декларації, конвенції, професійні етичні кодекси та інші документи, що направлені на

запобігання участі медичного персоналу в катуваннях та в інших жорстокостях щодо людей;

— у відповідності з законодавством України органи Прокуратури і суди повинні припинити практику ігнорування фактів жорстокого поводження медичного персоналу з психічно хворими людьми. Так, Прокуратура Подільського району м. Києва жодного разу не розслідувала в повному обсязі фактів тяжких тілесних пошкоджень хворих і навіть факти настання смерті через неправильне лікування, що мали місце в Київській міській психіатричній лікарні за керівництва Ревенка А. Д.

— із програми підготовки лікарів-психіатрів повинні бути виключені так звані «досягнення советской психиатрической науки», завдяки яким здійснювались необґрунтовані посягання на права тисяч громадян. Навчання психіатричного персоналу необхідно проводити за відповідними програмами та підручниками цивілізованих країн. Необхідно підготувати до видання українською мовою підручники, що здійснюється Асоціацією Психіатрів України;

— законодавці України та Міністерство Охорони Здоров'я України повинні розробити і затвердити процедури реабілітації тих потерпілих від зловживань психіатрією з політичною метою, проти яких не були формально порушені кримінальні справи, але хто, тим не менше, реально постраждав за свої політичні переконання. Становище цих жертв є неймовірно тяжким і вони потребують термінового порятунку;

— Асоціації Психіатрів України та Міністерству Охорони Здоров'я України необхідно створити спільну етичну комісію для розгляду конкретних фактів зловживань та жорстокої поведінки психіатричного медичного персоналу щодо пацієнтів з правом для комісії усувати від посад осіб, які своїми активними діями чи злочинною бездіяльністю привели до зловживань або жорстокого поводження з психіатричними пацієнтами.

5-6 червня 1993 року

ЗВЕРНЕННЯ

*II Всесвітнього Конгресу Українських Політичних В'язнів
до Президента України і Кабінету Міністрів України з
приводу багатоманітного видання під умовною назвою
«Реабілітовані історією»*

Постанова Кабінету Міністрів України за ч. 530 від 11 вересня 1992 року «Про підготовку та випуск серії книг «Реабілітовані історією» передбачає для реалізації цього видання державне замов-

лення і фінансування, поліграфічну базу видавництва «Українська Енциклопедія» ім. М. Бажана, папір, додаткові науково-структурні підрозділи в Інституті історії України АН України та при видавництві, заробітну платню тощо.

Плянється видати за територіяльно-обласним принципом 27 томів. На їх видання підуть значні державні, зрештою, народні гроші.

Задум такого видання заперечень не викликає, але його виконання викликає стурбованість.

Передусім це величезне видання, що має, на думку його Головної Редакційної Колегії, стати загальнонаціональною державною справою, не має програми. Є лише тезисні* настанови, які свідчать про методологічну неспроможність Редколегії, якій доручено виконання Постанови. За програму правлять «Методичні рекомендації», проект яких підготовлений відділом Регіональних Проблем Історії України в Інституті історії України АН за схемою такого ж багатомовного видання, так би мовити, доповненого видання «Історії міст і сіл України». По суті, це є механічне перенесення методології того видання на енциклопедію боротьби і репресій доби Советської України, що спотворює головне — цілісність історичного процесу боротьби за волю і незалежність України проти комуністичного і всіх інших форм тоталітаризму, розриває єдність цього процесу. Територіальний принцип позбавляє видання узагальнень, скочуючись до емпіричного опису подій у кожній з областей України окремо. Більш перспективним є, очевидно, тематично-територіальний підхід з крайовим об'єднанням областей і відповідними томами для Наддніпрянщини, Слобожанщини, Галичини, Поділля і т. д.

Загальна назва видання «Реабілітовані історією» стосується лише жертв репресій і терору тоталітарного режиму, хоча науково-історична об'єктивність вимагає висвітлення другого боку — опору нашого народу комуністичному тоталітаризмові. Тому назва потребує уточнення.

Слово «тоталітаризм» натхненники видання навчилися, нарешті, вимовляти, але продовжують сором'язливо замовчувати, який саме тоталітаризм вони збираються викривати. Це не дивно, бо прокомуністична ідейна спрямованість видання в його теперішньому вигляді є очевидною.

З технічного боку автори Постанови про реабілітовані жертви большевицького терору продумали все. Тих, хто не просив реабілітації в советської влади і не реабілітований досі, як, скажімо, вояки УПА, що за незалежність України пройшли енкаведистські катівні й сибірські тюрми, псевдовчені академіки реабілітовувати «історією» не збираються. Забули також, як здається, свіdomo про репресованих та їхні українські Товариства, зокрема, Всеукраїнське Товариство Політичних В'язнів і Репресованих, бо замість нього та

* Тезисні — від слова тези — Ред. «В. Ш.»

інших організацій репресованих у Постанові головним виконавцем визначено чомусь Спілку краєзнавців України. Природно, що це викликало в українських масмедіях гострий протест репресованих.

Спілка краєзнавців видала «Історію міст і сіл України», але «Реабілітовані історією» — то не її справа. Репресовані (реабілітовані й нереабілітовані) борці за волю України — вчені, письменники, діячі культури, робітники і селяни, сини і доньки України, які дочекалися побачити нині незалежну Україну, мають право розповісти на державне замовлення про себе і тих, хто не дожив, самі.

П Всесвітній Конгрес Українських Політичних В'язнів висловлює недовіру Головній редакційній колегії видання, в складі якої не має жодного представника ні від Всеукраїнського Товариства Політичних В'язнів і Репресованих, ні від Українського «Меморіалу» ім. Василя Стуса, ні від Братства вояків УПА, ні від споріднених українських товариств в діяспорі, незважаючи на те, що всі вони мають достатньо великий науковий потенціал, моральне зобов'язання і фахові знання справи не з теорії чи відповідно препарованих архівів КГБ, а з власного життя. Зате до складу Головної редколегії увійшли недавні апологети комунізму академіки Ю. Ю. Кондуфор, П. Т. Тронько, їх висуванець-вихованець Ю. З. Данилюк та інші номенклятурні псевдовчені, кар'єра яких зросла на фальсифікаціях української історії. Ось, виявляється, хто «історію *нашу* нам розкаже» (Т. Шевченко).

Від репресованих Головній редколегії, виявляється, потрібні, цитуємо за її зверненням, «лише ваші об'єктивні свідчення». Усе інше, включно з вирішенням питання кон'юнктурної перекваліфікації об'єктивних свідчень на суб'єктивні (бо судді хто?), краєзнавці збираються зробити самі.

Приклад упередженості — ставлення Головної редколегії до ОУН-УПА. Раніше (1990 р.) голова редколегії академік П. Т. Тронько обіцяв «поіменно закарбувати й увічнити імена дванадцяти тисяч патріотів, загиблих від бандерівських бандитів».

Тепер (1993 р.) редколегія вже визнає (який прогрес!), що не всі бандерівці були бандитами, бо «чимало з них мужньо билися за свободу і незалежність України, були серйозною протидією тоталітарному режимові». Тому редколегія дозволить «реабілітувати історією» «окремих членів» ОУН-УПА, дії яких «не кваліфікуються з точки зору правової практики як кримінальний злочин». Ось такі «законники» з Головної редколегії: «масові незаконні репресії» комуністичного режиму злочином не називаються, а боротьбу ОУН-УПА проти цього режиму за незалежність України ставлять під питання як кримінальний злочин. Прогрес, бо вчора цей «злочин» був поза сумнівом!

Наведеного досить, щоб зробити висновок, що краєзнавці й Головна редколегія в теперішньому складі продовжують поділяти

стереотипи советської історіографії, стоять у розумінні «реабілітації історією» на позиціях не державної розбудови незалежної України сьогодення, а в кращому разі — ХХ з'їзду КПСС, що є на третину століття застарілим.

Щоб заплянована серія книг стала справді загальнодержавною справою української громадськості, Постанова Кабінету міністрів ч. 530 від 11 вересня 1992 року повинна бути переглянута. До головних виконавців Постанови мають бути покликані, крім краєзнавців, від вузькопрофесійних послуг яких ніхто не відмовляється, Всеукраїнське Товариство Політичних В'язнів і Репресованих, Український «Меморіал» ім. Василя Стуса, інші споріднені Товариства в Україні і в Діаспорі. З цією метою II Всесвітній Конгрес Українських Політичних В'язнів пропонує:

- поглибити концепцію цього дуже важливого державного багатомного видання, взявши за основу програму, випрацьовану Науково-методичною радою Всеукраїнського Товариства Політичних В'язнів і Репресованих;

- уточнити назву серії книг, взявши замість застарілої назви «Реабілітовані історією» більш відповідну назву «За волю України» з підназвою «Енциклопедія боротьби і репресій»;

- переглянути склад Головної редакційної колегії, увівши до неї на місце осіб, які дискредитували себе фальсифікаціями історії та причетністю в минулому до репресій, науковців-істориків, діячів культури від українських товариств репресованих, як це вже зроблено в багатьох обласних редколегіях на виконання Постанови.

Доручити Всеукраїнському Товариству Політичних В'язнів і Репресованих (співголови Є. Пронюку), Науково-методичній раді при цьому Товаристві (голови Ради — членові-кореспондентові АН України М. Щербакові) довести ці пропозиції до відома Президента України Леоніда Кравчука і Кабінету Міністрів України (Прем'єра Л. Кучми, віцепрем'єра академіка М. Жулинського) для доповнення і зміни Постанови від 11 вересня 1992 року. Державна справа вимагає державного підходу до її виконання (УЦІС).

6 червня 1993 року.

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК ПРО БОРОТЬБУ ОУН-УПА В 1940-1950-их РОКАХ

Боротьба за національну незалежність в усіх народів світу завжди вважалася справедливою, а її учасники ставали для наступних поколінь найкращим прикладом патріотичної діяльності. Українська Повстанська Армія в 1940-1950 роках була єдиною організованою військовою силою, яка відкрито виступила спочатку проти гітлерівського, а відтак і сталінського тоталітарно-імперіялістичного режиму, за повну самостійність і соборність нашої Батьківщини.

Форми і засоби боротьби цілком відповідали умовам і можливостям того часу. Таким же шляхом національно-визвольної революційної партизанської чи повстанської війни домагалися незалежності майже всі колишні колонії Азії, Африки і Латинської Америки.

Клич ОУН і УПА «Воля народам! Воля людині!» був настільки близьким і зрозумілим для всіх, що під їхні прапори поряд з українцями стало ще півтора десятка окремих військових відділів різних націй тодішнього СРСР. А самих українців через формування УПА, Самооборонних Кушових Відділів (СКВ), територіальної підпільної сітки ОУН та її симпатиків протягом усіх майже п'ятнадцяти років бойових і політично-пропагандивних дій пройшло не менше семисот тисяч добровольців, справжнього цвіту нації. Якщо ж врахувати, що кожного повстанця і підпільника одягало і харчувало принаймні 4-5 селян, робітників та інтелігентів, то загальна кількість учасників руху обчислюється мільйонами.

Визвольна війна УПА не була тільки регіональним західноукраїнським рухом. У її лави стали вихідці з усіх областей України. Добре відомо, що відділи і групи ОУН та УПА діяли не лише обабіч Дніпра, в тому числі на Донеччині та Луганщині, Полтавщині й Чернігівщині, Київщині й Черкащині, а навіть у Криму і на Кубані.

Стрільці та старшини УПА, СКВ, члени і провідники ОУН виявили дивовижний героїзм, мужність і жертвність. Тисячі борців, опинившись в оточенні й використавши в обороні весь запас набоїв, останніми кулями або гранатами обривали собі життя, гордо заявивши: «Український повстанець не здається!», або ж заспівавши перед тим гімн «Ще не вмерла Україна».

Жоден інший період в історії національно-визвольних змагань України не залишив такого багатогранного, різножанрового і чисельного тематичного пласту пісенного фольклору, як повстанський рух 1940-1950 років. У тисячах народних пісень оспівуються подвиги і героїка УПА. Таке ж всенародне визнання виявляється в масовому перепохованні полеглих повстанців, упорядковуванні їхніх могил і догляду за ними, підтверджується спонтанною хвилею встановлення пам'ятників та інших меморіальних знаків цим борцям за волю України.

Найвищий ідеал ОУН і УПА — створення незалежної Української Держави — 1 грудня 1991 року наш народ підтвердив своєю відповіддю на референдумі.

Вважаємо, що невідкладне офіційне визнання боротьби УПА справедливою національно-визвольною війною — справа честі і гідності Верховної Ради України.

ЯРОСЛАВ ІСАЄВИЧ — директор Інституту українознавства АН України, академік.

АНДРІЙ ПАШУК — доктор філософських наук, професор Львівського державного університету імені Ів. Франка.

ВОЛОДИМИР ЧОРНІЙ — кандидат історичних наук, доцент Львівського державного університету імені Ів. Франка.

ОЛЕГ ШАБЛІЙ — завідувач кафедрою економічної і соціальної географії Львівського державного університету, професор.

СТЕПАН ПАВЛЮК — директор Інституту народознавства АН України, доктор історичних наук, народний депутат.

МИХАЙЛО ГОЛУБЕЦЬ — директор Інституту екології Карпат АН України, доктор історичних наук, народний депутат.

ІВАН ГОЛОВАЦЬКИЙ — завідувач кафедрою біологічної землі Львівської академії ветеринарної медицини, професор.

ГРИГОРІЙ ДЕМ'ЯН — старший науковий співробітник Інституту народознавства АН України, дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук.

РОМАН КИРЧІВ — доктор філологічних наук, завідувач відділом фолклористики Інституту народознавства АН України.

МИХАЙЛО ГЛУШКО — кандидат історичних наук, заступник директора Інституту народознавства України, член НТШ.

РОМАН СІЛЕЦЬКИЙ — кандидат історичних наук, завідувач відділом карпатики Інституту народознавства АН України, член НТШ.

ГАННА ГОРИНЬ — старший науковий співробітник Інституту народознавства АН України, кандидат історичних наук.

ТАРАС ПРОЦЕВ'ЯТ — науковий співробітник Інституту народознавства АН України, кандидат історичних наук.

СТЕПАН ЗЛУПКО — доктор економічних наук, провідний науковий працівник Львівського відділення Інституту економіки АН України.

ДМИТРО КРВАВИЧ — скульптор, професор, дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка.

ВАСИЛЬ СОКІЛ — кандидат філологічних наук, науковий співробітник Інституту народознавства АН України, член НТШ.

МИХАЙЛО ХУДАШ — доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту народознавства АН України.

ЯРОСЛАВ ЛЯЛЬКА — кандидат історичних наук, завідувач відділу мемуаристики Інституту українознавства АН України.

ЯРОСЛАВ ТАРАС — кандидат архітектури, старший науковий співробітник Інституту народознавства АН України.

ОЛЕГ КУПЧИНСЬКИЙ — кандидат філологічних наук, учений секретар Наукового товариства імені Тараса Шевченка, дійсний член НТШ.

ОЛЕНА НИКОРАК — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту народознавства АН України.

ОРЕСТ МАЦЮК — директор Центрального державного історичного архіву України, м. Львів, член НТШ.

МИКОЛА ДРАК — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту українознавства АН України.

ЮРІЙ СЛИВКА — доктор історичних наук, завідувач відділом новітньої історії Інституту українознавства АН України.

ІГОР ЗАХАР — кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Інституту українознавства АН України.

ОЛЕГ ГРИНІВ — доктор філософських наук, професор Українського поліграфічного Інституту імені Івана Федорова.

МИХАЙЛО ГУЦЬ — кандидат філологічних наук, український фолкльорист, літературознавець, Київ.

ІВАН ГОНЧАР — український художник, скульптор, мистецтвознавець, лауреат Державної премії імені Тараса Шевченка, Київ.

ФЕДІР ПОГРЕБЕННИК — доктор філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту літератури імені Тараса Шевченка АН України.

МИХАЙЛО ЧОРНОПИСЬКИЙ — кандидат філологічних наук, доцент Тернопільського педагогічного інституту, член обласної Ради Товариства «Просвіта».

АНДРІЙ БУРЯЧОК — доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту української мови АН України.

БОГДАН ЯКИМОВИЧ — історик, науковий співробітник Інституту українознавства АН України, голова Львівського відділення Товариства «Україна».

МИХАЙЛО КРІЛЬ — кандидат історичних наук, доцент Львівського державного університету імені Ів. Франка.

МИХАЙЛО ПАСІЧНИК — кандидат історичних наук, доцент Львівського державного університету імені Івана Франка.

МИРОН КАССАБАРА — кандидат медичних наук, викладач Львівського медичного інституту.

МИКОЛА ІЛЬНИЦЬКИЙ — доктор філологічних наук, завідувач відділу української літератури Інституту українознавства АН України.

МАР'ЯН ДЕМСЬКИЙ — професор Дрогобицького педагогічного інституту імені Івана Франка.

РОКСОЛЯНА ЗОРІВЧАК — доктор філологічних наук, професор Львівського державного університету імені Ів. Франка, дійсний член НТШ.

ЮЛІЙ БАБЕЙ — доктор технічних наук, професор, провідний учений Фізико-механічного інституту Академії наук України, дійсний член НТШ.

СТЕПАН ГУНЬКО — кандидат технічних наук, професор, ректор Українського поліграфічного інституту, дійсний член НТШ.

ПЕТРО ЯКОВЧУК — кандидат філологічних наук, завідувач кафедрою видавничої справи і редагування Українського поліграфічного інституту.

ОЛЕГ РОМАНІВ — голова Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові, професор, член-кореспондент Академії наук України.

МИХАЙЛО ГУЛЬЧІЙ — старший науковий співробітник Івано-Франківської державної сільсько-господарської станції, кандидат сільсько-господарських наук.

ЛІДІЯ ХУДАШ — кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, заступник голови Львівського відділення Української асоціації письменників.

ВОЛОДИМИР КОРКОДИМ — підполковник, головний редактор журналу «Військо України».

ІВАН БІЛАС — кандидат юридичних наук, докторант Української Академії внутрішніх справ, перший заступник головного редактора часопису «Військо України».

ВОЛОДИМИР СЕРГІЙЧУК — доктор історичних наук, завідувач відділу Інституту українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка.

АНАТОЛІЙ КАРАСЬ — проректор Львівського державного університету імені Ів. Франка, кандидат філософських наук, доцент.

ТАРАС САЛИГА — кандидат філологічних наук, завідувач кафедрою української літератури імені академіка М. Возняка Львівського університету імені Ів. Франка.

ЛЮБОМИР СЕНИК — старший науковий співробітник Інституту українознавства АН України, кандидат філологічних наук, член Центрального проводу Всеукраїнського Руху України.

ОЛЕКСІЙ СУХИЙ — доцент кафедри історії та етнографії України, кандидат історичних наук.

ЛЕОНІЛА МІЩЕНКО — доктор філологічних наук, професор Львівського державного університету імені Івана Франка.

ТЕОДОР ЦИГИЛИК — кандидат юридичних наук, доцент Львівського державного університету імені Івана Франка.

ФЕДІР ЗАСТАВНИЙ — доктор географічних наук, професор, завідувач кафедрою географії України Львівського державного університету імені Івана Франка.

ЯРОСЛАВ КРАВЧУК — професор, завідувач кафедрою геоморфології, декан географічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка.

МИХАЙЛО ГОНАК — кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної і соціальної географії Львівського державного університету імені Івана Франка.

РОСТИСЛАВ ДМИТЕРКО — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту народознавства АН України.

ЯРОСЛАВ СЕРКІЗ — завідувач кафедрою політичної історії Львівського університету, кандидат історичних наук, доцент.

РОМАН ШУСТ — доцент кафедри історії та етнографії України Львівського державного університету, кандидат історичних наук.

СТЕПАН КАЧАРАБА — заступник декана історичного факультету Львівського університету, доцент, кандидат історичних наук.

ІВАН ЛАЩИК — доцент кафедри економічної теорії Львівського державного університету, кандидат історичних наук.

ВОЛОДИМИР МИЧКА — асистент кафедри історії та етнографії України Львівського державного університету імені Івана Франка.

МИХАЙЛО ОСАДЧИЙ — доцент кафедри історії української та зарубіжної журналістики Львівського державного університету, член Спілки письменників України.

ВОЛОДИМИР КУЛЬЧИЦЬКИЙ — професор кафедри історії та теорії держави і права Львівського університету, доктор юридичних наук, член-кореспондент Академії правових наук України.

МИХАЙЛО ГНАТЮК — декан філологічного факультету Львівського університету імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент.

ІВАН ДЕНИСЮК — професор кафедри фолклористики Львівського університету імені Івана Франка, доктор філологічних наук, директор Інституту франкознавства.

ЛЕВ ІВАНКІВ — декан фізичного факультету Львівського університету імені Івана Франка, доктор фізико-математичних наук, професор.

ВАСИЛЬ ГОРИНЬ — заступник директора з наукової роботи Інституту українознавства АН України, кандидат філософських наук, старший науковий співробітник.

ЯРОСЛАВА ЗАКРЕВСЬКА — завідувач відділом мовознавства Інституту українознавства Академії наук України, доктор філологічних наук.

БОГДАН КРИСА — старший науковий співробітник відділу літератури Інституту українознавства Академії наук України, кандидат філологічних наук.

ДМИТРО ГРИНЧИШИН — провідний науковий співробітник відділу мовознавства Інституту українознавства Академії наук України, кандидат філологічних наук.

ВАСИЛЬ СКУРАТІВСЬКИЙ — вчений-народознавець, головний редактор журналу «Берегиня», член Спілки письменників України.

СИДІР КІРАЛЬ — кандидат філологічних наук, доцент кафедри літературознавчих дисциплін Бердянського педагогічного інституту (Запорізька область).

ЛАРИСА КРУШЕЛЬНИЦЬКА — доктор історичних наук, директор Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника Академії наук України.

ЯРОСЛАВ ДАШКЕВИЧ — заступник директора Інституту української археології Академії наук України, кандидат історичних наук.

ВОЛОДИМИР БУРЯК — кандидат філологічних наук, завідувач науково-дослідною лабораторією українського фолклору Дніпропетровського державного університету.

ОЛЕКСИЙ ЧУГУЙ — кандидат філологічних наук, доцент Харківського державного університету.

ЛЮДМИЛА КАНІБОЛОЦЬКА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Дніпропетровського університету.

ІННА БЕРЕЗА — кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української літератури Миколаївського педінституту.

ОЛЕГ СМОЛЯК — кандидат мистецтвознавства, виконуючий обов'язки доцента Тернопільського педінституту.

ЮЛІАН ПАВЛІВ — кандидат технічних наук, доцент Львівської політехніки, заступник голови Львівського обласного Товариства «Меморіал» імені В. Стуса.

ВОЛОДИМИР КАЧКАН — доктор філологічних наук, професор Київського державного університету імені Тараса Шевченка.

ЕММАНУІЛ МИСЬКО — народний художник України, професор ЛДІПДМ, лауреат державної премії імені Тараса Шевченка.

ВАСИЛЬ ДОВГЕЙ — кандидат технічних наук, заступник голови Закарпатського крайового «Меморіалу», доцент Львівського політехнічного інституту.

ЖАННА КОВБА — кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Дрогобицького педагогічного інституту імені Івана Франка.

МИКОЛА МУШИНКА — доктор філологічних наук, завідувач науково-дослідним відділом україністики Університету імені Шафарика у Пряшеві.

СТЕПАН СТОЙКО — доктор біологічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту екології Карпат АН України.

ЙОСИП ЛОСЬ — доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної журналістики Львівського державного університету імені Івана Франка.

«...Наше ставлення до всіх інших політичних течій, концепцій і організованих сил нормується завжди відповідно до того, як вони ставляться до актуальної боротьби, програмово і практично. Вирішальне значення має їхня роль, яку вони вже виконують чи можуть виконати, в актуальній визвольній політичній дії. Суперництво в ідейно-програмовій площині, відстоювання власних концепційних позицій, поширювання їх серед широкого громадянства в протиставленні до позицій інших ідейно-програмових напрямків повинні провадитись своїм порядком... Якщо є можливість залучити всіх на правильний визвольницький шлях, то мусимо докласти до того всіх старань і відсунути на задній план другорядні чи менше актуальні справи... Принцип найбільшого скріплення визвольного фронту і концентрації в ньому всіх придатних сил стоїть перед принципом власних політичних інтересів».

Степан Бандера.

«Слово до Українських Націоналістів-Револьюціонерів за кордоном».

На Чужині, 1948., стор. 10.

Матеріяли Всеукраїнського Збору Конгресу

А. ЛОЗИНСЬКИЙ

УКРАЇНА І СВІТ

У першій стадії розвитку закордонної політики новопосталої держави головним завданням є нав'язати дипломатичні відносини з іншими державами. В цій першій стадії обмін послами сам по собі є важливим досягненням, бо це вводить нову державу як суверена в коло незалежних держав та дає змогу діяти державі в міжнародних відносинах як рівноправний партнер. Новопосталу Українську Державу визнали майже сто п'ятдесят урядів світу, з того приблизно одна третина їх обмінялася послами. В деяких випадках навіть уже закуплено приміщення для дипломатичних представництв. Однак помимо похвал Генерального секретаря ООН Бутрос Галі про участь України в Боснії чи відвідин Президента України або Міністра закордонних справ багатьох держав світу, покищо українську закордонну діяльність треба окреслити як таку, що реагує на зовнішню дію з проявом невеликої ініціативи зі свого боку. До речі, інколи закордонна діяльність України навіть підважує суверенність держави, зокрема у взаєминах зі «старшим братом» — Росією.

Хтось міг би сказати, що це окреслення є надто критичне. На жаль, воно правдиве. Я не маю наміру закидати Президентів чи Міністрів закордонних справ некорисну для України діяльність. З повним переконанням я вірю, що їхні наміри шляхетні, однак результати вказують на малі успіхи, а то й поважні невдачі. Це, мабуть, тому, що Україна не має розробленої концепції закордонної політики, у центрі якої стоїть збереження своєї суверенності за всяку ціну. Для прикладу: якщо недавній Московський договір затвердить Верховна Рада, то буде передано Росії бази в Севастополі та в інших місцевостях території України, де розміщено все господарство Чорноморської флотії. Це зроблено для того, щоб поладити конфлікт, інспірований Москвою, та закупити за знижену ціну російські нафту і газ. Однак насправді ціна тих нафти і газу далеко вища од світових цін, бо є коштом суверенних прав України. До речі, сама участь України в СНД, незважаючи на те, чи з підписанням статуту, чи ні, підважує суверенність України в очах країн світу. СНД це не Європейська Економічна Спільнота чи Європейська Рада, бо держави ЕЕС чи ЕР загальновизнані, упродовж багатьох років суверенні держави, а не як колишня імперія, яка колись називалась російською, опісля советською, а сьогодні через СНД прямує до свого відновлення.

Ідентичність української суверенності в додатку підважена русифікацією, якою просякли дипломатичний корпус України, а

то й міністерства уряду. Виступи промовців в Україні можуть бути будь-якою іноземною мовою, якщо речник не знає української. Однак вживання російської мови надалі ідентифікує Україну з Росією. Одним із завдань міністерства закордонних справ України, на наш погляд, повинно бути проведення у найкоротшому часі українізації дипломатичного корпусу та забезпечення членів цього корпусу ґрунтовним знанням минулого і сучасного України*.

Розробляючи закордонну політику для України, треба приглянутися до взаємовідносин України з її безпосередніми сусідами, а також із західним світом. Щодо сусідів, то найбільшим і найважливішим із них є Росія, з якою Україна повинна як рівноправний партнер мати взаемокорисні політичні й економічні відносини. Договори повинні вказувати на взаємне визнання та шанування території і кордонів іншого суверена. Щодо спірних питань чи розподілу колишнього советського майна, зокрема фльоти, то становище України мусить бути ясне — Україні належить близько 20 відсотків цього майна. Однак немає найменшого сумніву, що в дискусії про це майно не можна ставити питання про Крим чи Севастопіль, бо це порушує справу територіального суверенітету України. До речі, сама Чорноморська фльота майже вся повинна належати Україні, хоч неконечно тепер, бо кораблі дуже застарілі. Після розвалу СРСР залишилося чотири фльоти, з яких найменшою є Чорноморська. Росія без довгих розмов узяла собі три фльоти і намагається прибрати до рук четверту. Небезпека передачі Чорноморської фльоти Росії не в застарілому арсеналі, а радше у встановленні прецеденту, що стосується усього колишнього советського маетку. Натомість Президент України, як уже згадано, готовий передати п'ятдесят відсотків Чорноморської фльоти, що з рештою разом становить понад 90 відсотків колишнього советського морського майна, Росії та передати навіть частково бази території суверенної держави України. Советське майно — депозити Внешекономбанку, золото, будівлі дипломатичних місій — поза територією колишнього СРСР майже цілком загарбала Росія з мінімальним опротестуванням українського уряду. Цікавим явищем є те, що Росія ставить претенсії до території України — Криму, Донеччини тощо — помимо договорів, тоді коли Україна, вірна договорам, мовчить щодо Кубані, Вороніжчини тощо.

Політичний договір між Україною і Росією повинен ясно та недвозначно базуватися на повному визнанні суверенності обох сторін та недоторканості їхніх територій. Ці договори не стосуються ядерного арсеналу, що міститься на території одної чи другої держави. 1656 боеголовок на ракетах, які розміщені в Україні, це арсенал України. Щоправда, Україна підписала для України некорисний договір у грудні 1991 року, заявляючи, що цей арсенал є власністю СНД. Однак, коли Росія ставить під сумнів власність арсеналу на українській території, ніхто чомусь не ставить запити про вдесять разів більший арсенал бойових головок, який є на території Російської Федерації. А далі можна запитати: що з того, що арсенал на території України є власністю України, коли Україна

* Підкреслення тут і в усіх інших місцях наші — Редакція «В. Ш.»

ним не володіє? Правда, Україна зможе в короткому часі встановити бодай негативну контролю, а стосовно 460 бойових головок на ракетах SS-24, які, до речі, виготовлені в Україні, то вона з часом зможе встановити і повну контролю. Більшість інших ракет призначена на знищення упродовж 7 років згідно з приписами угоди «Старт-1». *Спільна контроль арсеналу (зокрема, коли спільником є Росія) — це запрошення порушити територіальну суверенність даної держави. Водночас безглуздом було б стати без'ядерною державою та очікувати від Росії гарантій безпеки. Безпеки від кого? Хіба від Росії?! Подібний договір гарантій безпеки з московським царем підписав Богдан Хмельницький у Переяславі 1654 року. Ця гарантія поневолила Україну майже на 350 років.*

В економічній площині відносини між Україною та Росією повинні шукати обопільної користі, відкриваючи новий ринок, потужний чисельністю і потребою для обох сторін. Однак Україна не може дозволити на те, щоб економічні ресурси Росії стали політичною зброєю проти України. Я не збираюся розв'язати всі проблеми України у зв'язку з браком палива й енергетики в кількох реченнях. Однак їх не можна розв'язувати своєю пасивністю, дозволяючи шантаж. Радше треба шукати нових способів, як це робив уряд Прем'єра Кучми, розшукуванням нових покладів нафти на території України, розвиненням потенціалу Чорноморського шельфу, зв'язками з арабськими державами, які готові в обмін за продукти важкої індустрії доставляти газ сьогодні, а нафту — коли Україна для того приготує свої порти. Рівнож треба розвинути атомну енергію з усіма приписами дотримання безпеки населення України. В економічних відносинах треба уважно ставитися до прозорих кордонів, коли рубель стоїть сильно супроти купона, як це зроблено в найновішому договорі між прем'єрами Кучмою і Черномірдіним. Однак це тема для іншої доповіді.

З іншими сусідами Україна правильно нав'язує відповідні контакти в економіці, як і в політиці, у царині взаємної пошани та безпеки. Польсько-українську ініціативу, оформлення разом з іншими державами Східної і Центральної Європи т. зв. другого НАТО треба вітати як реальний підхід до проблеми безпеки країн, які сусідують з Росією. Очевидно, що такі держави, як Росія і США ставитимуть перепони у цьому розумінні. З економічного боку корисною і цікавою є поява з турецької ініціативи Чорноморської економічної Співпраці, що дає нагоду державам, які межують із Чорним морем, розвивати свої економічні можливості через вільну торгівлю і співпрацю.

Проголошення незалежності, а тим паче результат демократичного референдуму відкрили двері Україні до різних міжнародних організацій, між ними і тих, які були основані великими західними державами. Членство в ООН прийшло в наслідок членства УРСР у тій же організації, одначе дорогим коштом, бо при створенні СНД у грудні 1991 року Україна погодилася, що пост ССРСР у Раді Безпеки ООН перебирає Російська Федерація. Хоч правдою є, що остаточно Україна не була в силі не допустити до успадкування цього місця у

Раді Безпеки Російською Федерацією, у дипломатичній міжнародній грі могла була б зажадати певних концесій чи винагород для себе. В політиці нічого не віддається задармо. Водночас для України відкрилось місце в Конференції безпеки і співпраці в Європі. В економічній площині Україні допущено до Міжнародного валютного фонду, пророблені конкретні спроби здобути кредити і позики від цього Фонду (хоч це покищо в ранніх стадіях) та від Європейського банку реконструкції та розвитку.

Однак немає більш конкретних змін у політиці Заходу до України. Деякі західні політичні аналітики твердять, що холодність Заходу є вислідом нерішучості України в ратифікації Старт-1 та підписання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Проте в 1992 році, коли Україна добровільно і наївно перевозила всю свою тактичну ядерну зброю до Росії для знищення та спостерігала, як Росія продавала уран із тих же ракет західному світові, а зокрема США, за тверду валюту, в той же час допомога США Україні пропорційно до населення інших держав СНД була на передостанньому місці. А зустріч Президента США з Президентом України у травні 1992 р. була запланована як візита праці, тоді коли зустріч Президента США з Президентом Росії у червні того самого року вважалася офіційною державною візитом — зустріччю у верхах.

Як розуміти таке ставлення Заходу до новопосталої Української Держави? Коли переглянути документацію Департаменту Штатів чи Крайової Ради Безпеки США в XX столітті, то побачимо, що політика цієї великої демократичної країни, яка світила вогниками надії для мільйонів поневолених людей упродовж того ж століття, була переважно русофільська, а також певний час просоветська. Ось для прикладу уривки з документу Крайової Ради Безпеки США ще з 1948 року: «... Чи є нашим бажанням, щоб теперішні території СРСР залишилися об'єднаними під одним режимом, чи вони повинні бути розділені? ... Що про основні меншини, особливо Україну? Українці — це найбільш завансовані з усіх поневолених Росією народів... Вони відкидають російський гніт, їхні націоналістичні організації є дуже активні і голосні на Заході. Було б легко вирішити, що їм треба звільнитися з російського гніту та встановити незалежну державу... Однак розумніше було б остерігатися такого висновку... Економіка України інтегрально пов'язана з російською... Також ми не можемо бути індиферентними до почувань великоросів... Будь-яка довготермінова політика США мусить базуватися на їхній підтримці та співпраці. Територія України є так само частиною їхньої історичної спадщини, як mid west (Michigan, Pinois) є частиною нашої...»

Треба бачити цей документ у контексті історії не як виняток чи помилку, а радше як продовження тієї самої політики, яку проводили США, почавши під час і після Першої світової війни, коли речники західного світу висували плян відбудови одної могутньої Росії, як водночас гуманітарний Світовий Червоний Хрест відмовив у допомозі українським військам, бо вони боролися проти денікінських білогвардійців. Від упадку царської імперії минуло трохи часу,

однак західний світ звик остаточно до червоної імперії, і публічна опінія уряду і преси США змінилася настільки, що навіть приховано трагедію Великого Голодомору України 1932-33 років, а американці почали називати тирана-диктатора Сталіна Дядьком Джо.

Влітку 1991 року Президент США Джордж Буш відбув зустріч у Москві з Генсеком та Президентом СССР Михайлом Горбачовим. У зв'язку з поїздкою до Москви Буш просив дозволу відвідати і другу республіку. Йому було дозволено візиту до Києва, де він виступив перед Верховною Радою УССР. Його промова розчарувала українців, однак вона була цілком сумісна з політикою США, тобто — вдержати СССР разом з його лідером Горбачовим. Тих, що змагали до повалення Союзу та встановлення демократичних держав на національних підставах, Президент США назвав самогубними націоналістами. . .

На проголошення Україною незалежності 24 серпня 1991 року західний світ широко майже не реагував. Проте за кілька днів до референдуму, коли всі показники засвідчували, що переважна більшість населення України проголосує за незалежність, Білий дім США зрозумів, що він, мабуть, визнає незалежну Українську Державу. Створення СНД, виглядає, відтягнуло формальне визнання аж до 25 грудня. Від того часу підписано деякі договори співпраці і допомоги Корпусу миру про надання Україні торговельних пільг, що називається статусом найбільш упривілейованої нації, а насправді його надають усім державам, які явно не є ворогами США. Одним реченням: великих слів велика сила і більш нічого. За цілий 1992 рік, коли відбулася зустріч на вершинах між Президентом США та Президентом України, рік, коли Україна безкорисливо і наївно віддала тактичну ядерну зброю Росії на вимогу Заходу, за цей рік надано Україні з США всього 22.5 мільйона доларів допомоги.

У травні 1992 року Україна підписала т. зв. Лісбонський протокол, додаток до договору «Старт-1», в якому вона перебрала на себе обов'язки СССР щодо «Старт-1» та погодилася підписати Договір про нерозповсюдження ядерної зброї у статусі неядерної держави. Зрозуміло, що цей протокол-договір стає чинним щойно з хвилиною його ратифікації Верховною Радою України. З приходом до влади нової адміністрації Президента Клінтона почався шалений тиск на Україну, а зокрема на її Верховну Раду. Відносини між Україною та західним світом звелися до однієї справи — ратифікації «Старт-1» та підписання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї у статусі неядерної держави. Будь-які обіцянки допомоги узалежнювалися від цього. Україна та її симпатичні на Заході подали двояку аргументацію. Україна повинна залишитися ядерною, бо таким чином вона зможе відохотити і стримати російські імперіялістичні зазіхання щодо України, а то і навіть щодо Центральної Європи. Помимо того, що Росія має у десять разів більше ядерної зброї, ніж Україна, Росія буде вагатися вживати цю зброю, бо, хоч Україна і має її далеко менше, проте має досить, щоб знищити Росію кілька разів. Тобто посідач ядерної зброї не вживатиме її проти іншого посідача. Цей аргумент західні уряди відкинули без застанови. Чому? Бо цього вимагала Росія і це є передумовою домовлення

США з Росією щодо «Старт-2». Ця вимога переважає не тільки в США, але також і в європейських країнах, які на недавній сесії, у червні ц. р., з Копенгагені поширили зв'язки Європейської Економічної Спільноти та Європейської Ради в економічній площині на Східню Європу для кращої безпеки європейського континенту, окремо дискутували про включення України, однак відклали, поки Україна не ратифікує «Старт-1» і Договір про нерозповсюдження ядерної зброї.

Іншого роду аргументація щодо ядерного статусу України готиться з пропозицією Заходу ратифікувати «Старт-1» і Договір про нерозповсюдження, однак ставить передумови гарантії безпеки України Заходом, зокрема США, та компенсацію коштів роззброєння. У цій аргументації слід зрозуміти, що усні запевнення безпеки не мають найменшого значення. В історії є чимало випадків, коли поневолені нації очікували і навіть сподівалися, але не одержали західньої допомоги, як, напр., угорці в 1956 році, чехи в 1968 році чи мусульмани в Боснії сьогодні. Більш надійним забезпеченням міг би бути формальний договір між Україною і США, чи в ширшому колі, так як НАТО. Цю пропозицію категорично відкинув уряд США, як це висловив посол США щодо встановлення політики колишніх республік СРСР Строб Талбот. Відносно компенсації Україні запропоновано 175 мільйонів доларів для знищення зброї, тоді коли за підрахунками спеціалістів України і Заходу ці кошти виноситимуть між 2 і 3 мільярдами доларів. Мені здається, що перша аргументація залишиться ядерною, ратифікуючи «Старт-1» та Договір про нерозповсюдження у статусі ядерної держави, хоч це буде потребувати поважних коштів, однак гарантуватиме безпеку власними силами — т. зв. нуклеарне відстрашення. Ці обставини створюють особливі труднощі як для Президента, так і української влади взагалі. Однак коли буде продумана і встановлена чітка і принципова закордонна політика, Україна знайде співпрацю з численними країнами світу, такими, яким зв'язки з Україною так само важливі, як для України з ними. Підстави такої закордонної політики вже закладені у відносинах з Польщею, Угорщиною, Грузією та іншими державами, зокрема сусідами України. Також, як було згадано, поведінка українських вояків у Боснії уже заслужила на відзначення світу. Треба пам'ятати, що закордонна політика — це мистецтво можливого на закордонному відтинку. Треба переконувати, не намагатися перехитрити, бути чесним, не забриханним, принциповим, а не кон'юнктурним. Від Заходу треба вчитися практики економічного ремесла вільного ринку і промисловости, демократичних процесів та засад, але не дволичности чи способу одурення своїх виборців та населення. *Можна деяких людей завжди одурити, навіть усіх часами одурити, але не можна всіх постійно одурювати. Великий наш поет Іван Франко писав:*

«Мовиш: нині інші війни, ну то іншу зброю куй!

Ум гостри, насталою волю, лиш воюй, а не тоскуй. . .

А далі він закликає:

«Гордо стій і не корися, хоч пропадь, але не зрадь!»

Іванові Франкові не доводилося активно розбудовувати українську

державу. Він не був президентом, не був закордонним міністром, не був послом. Однак він чітко бачив суть державної рації. Мені здається, що від нього наші сьогоднішні політики можуть багато чого навчитися!

Мирослав ПАНЧУК

БОРОТЬБА ОУН-УПА В КОНЦТАБОРАХ ССРСР

Головною силою українського і всезагального руху опору в концтаборах стали політв'язні — члени ОУН і польові командири та вояки УПА, які принесли в середовище табірної діаспори волелюбні ідеї українського націоналізму, незламний дух борців визвольних змагань і досвід підпільної боротьби. Цей непокірний революційний дух створив в українському концтабірному середовищі морально-політичне підґрунтя для перетворення закованого в'язня з німої, безправної жертви у свідомого борця. Вони згуртували політв'язнів в акціях самодопомоги, самозахисту, а в разі потреби й активного опору.

Боротьба за захист прав політичних в'язнів, їх національної гідності була справді здійсненням ідеї ОУН-УПА «Свобода людині» в умовах підневільного табірного буття. А єднання за ініціативою ОУН політв'язнів усіх національностей, найбільш примітним прикладом якого стала діяльність і боротьба міжнаціональних страйкових та повстанських комітетів у концтаборах, і було насправді проведенням у життя програмного заклик ОУН-УПА «Свобода народам».

Знаменним документом, що окреслив політичну орієнтацію українських в'язнів у концтаборах та засланих у місцях примусової депортації, було видане в 1947 році звернення ОУН-УПА «До насильно вивожуваних на Сибір і большевицькі каторжні роботи». В ньому ОУН і УПА закликали своїх краян не втрачати волелюбного духу «в снігах Сибіру, в темних підземеллях шахт і рудників», нести з собою нашу Україну, наші змагання скрізь туди, куди їх кине ворог, кріпити дружбу з братами-українцями зі Сходу та товаришами неволі з інших поневолених Москвою народів і не припиняти боротьби «ні в сибірських тайгах, ні в середньоазійських степах».

Так формувалися ідейно-політичні й організаційно-кадрові передумови становлення і розгортання українського національного опору, який мав вирішальне значення також і для становлення усезагального опору в концтаборах. Третьою передумовою стало наростання у концтаборах революційної ситуації: саме життя в умовах концтабірного геноциду неминуче поставило політв'язнів

перед необхідністю самооборони від гніту, сваволі і глуму з боку чекістських правителів.

Політв'язні — члени ОУН і вояки УПА в наслідок набутого вишколу і досвіду були націлені на самостійну діяльність у будь-яких умовах, навіть за відсутності зв'язку з Краєм, вищим керівництвом підпілля, іншими концтаборами. Кожен в'язень-українець знав, що повинен творити навколо себе малу Україну. Саме тим пояснюється виникнення незалежно одних від одних вогнищ і структур опору в різних, взаємовіддалених від себе на тисячі кілометрів концтаборах.

Українські політичні в'язні почали гуртуватися від середини 40-х років: уже з 1945 року маємо відомості про українські структури руху опору в Тайшетському концтаборі. На Воркуті видатний діяч національно-визвольного руху, член Крайової Екзекутиви ОУН, довголітній політв'язень Михайло Сорока організовує підпільну мережу «ОУН-Північ», а в 1947 році налагоджує зв'язок поміж концтаборами воркутського регіону, надалі й з Україною. Поряд із ним в історію увійшли численні імена провідних та рядових членів ОУН і комбатантів УПА, які розпалили Прометеїв вогонь боротьби в концтаборах.

Чимало з них сьогодні тут, разом із нами. Вони є живими свідками боротьби тих часів. Це вони в незвичайно важких умовах фізичного і морального гніту, постійного стеження і нагляду, драконівських кар, жорстокої ізоляції від зовнішнього світу та інших концтаборів знаходили пристосовані до цих умов форми, шляхи і засоби продовження боротьби. Ця боротьба проявлялася у проведенні неявної політвиховної роботи, організуванні та наданні допомоги політв'язням, виборюванні справедливого порядку і контролі у життєво важливих вузлах табірної інфраструктури, здійсненні самозахисту політв'язнів від зрадницьких і кримінальних елементів. Члени ОУН і вояки УПА використовували найменші можливості для культивування української пісні, сценічної діяльності, творили українську підпільну табірну прозу й поезію, випускали видання табірної самвидаву. Важливу роль у цій праці і боротьбі відігравала українська революційна молодь.

Найбільш яскравим виявом боротьби руху опору в советських концтаборах стали масові страйки і повстання, які кидали в обличчя імперським карателям як виклик конкретні соціально-політичні вимоги. За даними досліджень, систему ГУЛАГу за період від 1946 до 1957 року потрясло 47 повстань. У страйках і повстаннях на вирішальних ділянках усюди стояли побратими з ОУН і УПА.

У роботі підпільної організації «Полярне сяйво» в системі «Мінлагу» на Інті, яка готувала велике повстання 1949 року, в страйках та повстаннях у системах концтаборів Воркути і Норильська, Магадану (1953 р.), Кенгіру і Джекказгану в Казакстані (1954 р.),

Тайшету (1956 р.) — всюди там і в багатьох інших таборах вони безстрашно ставили чоло гулагівським поневолювачам.

Ці масові виступи політв'язнів були різні за силою, рівнем організованості та результатами, але безсумнівним є одне: велика була віра в ідею, свою морально-політичну перемогу; спопеляючим був гнів борців ОУН-УПА, якщо вони ставали до нерівної боротьби проти тисячекратно озброєнішого ворога — енкаведистських гнобителів — і довгі тижні, а то й місяці тримали кругову оборону.

У рядах підпільної організації «Полярне сяйво», у керівництві організації активно діяли провідник ОУН у таборі № 1 Адам Кашуба, його заступник Петро Братунь (псевдо «Запорожець»). У цьому таборі, де з 4560 в'язнів 60 відсотків становили українці з усіх областей України, було зформовано три українські курені повстанців, а крім того, чоту «смертників» добровольців на чолі з одчайдушним юнаком із Запоріжжя Михайлом Загоровським.

У концтаборах регіону Норильська діяли українські підпільні структури. Зокрема, у 3-му концтаборі — Координаційний центр, в якому переважну більшість становили члени ОУН та вояки УПА, а в 4-му таборі на чолі повстання стояв вояк УПА Євген Грицак. На Воркуті, у таборі шахти № 29, який стійко тримався у повстанні влітку 1953 року, більшість становили вихідці із Західної України, члени ОУН і вояки УПА. В концтаборі Кенгірі діяла українська підпільна організація, у повстанні керівні пости займали українські націоналісти Анатолій Задорожний, вояк УПА Михайло Келлер (пізніше розстріляний), Ганна Михалевич та ін. У Магадані (1953 р.) повстанням керував член ОУН Мирослав Симчин, в Омському концтаборі повстання 1955 року підготовляв вояк УПА, уродженець Запоріжчини Санжара, а в Тайшеті 1956 року — член ОУН Віктор Солодкий.

Страйки та повстання у большевицьких концтаборах були криваво придушені. В Норильському повстанні карателі 1 липня 1953 року тільки в 5-му таборі розстріляли 76 осіб, поранили понад 300, а в таборі каторжан, який чинив опір два місяці, убито 180 в'язнів, число поранених перевищило 600. У Воркуті 1 серпня опричники з МВД тільки в таборі шахти № 29 замордували 90, поранили 200 в'язнів. При розправі з Кенгірським повстанням, яке тривало 40 днів, каральні війська МВД убили понад 500 політв'язнів, з них — 200 жінок; величезна кількість людей загинула, розчавлена танками.

Втрати були великі. Проте політв'язні-повстанці і страйкарі здобули перемогу, яка своєю вагою перевищує принесені жертви. Боротьба ОУН-УПА в концтаборах мала далекосяжні наслідки, бо вона:

— засвідчила незнищенність ідей українського націоналізму, незламність українських націоналістів навіть у найтяжчих умовах тюремно-табірного терору;

— в наслідок залучення до боротьби тисяч політичних в'язнів призвела до утворення в умовах концтаборів діаспори другого фронту боротьби поза Україною і зумовила перехід політичної ініціативи в таборах у руки борців опору та їх провідної сили;

— змусила большевицьких можновладців під страхом розвалу політв'язнями системи дармової підневільної праці в життєво важливих для імперії промислових центрах (Воркута, Норильськ, Великий Джезказган та ін.) піти на поступки, видерла в них елементарні права і вольності та звільнення багатьох тисяч політв'язнів;

— розхитала катівську систему ГУЛАГу, призвела до її ерозії і послаблення як одного з основних стовпів большевицької імперії;

— прорвала інформаційну бльокаду навколо життя і змагання політв'язнів ГУЛАГу, показала всьому світові справжнє людино-ненависницьке обличчя большевицької каральної системи.

І, нарешті, боротьба ОУН-УПА в концтаборах справила великий вплив на свідомість і поставу українських політичних в'язнів 60-х та 70-х років. У тому її непроминальне значення для історії національно-визвольної боротьби українського народу, для сучасного і прийдешніх поколінь.

* * *

Учасники національно-визвольної боротьби українського народу, що стали політичними в'язнями большевицьких концтаборів, створили на просторах Приполяр'я, Сибіру, Казакстану і Колимського краю могутню українську в'язничну діаспору. В глибинні цієї діаспори в 40-х і 50-х та пізніших роках дедалі сильніше розгорався негасимий вогонь непокори, а згодом і безпосереднього опору нелюдській концтабірній системі. За підрахунком дослідників і оцінками самих політв'язнів, частка українців у підневільному населенні політичних таборів ГУЛАГу сягала 60-70 відсотків. Ставновлячи більшість у цьому середовищі, українці несли левову частину тягару і жертв у протистоянні енкаведистським гнобителям.

ПОЛІТИКА ЩОДО ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ У РОСІЇ І НОВОПОСТАЛИХ ДЕРЖАВ

УХВАЛА

Змагаючись за Українську Самостійну Соборну Державу, українські націоналісти завжди визнавали право кожної нації на творення власної держави на своїх етнічних землях і були солідарні з національно-визвольними рухами поневолених Москвою народів. Першою спробою об'єднати їх зусилля у боротьбі проти російської комуністичної імперії стала Конференція поневолених народів, що відбулася у листопаді 1943 року на Рівненщині, в якій, крім українців, узяли участь грузини, узбеки, чеченці, вірмени, білоруси, азербайджанці, литовці та інші неросійські народи, що населяли імперію. Їх волею був створений АБН — Антибольшевицький блок народів, який як міжнародня організація упродовж 50 років виступає на захист прав нації на самостійне життя.

У наслідок довголітньої і жертвовної боротьби на руїнах російської імперії постали незалежні держави і серед них — Україна. Водночас ще багато неросійських народів, що входять до складу мініімперії — Російської Федерації, продовжують змагання за власні суверенні держави, наштовхуючись на шалений опір Москви. Яскравий приклад цього — Чеченська Республіка, до якої проімперськими силами були застосовані всі можливі методи тиску і провокацій — від воєнної експансії до економічного шантажу, але яку не вдалося зламати і повернути в лоно імперії.

Прагнучи взяти реванш, комуністичні сили спровокували міжнаціональні конфлікти і розпалили вогнище війни у Грузії, Абхазії, Нагірному Карабасі, Придністров'ї, Азербайджані, Таджикистані, Осетії, Інгущетії. Війни і протистояння між різними політичними групами всередині молодих держав загрожують їм втратою незалежності.

Вважаючи найбільшим благом добро нації, українські націоналісти виступають на захист прав української людини, де б вона не проживала. Волею неволі поза межами Української Держави опинилися мільйони українців, які й досі перебувають на становищі поневолених народів, національно безправні, без надії повернутися у рідний край. Одні з них живуть на своїх етнічних землях, що входять до складу іноземних держав, інші розсіяні на безмежних просторах колишньої імперії. Одні після ув'язнення, не маючи змоги повернутися в Україну, так і залишилися у місцях концтаборів ГУЛАГу, інші опинилися у гарячих точках, у полум'ї війни, де гинуть «не за Україну, а за її кати».

Ще одна болюча проблема — це український інтелектуальний потенціал на службі чужоземних, часто недружніх нам держав: українські вчені світового рівня, які хочуть служити власному

народові, позбавлені можливості повернутися в Україну через байдужість до їх долі, а отже, і до перспектив нашої національної науки, державних чинників.

Незахищені Українською Державою, українці поза її межами часто позбавлені можливості апелювати до неї через відсутність посольств, представництв та консульств і досі перебувають на становищі поневолених народів, національно безправні, без надії повернутися у рідний край.

Агонія імперії триває, вона небезпечна кривавими рецидивами, адже Москва ніколи не відчувала моральних обов'язків перед людством, не зупинялася перед ріками безвинно пролитої крові, коли йшлося про її панування у світі. Москва рахується тільки із силою, і зупинити її імперську експансію, намагання перетворити незалежні держави в її сателітів може тільки та сила, яка називається єдністю народів Європи та Азії за свободу та незалежність.

Ми, учасники Всесвітнього Збору Українських Націоналістів, на чийх знаменах накреслені гасла *«Воля народам! Воля людині!»*, ухвалили:

1. Вважати одним із пріоритетних напрямків роботи розбудову співпраці з національно-патріотичними партіями, організаціями та рухами, які стоять на засадах творення народами незалежних держав на своїх етнічних землях.

2. Перед загрозою комуністичної експансії і реставрації імперії працювати для остаточного об'єднання усіх антиімперських сил на теренах колишнього Союзу в Асамблею Більоку Народів Європи та Азії за свободу і незалежність — новітньому АБН, конгрес якого відбувся 20-22 листопада 1993 року в Києві.

3. Звернутися до народів, яких провокаціями та підступами втягнуто у т. зв. міжнаціональні конфлікти та війни, із закликом докласти всі можливі сили, дипломатичний хист, мудрість і виваженість для розв'язання найгостріших проблем мирними переговорами, адже кровопролиття та війни — це шлях у нікуди, вони загрожують втратою найдорожчого для кожної нації — державності і свободи.

4. Виходячи з того, що коли десь у світі потоптані права чи принижено гідність бодай одного українця, то на його захист має стати вся українська нація, маємо домагатися культурної автономії для українців, які живуть на своїх етнічних землях поза межами Української Держави.

5. Вважаючи національною ганьбою вимушене перебування на чужині українських політичних в'язнів — колишніх вояків УПА і членів ОУН, звертаємося до Президента та уряду України з вимогою прискорити створення державної програми «Повернення», а також закликати світове українство заснувати фонд цільового фінансування спорудження житла для колишніх політв'язнів, що повертаються в Україну, та українських учених, які хочуть служити національній науці.

6. Звернутися до уряду України з клопотанням створити всі необхідні умови для переселення українців, які опинилися у «гарячих точках», на Батьківщину.

7. Вимагати від Президента та Кабінету Міністрів України еквівалентного вирішення проблем національних меншин в Україні в залежності від задоволення культурних, економічних та політичних прав українців, які проживають у відповідних державах.

8. Міністерству зкордонних справ України відкрити власні посольства в усіх країнах колишнього СРСР, консульське представництво України та українські культурні центри в Санкт-Петербурзі, Воронежі, Краснодарі, Сургуті, Новому Уренгої, Владивостоці, Бресті, Караганді, Тирасполі та інших великих осередках проживання українців.

9. Створити в Україні Вільний український університет для навчання студентів українського походження з країн Східної Європи та Азії і підготовки фахівців для українських осередків у цих країнах.

10. Українській телерадіокомпанії забезпечити прийом програм українського телебачення на територіях, заселених українцями в Білорусі, Молдові, Польщі, Російській Федерації, Словаччині.

11. Міністерству зв'язку знайти можливість переділати українських видань за межами України.

12. Міністерству транспорту забезпечити сполучення з районами компактного розселення українців, сприяти перевезенню майна та будівельних матеріалів українців, які хочуть повернутися в Україну.

13. Вважати недопустимим призначення одіозних осіб, активних діячів колишніх імперських структур, на відповідальні посади в урядових органах України.

14. Осередкам КУН із допомогою інших громадських організацій України забезпечувати громади українців пресою, літературою, відео- та аудіоматеріалами.

15. Для збереження автентичної передачі українських імен і прізвищ та топонімів мовами країн колишнього СРСР розробити відповідні інструкції.

Закликаємо українські громади на терені колишньої Советської імперії до єдності та згуртованості. Не дайте опанувати себе зневірі та розшматувати особистим амбіціям! Працюймо спільно для себе, для України!

Хай в українському домі запанують мир і злагода!

ЗВЕРНЕННЯ

до народів Європи та Азії, втягнених Москвою у війни
та міжнаціональні конфлікти

Ціною величезних втрат і жертвовної боротьби кращих синів і дочок наших народів за свободу і незалежність ми повалили московський колоніальний режим. На руїнах імперії постали молоді незалежні держави. Та прагнучи взяти реванш, комуно-імперські,

шоввіністичні потуги спровокували так звані міжнаціональні конфлікти, кровопролитні війни в Нагірному Карабасі, Придністров'ї, Грузії, Абхазії, Північній і Південній Осетії, Інгусетії, Таджикистані, намагаються вчинити переворот у Чечні, як це раніше зробили у Грузії, Азербайджані та Таджикистані. Автори кривавих сценаріїв — у Москві, а режисери, розпаливши вогнища війни, уже готові посилати «миротворчі» дивізії, які знову можуть надовго затриматися на чужих теренах, змінивши «благородну» місію на звичайний статус окупанта.

Ми, що дорогою ціною заплатили за свободу, застерігаємо народи, втягнені в міжнаціональні конфлікти, що війни — це вірний шлях до втрати державної незалежності і відновлення статусу московської колонії, і закликаємо, виявляючи мудрість і виваженість, розв'язувати найпекучіші проблеми переговорами і мирним урегулюванням відносин. Пам'ятаймо: війни — на руку тим, хто хоче панувати над світом, а мир потрібен усім, хто хоче бути господарем у власному домі.

Сприймаючи ваш біль як власний, ми благаємо Всевишнього, аби послав Він мир, спокій і благодать на ваші землі, у ваші домівки.

За нашу і вашу свободу!

Конгрес Українських Націоналістів

4 липня 1993 року

Василь ОЛЕСЬКІВ

СТАНОВИЩЕ ОРГАНІЗОВАНОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ В ЗАХІДНЬОМУ СВІТІ*

Проблеми і завдання

В наслідок Другої світової війни на Заході опинилося кілька сотень тисяч українських людей з України, більшість з них не з власної волі — це політичні в'язні, примусові робітники, полонені з Червоної Армії та інші, яких оминула примусова репатріяція до СРСР згідно з домовленням між Сталіним і західними альянтами. Примусовій репатріяції підлягали всі советські громадяни з-перед війни. Тому відносно невеликій частині вихідців із східних областей України пощастило залишитися на Заході, переважно інтелігенції, часто з допомогою своїх земляків із Західної України, які із загального числа повоєнних емігрантів становлять не більше як 20%. Такий приблизно відсоток творять українці православного віровизнання у порівнянні з греко-католиками. Одні і другі творили разом поважну українську політичну силу, якої до того часу не було на Заході, бо довоєнні емігранти з України виїхали туди для заробітків. Всі нові емігранти пережили воєнну хуртовину між двома, чи і трьома (Польща) окупантами, а велика частина із них брали

* Співдоповідь на Секції «Розбудова націоналістичного руху в Україні».

активну участь у визвольній збройній боротьбі проти окупантів. Тому переважаюча більшість політичних емігрантів визнавали ідейні заложення і політичну програму українського організованого націоналістично-визвольного руху, очолюваного ОУН-УГВР-УПА, і піддержували збройну боротьбу, що тоді розгорялася на теренах України проти большевицького наїзника.

Роз'їхавшись і поселившись у різних країнах Заходу — США, Канаді, Південній Америці, Австралії, Великій Британії, Франції, Німеччині, Бельгії і других, ця нова повоєнна еміграція розпочала організувати і проводити політичну діяльність, втягуючи до неї також стару заробітчанську еміграцію. З цією метою постали різні політичні і громадські організації та установи на платформі державної самостійності України, хоч часто з відмінними тактичними прийомами у праці чи окремими завданнями. Хоч на протязі наступних десятиліть, часто під впливом проросійських кругів на Заході, як і під впливом широко закресленої большевицької пропаганди, ці різниці у підході до проблем визволення поглиблювалися, то в основному українська діаспора на Заході вистояла аж до сьогоднішнього часу на самостійницьких позиціях, в чому велика заслуга українського націоналістичного руху, репрезентованого й очолюваного Організацією Українських Націоналістів і зорганізованим нею Світовим Українським Визвольним Фронтом (СКВУ).

Ядром українського націоналістичного руху, його організатором і унапрямлюючим чинником була і донині є Організація Українських Націоналістів (ОУН). Основні кадри ОУН, особливо провідні кадри, прийшли з України, зокрема ті, які були ув'язнені в німецьких тюрмах і концтаборах на чолі з Провідником Степаном Бандерою, Ярославом Стецьком, Степаном Ленкавським і другими, а також вислані Проводом ОУН в Україні і Головною Командою УПА провідні члени ОУН і відділи УПА для праці на Заході. Згодом провідні кадри поповнювались з кіл організованого українського життя, з інших військових з'єднань, напр., І Дивізії УНА, а теж з молодшого покоління.

Силою ОУН була і є її ідеологія, сперта на ідеалістичному християнському світогляді, її ідейно-політична платформа, стратегія боротьби за відновлення української держави, програма державного будівництва на базі народоправ'я і соціальної справедливості, а також ідейна єдність і організаційна дисциплінованість її кадрів під одним Проводом. Своєю діяльністю ОУН охоплює всі поселення українців у діаспорі через свою організаційну сітку згори вниз і з допомогою різних суспільно-громадських організацій та установ, які визнають політичну платформу ОУН. Від свого власного імені, або через АБН, Європейську Раду Свободи і Світову Антикомуністичну Лігу (тепер Світову Лігу за Свободу і Демократію), ОУН провела широку дипломатичну роботу серед народів світу, інформуючи їх про Україну і її боротьбу за державну самостійність. Допоміжним важливим чинником у зовнішній діяльності є чужомовна література, особливо періодичні видання, як «Юкренієн Рев'ю» (В. Британія), «Юкренієн Квотерлі» (США), «АБН Кореспонденс» (Німеччина),

«Л'єст Юропієн» (Франція) та багато інших публікацій на різних мовах.

Структурна побудова ОУН у західній діаспорі, за незначними винятками, збереглась до сьогоднішнього часу, хоч її кадри зазнали великих змін. Старші кадри або відійшли у вічність, або є у заавансованому віці і не завжди спроможні виконувати теперішніх, значно поширених завдань, а до голосу і керівництва приходять молодші, народжені вже на чужині, з відповідною західньою освітою і вихованням. Саме ці молодші кадри можуть добре заступати інтереси України у країнах їхнього замешкання, а також, як фахівці з різних галузей, допомогти українському народові, зокрема націоналістичному рухові в Україні, у закріпленні і розбудові української держави.

Велику і сильну базу ОУН і цілого націоналістичного руху творять Організації Українського Визвольного Фронту, (ОУВФ), що діють у майже всіх країнах українського поселення. Є це організації суспільно-громадські, культурні, молодіжні, студентські, жіночі, виховні, фінансово-господарські та інші, які охоплюють всі ділянки організованого життя. Багато з них є масового характеру, а всі разом начисляють ок. 50 тисяч організованого членства. Всі ці організації творять Світовий Український Визвольний Фронт (СУВФ), очолений обраним керівництвом. Праця усіх цих організацій є цілеспрямована на вдержання і розвиток українського організованого життя в умовах чужини, виховування в українському національному дусі молоді покоління та гідного заступлення інтересів і доброго імені українського народу.

Велику роллю у праці ОУН і для вдержання українства в чужому середовищі виконує друковане слово. Хоч ця ділянка праці вимагає поважних фінансових засобів, то на протязі довгих десятиліть аж до сьогодні її вдержано при житті, видаючи власні газети, журнали і різного жанру книжки. Офіціозами ОУН є тижневик «Шлях Перемоги» і місячний журнал «Визвольний Шлях», а в окремих країнах з рамені ОУВФ виходять тижневики «Гомін України» (Канада), «Національна Трибуна» (США), «Українська Думка» (В. Британія), місячний журнал для молоді «Крилаті» (СУМ) та багато неперіодичних видань як серія БУП, «Літопис УПА» та багато інших з різних ділянок життя окремих організацій.

Як організована суспільно-політична сила, націоналістичний рух на чолі з ОУН бере активну участь у всіх інших ділянках організованого життя української діаспори — в науці, шкільництві, релігійно-церковному житті, фінансово-господарському секторі, у світових надбудовах як СКВУ, СФУЖО, ЦЕСУС та в багатьох других, відповідно впливаючи на їх цілеспрямований розвиток. З усіх політичних організацій, ОУН єдина займалася і веде широкозакроєну зовнішню інформаційно-дипломатичну діяльність, разом з АБН, ЕРС, ВАКЛ/СЛСД, нав'язавши співпрацю з політичними і урядовими чинниками з біля сотні країн світу.

Та головна увага, зокрема в останніх роках, є спрямована на безпосередню допомогу українському народові у його ставанні до самостійного державного життя, доставляючи в Україну політичну,

історичну та іншу необхідну літературу, технічні засоби для організації власної видавничої бази та не менш важливу допомогу у відбудові й організації націоналістичної сили під одним Проводом, включно з покликанням до життя Конгресу Українських Націоналістів. Проголошення відновлення Української Держави 1991 року, що було метою українських патріотів, а зокрема організованих націоналістів, було сприйняте спочатку з почуттям довершеного діла. Але одночасно постали нові проблеми — визначити дальшу роль і завдання ОУН і цілого організованого націоналістичного руху в діаспорі при наявності нової української держави на політичній карті світу і її посольств у всіх важливіших країнах. Переважає думка, що українська західня діаспора повинна в основному здержати свою організаційну структуру і продовжувати свою багаторічну діяльність з метою вдержати її при українстві, піднести рівень її культурного життя з допомогою відповідних сил з України. Зокрема тепер, коли знову нависають зловісні хмари над нововідродженою Українською Державою. Добре зорганізована і сильна українська західня діаспора, а особливо український націоналістичний рух, повинні і надалі залишитися допоміжним чинником у вдержанні і розбудові Української Держави.

Розбудова в Україні націоналістичної організованої сили є сьогодні необхідною konieczністю, бо лише несплямлені і чисті націоналістичні ідеї, вистраждані і освячені великими жертвами крові і життя їх найкращих носіїв, спроможні об'єднати український народ, українську націю в один національний моноліт, здібний відстояти здобуту державну незалежність і забезпечити її всесторонній розвиток, щоб Українська Самостійна Соборна Держава могла увійти як повноцінний член у коло цивілізованих країн світу.

Слава Україні!

Київ, 3 липня 1993 р.
(УЦІС)

Олег РОМАНИШИН

ДО ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗОВАНОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ В ЗАХІДНЬОМУ СВІТІ**

В минулому організований український націоналістичний рух і його широке громадське середовище, Організації Українського Визвольного Фронту і йому прихильні установи, сповняючи директиви «Звернення воюючої України...» (1949 р.), поширював серед вільних народів світу інформацію про Україну, визвольну боротьбу українського народу, популяризував саму ідею державної незалежності

** (Співдоповідь на Секції «Розбудова націоналістичного руху в Україні».)

України і здобував політичних прихильників для неї. На внутрішньогромадському полі діяльності цей Рух скріплював діаспору в її безкомпромісній самостійницькій настанові й у великій мірі причинився до скріплення і дальшої розбудови її громадських структур і їхнього многогранного життя і діяльності.

На сучасному етапі і на майбутнє взагалі інтереси і *завдання Руху* надалі залишаються *глобального характеру*, враховуючи, очевидно, в новій ситуації перестановку, усучаснення і уточнення цих завдань у світовому масштабі.

Проблеми і завдання Руху слід розглядати у двох основних площинах: 1) зовнішньо-політичній і 2) внутрішньогромадській.

Зовнішньо-політичні питання

Зовнішньо-політичне утвердження України у світі як незалежної держави є тим третім «китом», на якому спочиває процес державного будівництва. Другі два «кити» — це стабільність внутрішньої обстановки країни (економічної, політичної і соціальної) і міцні українські збройні сили, які запевняють безпеку держави. А це, очевидно, узалежнене від того, чи Україною правитимуть національні, народоправні владні структури а чи залишки неефективних колоніальних.

Мимо того, що Україну як державу (суб'єкт міжнародного права) уже визнали понад 130 країн світу, що Україна стала членом більшості міжнародних організацій і структур, і що проводиться динамічна зовнішньо-політична і дипломатична діяльність, яка розширює зв'язки України зі світом, Захід (особливо члени «великої сімки») продовжує в загальному традиційний проросійський курс, трактуючи Україну як додаток, «супутником», чи «сферою впливу» Росії. Хоч для справедливості треба ствердити, що за останніх два місяці міжнародна обстановка уже починає мінятися дещо в користь України також.

Основними завданнями нами обговорюваного Руху, як і цілої української діаспори в зовнішньо-політичній діяльності є сприяти встановленню міцних, близьких, партнерських і дружніх зв'язків між Україною і націями вільного світу на базі певних об'єктивних історичних і політичних факторів, бо це є в користь як України, так і Заходу:

- а) хоч Україна була насильно включена в російську імперію (царського і більшовицького режимів), український народ ніколи *не був і не є* «ворогом» Заходу, як це часто інтерпретують західні політичні і військові кола.
- б) Враховуючи геополітичне положення України, Захід повинен трактувати Україну, як свого стратегічного партнера.
- в) Враховуючи (а) і (б) та саме ініціативне *бажання* України, Захід повинен *активно* сприяти намаганням України виходити з «орбіти» Росії під оглядом політичним, економічним і військовим, та інтегруватися у світову спільноту вільних держав.
- г) Відносно України повинен міняти курс свого геополітичного мислення

і політики у такому напрямку: **ОБОРОНОСПРОМОЖНА**, політично й економічно міцна **НЕЗАЛЕЖНА** Українська Держава є ключовим фактором для миру, стабільності і безпеки Європи, а посередньо і для цілого Євразійського континенту.

- г) У свою чергу, процес інтеграції України у світову спільноту на рівноправних і справедливих засадах, з належним узглядненням і розв'язкою не лише економічних питань, але і справи безпеки держави, сприятимуть стабілізації і демократизації внутрішньої обстановки Української Держави.

Для здійснення цих завдань наш Рух (ОУН, ОУВФ, АБН і прихильні установи) інтенсивно використовує нагромаджений за довгі десятиліття праці зовнішньо-політичний капітал, досвід і широкі зв'язки. Практичними середниками праці залишаються: поширювання об'єктивної інформації і аналізи про Україну при допомозі наших регулярних видань на різних мовах, УЦІС, зовнішньо-політичних семінарів, конференцій; вдержування ділових зв'язків з урядовими чинниками країн нашої діаспори, як і з пресою, співгромадянами; організування економічної і гуманітарної допомоги від країн нашого поселення та поширення зв'язків на громадському рівні між цими країнами і Україною; активне сприяння затісненню офіційних зв'язків між владними чинниками країн діаспори й України; активне сприяння розбудові матеріальної бази для української дипломатії; ангажування широкої громадськості в підтримку України у названих ділянках діяльності.

Важливим зовнішньо-політичним аспектом праці організованого націоналістичного Руху є: на основі переформованого АБН продовжувати довготривале і плідне партнерство українців з національними рухами діаспор народів Центральної і Східної Європи в ім'я спільних політичних інтересів.

У всіх цих аспектах діяльності організований націоналістичний рух з-під стягу ОУН залишається *незаступимим усюди в світі*, де йдеться про інтереси України.

Внутрішньо-громадські питання

Організований Націоналістичний Рух (ОНР — ОУН) потрібний не лише в Україні, але і в діаспорі, як мотивуюча сила сприяння українській державності серед довкілля і для збереження життєздатності та дальшого розвитку української діаспори і її інфраструктур. Міцна діаспора за весь час поневолення України була твердиною ідеї незалежності і державності України. Сьогодні міцна діаспора є одним із ключових чинників у процесі державного будівництва. Міцна діаспора БУЛА, Є і БУДЕ у майбутньому необхідним фактором у збереженні українства на поселеннях, захисту інтересів української нації у світовому масштабі та зберігання важко здобутої нею державної незалежності на Батьківщині.

Роля ОНРуху і його ширшого середовища, як частини цілої української діаспори (Західної і Східної) залишається незмінною у принципі. Потрібне лише відповідне усучаснення завдань, інфраструктур

і методів праці згідно з вимогами нової ситуації, яка заіснувала з розвалом СРСР і постанням незалежної Української Держави.

У вищеназвану пляні засяг інтересів ОНРуху є гльобального порядку, що включає тепер і Центральньо-европейську і Східньо-українську діяспору. Тому перед нами стоїть важливе завдання, а саме: у противагу до ментальности поділу української діяспори на *катеропії*, ОНРух має моральний обов'язок спричинитися до процесу *інтеграції* Центральньо-европейської і Східньої українських діяспор у світову українську діяспору, що у практичній площині значно прискорить вихід нашої Східньої діяспори з цього післясовєтського, а тепер т. зв. СНДівського, фізичного і психологічного гетта. Пам'ятаймо, що історичне явище української діяспори має одне джерело, а це поневолення України, що спричинило безприкладне політичне, економічне і соціальне лихоліття для українського народу у себе на Батьківщині. Ці обставини і визвольна боротьба спричинили, у свою чергу, еміграцію українців на Захід і масові депортації українського етносу на Схід окупантським режимом (до чого треба зарахувати і вимушену міграцію українського елементу на праці у різних імперських економічних проєктах поза межами України).

Процес цієї інтеграції повинен відбувати у всіх ділянках людського і громадського життя шляхом закономірности, пляновости і доречности. У цьому процесі інтеграції окрема роля, очевидно, припадає світовим українським структурам, особливо: Світовий Конгрес Вільних Українців (з можливою новою назвою Світовий Конгрес Української Діяспори), Світовий Український Визвольний Фронт (з можливою новою назвою Світовий Український Націоналістичний Конгрес), Світова Федерація Українських Жіночих Організацій, Центральний Союз Українського Студенства та інші.

Важлива роля у цьому процесі всецілого спаювання та інтеграції — особливо в духовно-моральній площині — віток українського народу, розсіяних по світу, належить теж і помісним Українським Церквам.

Всебічна інтеграція України у спільноту вільних держав світу, всебічне національне відродження українського народу та інтеграція усіх віток української нації в один моноліт, відбудова і утвердження правової Української національної держави за громадянським принципом, зберігання здобутої державної незалежности — ось невідхильні завдання на сьогодні і на майбутнє нашого організованого націоналістичного руху у світі. (УЦІС)

Поезія

Микола ШАТИЛОВ

КНЯГИНЯ ОЛЬГА

1

Знов голос твій і напівтьма каварні,
і очі знов — зухвалі і сумні,
а дні ж серпневі невимовно гарні. . .
А що було їх?
Два серпневі дні.
Приступці вгору, й дощик від порогу,
йшли на зупинку, туманів асфальт. . .
А що було?
А що було, їйбогу?!
Вологий лікоть і сухі вуста.

2

Скільки років!
А все, як тоді:
тихий став і тінява алея,
і голівка твоя на воді
золотіє, мов давня лілея.
Так навіщо ж позбувся химер
і забути спромігся завчасно,
що тоді вже було, як тепер,
на душі і покійно, і ясно? . .

3

Пробач мені,
що лихом легковажив
і що святих прохань не уявляв,
коли відверто і визивно княже
твое імення всує вимовляв.
Пробач,
що жив з поганського відчаю
і що плекав нехристиянський плач. . .
Усе, що сам собі не вибачаю,
княгине Ольго,
ти мені пробач.

Ірина МИРОНЕНКО

СРІБНИЙ ПТАХ НАД ВІКНОМ

Білий світ починався з яйця —
срібний Фенікс у дзьобі приніс.
Розкололася знахідка ця
та й з'явилися море і ліс,
зграї птаства, отари тварин,
Сонце й Місяць, мужчина й жона.
Покотились, як торба з гори,
літо, осінь, зима і весна.
Гойда-хить, колиски поколінь.
Чим же бавилися навесні
в Назареті, Юдеї?

З колін
дві сестри відпускали синів:
ось Ісус, ось троюрідний брат,
що Хрестителем буде Його.
А Христос ще маленький, тож гравсь
крашанками.

І свічки вогонь
на Великдень виліплював стіл —
паску, писанки, чорне вино,
тіні вранішні стихених тіл.
Від Різдва — срібний птах над вікном.
«Світ новий народився!»

Яйце
розкололось на радість і зло.
...ще вінцем золотим, ялівцем
чи тернами роз'ятриш чоло?

ОДИН ЛИШ ЗМАХ КРИЛА

«І жодного прокляття більш не буде...»
Дванадцять брам Новий Єрусалим
не зачиняє, бо нащадок Юди
під деревом життя заснув малим.

Що ж, мертвих суджено за їхніми ділами.
Комусь іти в озера вогняні.
Живим нехай звучать епіталами.
Хай Змієборець буде на коні.

Нова земля: ні відьми тут, ні казки.
Немає в небі місяця й зірок.
Але ж від перемоги до поразки —
один лиш змах крила, один лиш крок.

Що тут навмисно? Широ? Випадково?
Відміряла тростина золота:
отут у нас свобода тіла й слова,
а тут мовчанням випекло уста.

На Україні сниться Україна?
Їй проклинати нікого уже?
Мій край — тісний з химерами будинок.
Не дай, Господь, йому нових пожеж!

ВТІКАЄМО ПІДПАЛЕНИМ МОСТОМ

Коли нема у нації Мойсея,
з'являються дрібні поводитирі,
що проведуть хіба за ближній ріг,
а там юрбу залишать фарисеям.

Епоха збанкрутованих акторів.
Мавпуємо, коханий мій, і ми
цієї рідкосніжної зими —
колядники? Колядники в покорі?

Содомський виноград — моє кохання,
з гоморрських ягід — вина для причасть.
О, що на тлі єгипетських нещасть
моїх думок гірке невичahanня?!

Хто медом нас зі скелі годував?
Водив аж за Дунай, не під Сінай.
Народе мій, спинися, упізнай,
хто перейшов у дух могильних трав.

Хтось був пророком, ніс гіркоти грона.
Хтось торохтів величності щитом.
Втікаємо підпаленим мостом.
Залито лица соромом солоним.

МІСТО ТИР ВІТРЯНОЇ ПОГОДИ

І буде битва — кара за погорду,
за торг людьми, як мідними речами.
У місті Тир у вітряну погоду
на лемент щоглярів земля мовчала.
Ну що ж ти, щогло! Знову стань сосною,
ліванським кедром, тінню від хвоїнки,
щоб стріли, що ось-ось впадуть стіною
та й відвело благословення жінки.
Алеж — копита коней з Вавилону. . .
Алеж — мечі спітнілі і гарячі. . .
Поглине море крони і колони.
Над містом Тир і ворон не закриче.
Отут розтягнуть неводи сушити
ті, що не зроблять човен з кипарису.
О, місто Тир — я твій останній житель,
врятуюсь, не твої згадавши риси.
На голій скелі висохне одежа,
а далі — сльози і душа, а далі. . .
В самотині рятунку не збентежать
коханої розрубані коралі.

ПОДОРОЖНИК В СЛЬОЗАХ

Ви обмовились гарно:
«жили у селі на порозі
Куликового поля».
Жили на порозі туману
і просторої стайні
з білогривими душами
вбитих мечами коней.
Ви жили — два поети (поетам зручніш на порозі).
Це іще при дорозі
і в рамках одвірка уже.
Можна ще повернутись,
аби не вдивлялись у стайню,
де не піт виступає,
а крапельки з різок солоних.
А під різками стогне
поетова пра-пралюбов.
До весілля погоїться!
Гей, на порозі комори
посідають бояри —
чекати свого москаля

і сорочки його нареченої
в маках дівоцтва.
Ванька знає, що мала вона козака
і вінчали їх зорі —
в Батурині згинув.
А куди ж сироті?!
Хоч москаль-чарівник поцілує.
Наділив його цар городами й полями.
А що першим — славним Києвом.
А що другим — вільним Харковом.
А що третім — цвіт-Полтавою.
Хай у першому пива зварять.
Хай у другому вина курять.
А у третьому хай оженять.
Постелися, коса, до чобіт москалевих,
що ховають за звичкою ніж захалавний.
А бояри чекають.
І зблискує лезо —
припадає
сорочка до рани на лівім жіночім плечі.
— Молодій поміняйте сорочку! —
волають з порога.
І сміється москаль:
— Я у неї і перший, й останній!
Надивляйтесь, поети, з порогу бувальщини й казки,
Куликового й Дикого поля,
собору й комори.
Подорожник в сьозах
Україні зашіптує рану.

ПОРОГИ ПІСЕНЬ І ПЛАЧУ

Розбрелись межі люди Дніпрових порогів чорти.
Піднялася вода — Вернивода за горло здавила.
Він сидів у Лоханськім потоці і нищив плоти
та навідував місце, де чортові гостряться вила;
пропливав Ненаситець — платив золотий чортівні,
щоб на кожнім порозі — своя заморока і пастка.
Призволялась водою захоплена ним у човні
запорозька, у себе і випадок віряча паства.
І здіймалася буча у хитрім порозі Вовчку —
обіймала хвостата дружина свого Вернивода.
Тільки обрй палаючі губи студив об ріку —
для любови і смерти якраз підходяща погода.
Вже затягує ряска пороги пісень і плачу,
та не в кожному це озивається смутком і болем.
Двом чортам — двом богам Україна поставить свічу —
ПОВЕРНИЧИСТІВОДИ, ПОВЕРНИЧИСТЕПОЛЕ.

Наука, дослід

Євген МАЛАНЮК

НАРИСИ З ІСТОРІЇ НАШОЇ КУЛЬТУРИ*
(Продовження, 4)

III

XV-XVI ст. в нашій культурі — це часи зростаючого «вітру від Заходу», а одночасно й значного тиску того Заходу, щоправда, в урядово-польській його «редакції», з усіма, чисто адміністративними властивостями такого тиску. Середньовічна максима — *cuius regio — eius religio* — була тоді для Речі Посполитої польської цілком актуальним гаслом і метою. Але сталося так, що це гасло несподівано викликало з протилежної сторони гасло XVII ст.: «За віру і націю руську». І боротьба Польщі з Козацтвом в певнім періоді набрала рис «війни релігійної», хоч ця риса пізніше затратила свою гостроту: Козацька Держава Хмельницького обіймала своїх громадян обох обрядів.

Гуманізм приніс з собою проблему вартости людини та інтерес до освіти не лише в церковнім, а й «ренесансовім» значенні цього слова. Реформація, помимо взагалі динамізуючого свого впливу, ponadто «антикатолицького», підкреслила в свідомості сучасників значення народности — звідсіль також переклади книг св. Письма на мову, зближену до живої «для ліпшого вирозумлення люду християнського посполитого» (Пересопницька Євангелія 1556-61 pp. і інші).

З'являються перші наші друки (в Кракові — 1491 р., в Празі — 1517 р.), згодом по друкарнях місцевих (Заблудів — 1569 р., Львів — 1573 р., Острів — 1581 р., Київ, Почаїв і по багатьох менших містах, як Крилос, Стратин і інші). І — найважливіше: постають школи університетського типу, взоровані на празькій і краківській.

Впливи з Заходу зробили те, що Русь, зіпхнута ворожою адміністрацією до степеня «грецької схизми», духовенство якої було, мовляв, «тільки в читанні — докторами», ця Русь уже не хотіла zostаватися «дурною Руссю» в очах тріумфуючої Польщі, цієї «оргії блискучої й привабної, хоч затруєної паразитизмом, зародками виродження й упадку, цього буйного й гоїного шляхетського пиру, овіяного чаром артизму й поезії» (М. Грушевський). Всупереч репетуванню «рідної» темноти — «на що латинську школу заводите? У нас її досі не бувало, а люди проте спасались», всупереч навіть

* Вперше друквані в «Книги Спостежень», том 2

такому визначному явищу нашого Барокко, як пристрасно фанатична літературна діяльність Івана Вишенського (†1629 р. на Атосі), що її провідною думкою було «краще ані аза не знати, аби тільки Христа дотиснутися», — суспільство рішуче пішло не так за захованням уже досить вивітрілих «староруських» традицій, як за голосом інстинкту національного самозбереження. Хоч це й вело шляхом «злакомлення на латинську й світову мудрість... доходження Аристотеля й Платона», як голосом старозавітного пророка гримів Вишенський, «латинська (бо) злоковарная душа, осліпленная і насиченная поганськими тщеславними і гордими догмами, — божія премудрости і разума духовного, смиренія, простоти і беззлобія вмістити не може». Інший шлях був би «самовбивством для нації, а в обставинах тодішнього українського життя й поготів», слушно формулює М. Грушевський, втім випадку виразно ставши не по стороні улюблених ним «мас», а таки по стороні історичної необхідності.

На бурхливій тлі релігійної полеміки, підсичуваної політичними чинниками Речі Посполитої, полеміки, опертої на потузі чужої державности та загостреної енергією єзуїтів, — розгортається досить широка полемічна література, що становить ядро нашої літератури доби Барокко. Відмітимо побіжно кілька імен, окрім уже згаданого І. Вишенського (під оглядом таланту і темпераменту, що переходить у фанатизм, — центральна, правдоподібна, фігура доби). Силою темпераменту наближається до нього Мелетій Смотрицький (син Герасима, професора Острозької школи і автора полемічного «Ключа царства небесного» — 1587), автор виданого р. 1610 «Треносу або Ляменту єдиної святої апостольської Східньої Церкви» (по-польськи), книги, що мала великий вплив на покоління (книгу цю лишали у спадщину, або казали класти з собою в труну). Як типово-бароккова постать, М. Смотрицький (вихованець німецьких університетів), уже єпископом прийняв був унію, в обороні унії видав був «Апологію» р. 1628, на соборі в Києві «кався», але вмер уніятим (1633). Біографія його є надзвичайно прикметна для тієї бурхливої доби і вона повторюється в не одного з діячів Барокко**. Визначною появою була «Палінодія» (1621 р.) Захарія Копистенського, повна ерудиції і наукового об'єктивізму оборона віри благочестивої. З області богослов'я згадаймо київський науковий збірник за редакцією митрополита Петра Могили «Літос альбо Камінь» та підручник знаного філософа киево-могилянської доби — Кирила Транквіліона Ставовецького під титулом «Зерцало Богословія» (1618 р.). Але це вже люди київського відновленого Центру, хоч, як більшість тодішніх київських діячів церкви і культури, — галичани з походження: «батько не тільки для Лаври, а й для всього народу російського» — Єлисей Плетенецький з Золочівщини; згаданий Захарій Копистенський, мабуть з Перемищини; клясик

нашої старої філології, автор вікопомного «Лексикона словено-росского» (1627) — Памва Беринда; плодовитий літературний працівник і поет Тарасій Земка; педагог, перекладач і редактор — Лаврентій Зизаній і багато інших. «Було се перше нашествіє галичан на Київ — під покровом і протекцією Гетьмана Козацького» (М. Грушевський).

Коли до повищого реєстру додамо першого гетьмана — політика П. Конашевича (Сагайдачного) та факт, що й великий Богдан був вихованцем (до речі, єзуїтської) школи в Ярославі, усвідомимо собі роль західньої половини всеукраїнської «еліпси» в XVI і перших десятиліттях XVII ст. На тих власне теренах, в наелектризованій атмосфері «релігійної» боротьби та «полеміки» Руси проти «латинсьтва» (що було псевдонімом чужої державности) відбулася велетенська ідеологічна ферментація, викуваний був і пізніше в Києві висвячений, словами Лазаря Барановича (пізнішого ректора Києво-Могилянської школи — 1653 р.) кажучи, «меч духовний», що його нова козацька аристократія взяла в свої сильні «всеукраїнські» руки і що ним великий Богдан викраяв межі держави — *Exercitus Zaporoviensis* — Війська Запорозького.

Фатальний, здавалося б, розпад Київської Держави Середньовіччя і зв'язане з ним розтягнення сфери староукраїнської культури на Захід — в добу Барокко не лише себе виправдали, а й були зручно використані живими силами нації.

* * *

Залишається додати кілька фактів до загального образу культури тієї доби.

Плястика, що на початках доби ще носить виразно старокіївський («візантійський») характер (найбільш заховані її зразки на терені корінної Польщі — фрески в Кракові, в Сандомірі, в Люблині — все з XV ст.), вже в XVI ст. являє образ дуже повільного, органічно-конструктивного засвоювання Ренесансу, що йде в парі з більш помітним ренесансовим будівництвом доби. В цім будівництві, до речі, відіграли немалу роль безпосередньо італійці-архітекти, що тоді масово прибували до Східної Європи, і, осідавши у нас, навіть змінювали прізвища на українські (Петро «Красовський» — 1567 р. — Корнятківська вежа та Трьохсвятительська каплиця при Успенській церкві у Львові).

Пам'ятки будівництва, в тягу віків занедбувані й руйновані чужими державностями та й власним ослабленням історичної пам'яті, передусім замки — острозький, Любарта луцький, королеви Бони крем'янецький — свідчать про розмах і історіотворчі зусилля поколінь. Всі вони оформлені, остаточно, в стилі Ренесансу.

Гарно і своєрідно Ренесанс відбився не лише на малярстві (львівська школа XVI ст.), а й на різбі (намогильники, іконостаси), що вже з кінцем

XVI ст. виразно еволюціонують до національної відміни Барокко — українського або козацького Барокко.

Цей стиль є панівним у цілїм XVII ст. нашої культури, що, перейшовши традиційно до ст. XVIII і осягнувши своєї вершини в Мазепинїм будівництві, залишився найяскравішим феноменом нашої національно-культурної творчості у всіх ділянках її — музики, поезії, малярства, різьби й архітектури на потонні часи.

На румовищах будівництва старокиївської доби, що ними була засіяна ціла наша Батьківщина, а Київ, передусім, — почався пляновий і впертий реставраційний рух, зв'язаний з центральною постаттю нашої культури доби Барокко — митрополитом Петром Могилою (1633-1647). Це з його ініціативи почалася відбудова занедбаной й зруйнованой катедри св. Софії та цілого ряду інших пам'яток будівництва. Дорогоцінний *Щоденник Подорожі* архидиякона Петра Алепського подає яскраві дані про церковне будівництво й відновлювання за часів Хмельницького, що обіймало всі ділянки плястичного й архітектурного мистецтва, також і світського характеру (церква й палац в Суботіві, портретне мистецтво).

Не маємо тут можливості зупинитися окремо над літературою доби Барокко, відсилаючи читача до спеціальних праць. Одне можна ствердити:

Коли староболгарська в своїй основі літературна мова нашого Середньовіччя українїзувалася лише поволі і більше в своїй фонетиці, аніж в лексиці, то надзвичайно барвиста мова нашого Барокко, увібравши в себе багато латинїзмів і польонїзмів (а на додаток і латинську синтаксу), довгі літа перед тим бувши канцелярійно-державною мовою «Великого Князівства Литовського», почала в Козацькій Добі насякати живим українським словництвом досить приспїшено, хоч і не тратячи свого барокково-пишного «високого стилю» (публікації Києво-Могилянського центру, гетьманські універсали, відновлена редакція «Александрії» і ін.). «Українізація» цієї літературної мови, одначе, залишилася незавершеною і мова та існуватиме довго, догасаючи ще в творах Сковороди (1722-94) та, подекуди, навіть в «Історії Русів». Існуватиме поруч мови «низького стилю», ц. т. живої людової, поруч навіть в обсязі того самого твору (інтермедії в багатім репертуарі бароккових драм). Пам'ятками цієї людової, живої мови, з доби Барокко маємо т. зв. шкільну віршу і, розуміється, козацькі думи, що їх формально можна б пов'язати з традицією «Слова о Полку». З цієї мови пізніше вийшла «Енеїда» Котляревського.

Опріч творів полемічно-релігійного характеру, проповідей, наукових, переважно богословських, трактатів, маємо не малий доробок Барокко в області історіографії. Це — «козацькі хроніки», «діяріюші», козацькі литописи, між ними — Самовидця (доведений до 1702 р.), Григорія Граб'янки (1709) і найширший — Самійла Величка (закінчений по 1720 р.). Не забракло й синтетичного нарису історії

Київської Держави пера професора Києво-Могилянської Академії — Іннокентія Гізеля під назвою «Синопис» (1674 р.).

Віршована поезія Барокко, допроваджена до значної досконалости, обіймає добу від Сагайдачного (К. Сакович, І. Величковський, ієромонах Кліментій, св. Дмитрій Туптало) аж до Мазепи (що був також автором віршів) і Г. Сковороди включно. Так само багато представляється драматургія, що постала з західноєвропейської т. зв. шкільної драми. Серед авторів (св. Дмитрій Туптало, Т. Прокопович, Г. Кониський) треба назвати М. Довгалевського, визначного майстра — саме писаних людською мовою — інтермедій.

Та отой мовний дуалізм доби Барокко, ц. т. існування (й співіснування) мов літературної («високого стилю») та людової («низького стилю»), — відіграв свою досить трагічну — з погляду культурного процесу — роллю пізніше, а саме: довів до розриву мовно-культурної традиції «високого стилю» (травестована «Енеїда» Котляревського — 1798 р.). І лише генієві Т. Шевченка пощастило в ХІХ ст. піднести т. зв. народню мову до височини вповні літературної.

13.II.1954.

Г. Ніч бездержавности

Чеський нарід, який має досить спільного з нами в своїй історичній долі, мав свою «Полтаву» майже на століття раніше — битва при Білій Горі 1620 р. Там була знищена чеська шляхта, чеське лицарство, а з ними був ніби вирізаний з організму народу самий інстинкт войовничости, військовости, саме «почуття зброї». Залишився нарід селян і міщан, — в суворій многовіковій німецькій школі — доказав чудес національної витривалости й національної організованости: короткотривала державність 1918-1938 рр. у всій яскравості показала саме ці властивості окаліченого чеського народу. Чеський купець, чеський інженер, чеський ремісник, чеський учитель, чеський селянин були більш, ніж на висоті своїх історичних завдань. Але чеського вояка ми, властиво, не бачили. І його так наочно забракло року 1938...

Даремні були заклики їх великого поета Йосипа Святополка Махара (його можна б уважати за спізненого чеського Шевченка). Намарне пропалахкотіла його пекуча бойова поезія — на тлі Масарикового позитивізму та «реалізму»***. Замість вояка — постав у

*** Допоки Й. С. Махар залишався лише «революціонером» (у сенсі доби) та досить поверховним ніцшеанцем, він замолоду тишився значною популярністю. Але з переходом у своїй творчості до «хірургічних» (як він казав) заходів у сфері чеського національного характеру, він почав викликати в суспільстві незадоволення й ворожість. Прийняття ж ним становище генерального інспектора армії — на настирливі налягання Масарика (старого приятеля) — припечатало його долю, як поета: суспільство його зненавиділо, викляло і забило мовчанням. Він умер, на щастя, напередодні німецької окупації 1938 р. в цілковитім суспільнім осамітненні.

чеській дійсності жалюгідний витвір історії, увічнений в гумористичній повісті під ім'ям Швейка (що між іншим досить близько нагадує витвір нашого ХІХ ст. — «хитрого хахла»).

Але тут ці аналогії кінчаються, бо наша Полтава (1709 р.), хоч — теоретично беручи — могла і мала в нас забити духа військовости, все ж того духа не забила. Занадто глибоке було коріння нашої бойовости, занадто повчальну «військову школу» дала нашому народові історія і занадто великий був військовий розмах недавньої Хмельниччини (навіть назва держави якого мала підкреслено військовий характер), щоб навіть така катастрофа, як Полтавська, могла наш народ, що так скажу, позбавити мужеськости, морально вихолостити.

Полтава рештки козацького лицарства причавила — в наслідках своїх — розколола. Наша аристократія вже не могла потім, як аристократія, підвестися. І вона почала відумирати й гинути. Але, гинучи, як стан, вона — в певній частині своїй — спадала соціально вділ, розчинялася в поспільстві і тим, сказати б, «ушляхетнювала» наше селянство. І справді вже від другої половини ХІХ ст. наше селянство виразно стає головним еством нації і навіть її репрезентантом. Звідсіля приходить таке зловісне потім у своїх наслідках і залишках (щоправда, в ідеї — чисто-інтелігентське) т. зв. народництво, що таку трагічну антидержавну роллю відіграло в психіці проводирів Відродження ХХ ст. Але ідея «козацької шаблі», як виявилось з спонтанних рухів, напр., «вільного козацтва» 1917 р., очевидно, в селянським масиві жила і — при певних умовах — могла створити рішальну силу в боротьбі за Державність, коли б інтелігентське й півінтелігентське «народництво» проявило було тоді хоч мінімум державницького інстинкту. Він був у тім соціальним прошарку вже від поколінь атрофований.

А той, хто своєю поезією і постаттю був, власне, виразником невмирущого духа тієї «козацької шаблі», — Тарас Шевченко, в свідомості кількох інтелігентських поколінь був спотворений і зфальшований, як «мужицький поет», «кобзар», «самоук» і т. п.

I

Козацька, а в області культури — Києво-Могилянська Доба обійняла довший за формально прийнятий період.

Не дивлячись на по-Богданову Руїну, на Полтавську катастрофу, що погребля уесь державнобудівний доробок Мазепи, на приспінено-жорстоку, хоч і виразно плянову, ліквідацію імператорською Росією останніх, здавалося б, решток і ознак українського національного життя, Козаччина й — на Києво-Могилянським ґрунті закорінена — «київська» культура — тривали протягом цілого ХVІІІ ст. і, властиво, в ст. ХХ відродились, «воскресли».

Пригадаймо те ліквідаційне темпо, найбільше зв'язане з ім'ям «Другої, що доконала вдову-сиротину», — з ім'ям німецького походження російської цариці Катерини II.

Рік 1775 — зруйнування Січі, ц. т. арсеналу й мілітарного осередку Нації; рік 1781 — скасування полкового адміністративного устрою Козацької України; рік 1783 — закріпачення селянства, того ж року офіційні збройні сили України зредуковується до 10-ти «карабінерних» полків; врешті, року 1786 російська лапа лягає (під претестом «економічно-господарським») на монастирі наші — традиційні осередки національної культури. На рік перед тим Катерина II робить один з найзгубніших і найдалекосягліших своїх заходів: вона дає нашій шляхті т. зв. Жалованну Грамоту Дворянству, якою нашу козацьку шляхту, що мала західноєвропейський своїм лицарським походженням характер, поперше, розколюється, як цілість, подруге — впливається в безобличні шерехи не лицарського, а чисто урядового «служилого дворянства» московського, що, силою речей, жадною «шляхтою» не могло бути, будучи додатком до адміністративно-державної машини****.

В той спосіб нашому народові відтято його аристократію, яка, на додаток, переставала бути аристократією взагалі, тратячи свою національну й особисту індивідуальність, будучи вповні залежна від примхи того чи іншого урядового петербурзького чинника. Про жадне «noblesse oblige» (походження зобов'язує) тут уже мови не могло бути, за рідкими, розуміється, винятками особистого героїзму.

Дещо відмінний характер мала ситуація на Правобережжі, що формально від т. зв. «вічного миру» р. 1686 між Москвою й Польщею, входило в склад розкладово-занепадаючої Речі Посполитої Польської (спустошене й вилюднене Правобережжя зазнало було світліших років за полковника Семена Палія і було на якийсь час фактично приєднане Мазепою р. 1690 до Гетьманщини).

З першою чвертю XVIII ст. на спустошене Правобережжя хмарою суне польсько-магнатська колонізація, осідаючи там майже «незалежними» державками та й державами (з власним військом, політикою і навіть дипломатією). Ця аристократична анархія польської державности на нашій Правобережжі, створюючи стан чимдалі нестерпніший для закріпаченого українського «поспільства», відкривала вдячне поле для випробуваної москво-російської провокації — під'юджування, творення «п'ятих колон», організування внутрішньої війни і т. д. Вибухає ряд т. зв. гайдамацьких повстань, з яких найбільше р. 1768 — під проводом запорожця Залізняка і старшини «приватного війська» одного з магнатів-Гонти — політично було використане Катериною II цілковито. При чім — річ дуже характеристична для далекоюсяжної політики Росії — Гонта був «переданий» для покарання (на горло, по тортурах) саме —

**** «В Росії шляхтичем є той, на кого я зверну увагу, і лише так довго, як я мою увагу на нього звертаю», — мав сказати певному амбасадорові цар Павло I.

полякам. . . Гайдамаччина, а, головне, *легенда* Гайдамаччини — зтяжили важко на психіці обидвох народів і припечатали долю польської державности. В кількадесять літ потім (1795) Правобережжя, як стиглий овоч, забирає Росія.

Довготривала агонія польської державности на західній половині нашої Батьківщини не позначилась в історії нашої культури особливими пам'ятками. Церковна й монастирська огорожа, що була традиційним притулком нашої культури за лихоліть, у тих важких часах останніх судорог Польщі з її «воюючим католицизмом» — не були і не могли бути міцнішим захистом. Центром нашої культури в цій добі залишається Київ з його Києво-Могилянсько-Мазепиним вогнищем — Академією.

Можна лише відмітити геть пізніше, вже «романтичне» явище — т. зв. українську школу в польській літературі, зв'язану з славним у свій час ліцеєм в Крем'янці. Зроджена з суму за назавжди втраченою провінцією колишньої ягеллонської імперії, «українська школа» в польській літературі мала не лише цікавих поетів, як Богдан Залеський (паризький приятель М. Гоголя, пробував писати по-українськи) чи А. Мальчевський (автор високо ціненої сучасниками поеми, «Марія»), а й такого геніального поета, як Юлій Словацький, що українськими елементами в його творах (в драмі «Мазепа», у поемі «Беньовський» чи в драмі «Срібний сон Саломеї») не може нехтувати ані історія нашої культури, ані історія нашої літератури.

В Почаєві р. 1790 вийшов збірник релігійних віршів «Богогласник», в яким, в безпосереднім зв'язку з «інтермедіями» Барокко і — на вісім літ перед травестованою «Енеїдою» Котляревського — зустрічаємо живу «людову мову», що її суджено було стати потім літературною.

II

В міру поглинання нашої Батьківщини новопосталою з Московської держави петербурзькою імперією — все частіше приходить в ужиток термінологія «малоросійський» і «Малоросія», термінологія, що є майже офіційною не лише для петербурзьких протекторів лівобережної Гетьманщини, але і для національних репрезентантів цієї останньої.

Нічого особливо принижуючого (як тепер) наші люди XVIII ст. в тій термінології не бачили.

Ще в універсалах Богдана зустрічаємо «Україну нашу малоросійську». Про «всієї малоросійської нації народ» говорить офіційно р. 1756 гетьман Кирило Розумовський. «Со всім малоросійської нації корпусом» — такий вираз є в Наказі делегатам на імперську законодавчу комісію р. 1767.

У найяскравішій прояві державницького українського патріотизму

XVIII ст. — вікопомній «Історії Русів» ця термінологія панує і то, як термінологія виразно державницька, в протигагу до провінційальної, мовляв, термінології «української»...

Справді, слова «мають свою долю», як і книги. І як же дивно покерувала доля цією, сивої давнини сягаючою, термінологією.

Перші сліди виразу «Мала Росія» з'являються відносно пізно в грамотах візантійсько-грецьких патріархів. Та немає сумніву, що така, чисто-грецька, термінологія була практикована й раніше, десь в часах територіального розросту Київської Держави Середньовіччя. Але мусимо тут сягнути аж до грецької антики, бо лише в світлі її можна знайти генезу цього специфічного назовництва та зрозуміти все історичне «непорозуміння», таке незручне для нас в часах геть пізніших.

Отож, в географічній уяві античного грека коло (обрій) відігравало дуже важливу роль. В органічній психології грека з «малого», як з зерна, народжувалося «велике». Тому античний грек називав «малою Грецією» (мікра Еллада) свою метрополію, а «великою Грецією» (мегале Еллада) — ширше коло своїх державних посіло-стей і впливів, ц. т. свої колонії. Ту саму, одідичену по греках, термінологію вжила культурно-грецька Візантія у відношенні до посталої в Києві IX ст. держави: «мірка Росія», ц.т. мала Росія — для матірнього осередку, для метрополії, і «мегале Росія» ц. т. велика Росія — для колоній, спеціально на півночі (Володимир, Суздаль).

Які політичні і психологічні «пересунення» зробила в цій термінології пізніша історія, — ми аж надто добре знаємо. Але для традиційно-державницької свідомости, вихованих на клясичній літературі нащадків наших національних еліт, — ця «малоросійська» термінологія видавалася аж до початку XIX ст. цілком природною і нічого «образливого» в ній ті нащадки — не відчували.

Допіру Т. Шевченко — чи не перший? — почав гостро розрізняти: «А на Україну не поїду... там лише сама Малоросія...» — як писав він в одному з листів.

Треба ствердити, що з духа свого неполітична, чисто чуттєва назва «Україна» набирала цих політичних і державницьких лише в добах збройного чину — Хмельницького, Мазепи, Петлюри, хоч уживав тієї термінології вже Сагайдачний, а найбільше спопуляризував її французький інженер де-Боплян в своїм «Описі України» (1651).

Закінчення буде

Роман ГОРАК

РОДОВІД ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ (Продовження, 3)

Закінчивши 1851 р. четвертий, останній, курс семінарії, Михайло Коновалець чекав на висвячення й готувався до весілля з Марією Скоробогатою із села Запків, з якою заручив його ще о. Геровський — приятель запківського пароха Стефана Скоробогатого. Яків Геровський полюбляв женити своїх вихованців. Про цю пристрасть шанованого патрона кольоритно оповів на сторінках «Зорі»¹ колишній семінарист, заховавшись під псевдонімом «Денис». Присвятив цій темі «Вспоминку о бурсі бл. п. Якова Греговського» і о. Іоанн Пелех у часописі «Мир»². Михайло Коновалець побрався з Марією Скоробогатою 1852 р. Вінчав їх о. Михайло Куземський, а свідками були: о. Яків Шведзіцький, львівський декан і парох церкви св. П'ятиць, і граф Іван Ступницький, канцелярист Митрополичої консисторії.

Як і о. Геровський, Стефан Скоробогатий походив з багатодітної селянської родини, і його також, іще на шкільній лаві, запримітив архидиякон Перемиської капітули Стрільбицький і згодом допоміг вхопити тропи. Стефан Скоробогатий не сягнув вершин церковної влади, але все життя чесно відробляв загаровані селянами шеляги, витрачені на його освіту.

Народився Стефан Скоробогатий 10 січня 1802 р. в селі Миклашеві³, неподалік Львова (тепер — Пустомитівський район Львівської області). Миклашев — добре відомий в нашій історії, як село, що в ньому було зформовано перший загін Української Галицької Армії, як село, що в ньому жила у своєї сестри — нареченої Івана Франка — Ольги Рошкевич-Озаркевич українська письменниця-демократка Михайлина Рошкевич-Іванець. Син її, відомий український художник Іван Іванець, був одним із організаторів Українського Січового Стрілецтва, а пізніше — його ілюстратором і літописцем.

Батьки Стефана Скоробогатого — Яків та Марія, донька Миколи Буряка, — мешкали в будинкові за конскрипційним номером 141. З метричних записів відомо, що рід Скоробогатих був у селі великим і давнім. Яків Скоробогатий мав брата Павла, одруженого з Мар'яною, дочкою Стефана Костика, та брата Івана, яким відповідно належали будинки 65 і 59. Стефан був найстаршим у сім'ї Скоробогатих. За ним йшли: Марія (нар. 3.10.1804), Матвій (нар. 17.8.1808), Василь (нар. 11.1.1810), Іван (нар. 16.1.1811), Анна (нар. 11.1.1814).

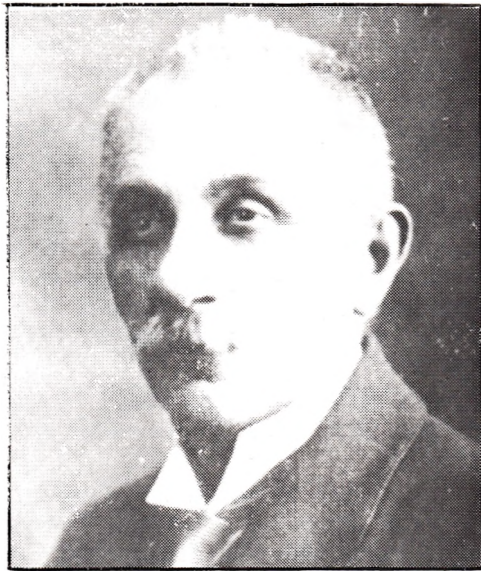
Дальшу долю Стефана Скоробогатого засвідчують львівські метричні книги, зокрема з церкви св. П'ятиць, де знаходимо шлюбну метрику Стефана, кандидата на висвячення, який має 27 літ. Молодій — Магдалені, яку пізніші записи іменують Марією, було сімнадцять років. Походила вона із Рожнова на Станиславівщині, де її батько, Іван Левицький мав парохію. Перегородом о. Іван Левицький, дружиною якого була Марія з Танчаківських, служив у Яблонові Бережанської циркули. Шлюб Стефанові Скоробогатому та Магдалені Левицькій давав о. Іван Честинський, а за свідків були: о. Григорій Кучинський з Нового Якова та архидиякон Перемиської капітули Стрільбицький. Вінчання відбулося 13 жовтня 1829 р., й молоді замешкали в будинку за номером 225 3/4, тобто на Замарстинівському передмісті.

Четвертого жовтня 1830 р. у Стефана і Магдалени народився син, якого не встигли охрестити, бо він скоро помер, а 22 вересня 1831 р. — дочка Марія.

Хрещеним батьком Марії Скоробогатої був віцеректор Львівської греко-католицької духовної семінарії Стефан Теліховський, який невдовзі посів місце ректора. Ректорство Стефана Теліховського припало на складний для семінарії час. У Львові виникали таємні польські організації, учасниками яких були і семінаристи. Губерніяльне начальство вважало, що ректор потурає пропольським настроям, і надіслало до семінарії свого наглядача. Протестуючи, Стефан Теліховський виїхав на село. По формальному ж звільнені з посади його було іменовано Крилошанином Львівської капітули й парохом собору св. Юра. Закінчував свою церковну діяльність Стефан Теліховський в селі Мостиська Калуського деканату, де й помер 20 лютого 1839 р.

Третього червня 1833 р. в сім'ї Скоробогатих народився син Михайло, який помер запаленням легенів 11 травня 1841 р. в Зашкові, куди після Львова переїхала родина. Метричні книги Зашкова від 1784 до 1940 року збереглися. Згідно їхніх записів, адміністратором місцевої церкви був до 1785 р. о. Василь Лопачинський, а в травні 1785 його змінив о. Григорій Левицький і виконував душпастирські обов'язки до половини квітня 1835 р., коли сільським парохом став о. Стефан Скоробогатий. Тоді ж, у квітні 1835 р., в о. Стефана народилася дочка Іванна, охрестив яку о. Іван Честицький з львівської церкви св. П'ятиць, а хрещеними батьками були: Стефан Теліховський, Яків Геровський, губерніяльний офіціаліст Франц Герберт з дружиною, Марія Статкевич — жінка зашківського мірошника, урядник львівської консисторії Стефан Хомінський та Катерина Роговська, дружина о. Теодороа Роговського, пароха із Гряди.

Зашків аж ніяк не належав до прибуткових сіл Львівської митрополії. В найкращому разі його можна було віднести до пересічних

Михайло Коновалець, батько Євгена Коновальця

парохій. Дерев'яні хати, криті солом'яними, а то й кукурудзяними кічками, де любили гніздитися бузьки, стайня — просто в хаті, через сіни. Переважали в Зашкові українці, але не бракувало й поляків, які посідали ключові позиції в економічному житті села, а також і жидів-корчмарів. Церква стояла посередині села, оточена крилатими ясенами й липами, й посвячена була архистратигові Михайлові. Сьогодні її напевно визнали б архітектурною пам'яткою, але на початку нинішнього століття вона видалася мирянам затісною, і будівничий Василь Нагірний виконав для них проект нової церкви. Стару розібрали, а на її місці 1908 р. звели теперішню.

Після Іванни Господь благословив родину зашківського пароха сином Антонієм — 18 липня 1837 р. Антонія охрестив уже знайомий нам о. Іван Честинський, на той час підльвівський декан, а кумували — Яків Геровський, Стефан Теліховський, пані Герберт, Марія та Анна Статкевич, о. Стефан Хоміцький. Отож, зашківська книга новонароджених, мабуть, з усіх книг — найцінніша, бо в інших не знайдемо стільки автографів видатних українських діячів.

Шостою дитиною у Скоробогатих був син Теодор, народжений 28 травня 1839 р.⁴ Хрестив його так само о. Іван Честинський, але куми заслуговували на особливу увагу, бо список їх відкривав Онуфрій Криницький, один із найвпливовіших і найавторитетніших служителів нашої Церкви, на чію думку завше зважав ба й навіть митрополит Михайло Левицький. Онуфрій Криницький народився

1791 р. в селі Кривому Ясельської округи. Від 1816 р. він — префект Львівської духовної семінарії, а з 1819 р. — професор церковної історії. 1831 року Онуфрій Криницький стає Почесним крилошанином Перемиської капітули та деканом богословського відділу, а 1834 — обіймає ректорство. Вийшовши на пенсію, він переселився до свого свояка о. Івана Брилинського, пароха Жовтанецької церкви; кохався на квітах, плекав бджолу, вирощував ярину. В трудах і спокої скінчив своє земне життя 8 квітня 1867 р. Похований був у Жовтанцях, а опісля прах Онуфрія Криницького було перенесено на Личаків, у гробівець Львівської капітули.

Серед кумів о. Стефана Скоробогатого натрапляємо на досі невідоме для нас ім'я. Це — Себастьян Тичинський, професор університету і професор семінарії з догматики (1835–53 роки). Отож, з догматики складали йому іспити і Маркіян Шашкевич, і Іван Вагилевич. Інші хрещені — добре знані: Яків Геровський, мірошники Статкевичі, жінка зашківського економа Анна Грабінська.

Як ми вже знаємо, найстарший син Стефана Скоробогатого, Михайло, помер, маючи вісім років, а тому, за звичаєм, коли прийшов у світ іще хлопчик, його назвали теж Михайлом, додавши й друге ім'я — Корнелій. (нар. 24.9.1841 р.). Сьоною дитиною Скоробогатих був Клеменс — Клим, який народився 7 грудня 1843 р. Чин хрещення та миропомазання здійснив о. Іван Честинський, а хрещених поменшало: Яків Геровський, Іван Грулицький, парох із Дроговижа, графіня Марцеля Сальтуарі із Зарудців.

13 лютого 1847 р. народилася Анна, за нею — Гіляріон, чи Гілярко (8.4.1849 р.) і, зрештою, Юлія (3.3.1855 р.), чії хрестини збіглися в часі з початком тифозної пошести, яка охопила Галичину. 28 серпня 1855 р. на тиф помер і о. Стефан Скоробогатий, який до останнього віддиху навідував зі святими Дарами своїх недужих парохіян. За кілька днів не стало і його дружини — Магдалени Скоробогатої. В останню путь провів її о. Яків Шведзіцький. У день похорону — 4 вересня 1855 р. — померла внучка пані Магдалени, Стефанія Коновалець, було якій лише півтора роки. До Зашкова вона приїхала зі своїми батьками на похорон дідуся.

Михайло Коновалець після висвячення, яке відбулося на другу Богородицю 1852 р., служив у селі Черепин Щирицького деканату, де прихід був маленьким, а церква — старою. Там у Коновальців народився син Євген (28.11.1852 р.), а згодом — доня Стефанія (16.3.1854 р.). Після смерті о. Стефана Скоробогатого, який залишив дев'ятеро дрібних сиріт, Михайло Коновалець звернувся до Львівської консисторії з проханням перевести його в Зашків і вже на початку листопаду порядкував на новій парафії. У Зашкові 28 січня 1856 р. помер дев'ятимісячний Орест. Іншого Ореста (нар. 12.12.1856 р.) хрестив о. Гіляріон Білінський. П'ятою дитиною Коновальців був

Марія, мати Євгена Коновальця

Михайло, батько Євгена Коновальця, народжений 5 червня 1857 р.⁵ Крім уже згаданих, у зашківського пароха о. Михайла Коновальця були ще діти: Володимир (нар. 14.11.1859 р.), Лукія (нар. 6.6.1861 р.), Олімпія (нар. 6.3.1863 р.), Сиднія-Євгенія (нар. 19.5.1865 р.), Стефанія (нар. 28.5.1867 р.), Лукія (нар. 14.12.1868 р.), Євгенія (нар. 10.3.1873 р.).

Від дітей в хаті Коновальців роїлося: дев'ятеро — покійного тестя та ще й своїх семеро (ті, що вижили). Усіх треба було нагодувати, вбрати, вивести в люди, й усім клопотався о. Михайло Коновалець. Прибутки ж парафії, як свідчать шематизми, були вельми скромні.

Першою Коновальці видали заміж Анну Скоробогату. Вона взяла шлюб 22 листопада 1873 р. з учителем із Зашкова Михайлом Мармошем, сином учителя Дмитра Мармоша та Антоніни Зелізної, які мешкали в селі Дворці. Вінчав сам о. Михайло Коновалець. Подружжя оселилося в шкільному приміщенні (номер 97). Анна Коновалець та Михайло Мармош мали дітей: Євгенію (нар. 8.10.1874 р.), Марію (нар. 16.6.1876 р.), Володимира (нар. 7.12.1877 р.), Михайла (нар. 7.6.1879 р.), Ольгу (нар. 25.11.1881 р.), Ольгу (нар. 6.3.1885 р.). Володимир Мармош скінчив теологічний факультет Львівського університету та Духовної семінарії й від 1929 р. служив парохом у Зашкові аж до 1939 р., коли був вивезений більшовиками на Сибір, де й загинув з усією своєю сім'єю.

Клеменс Скоробогатий побрався 19 листопада 1876 р. з Анною-Марією Ланг, євангелісткою, дочкою селянина Івана Ланга і

Барабри Шварцвальдер. Діти подружжя Скоробогатих: Стефан (нар. 23.12.1877 р.), Марія (нар. 22.8.1879 р.), Анна (нар. 21.7.1884 р.). Інших відомостей про дітей Клеменса Скоробогатого в зашківських метричних книгах нема. Так само — і про сестер та братів Клеменса. Знаємо лише, що його сестра Юлія, вийшовши заміж, увесь час жила в сім'ї Михайла Коновальця й померла 20 серпня 1897 р. в Зашкові. Відомо й те, що найстарша донька Клеменса Скоробогатого, Марія, взяла шлюб із поляком Іваном-Лукашем-Михайлом Граффом.

А тим часом вбивалися в пір'я сини о. Михайла Коновальця. Так, 1882 р. курс теології Львівського університету і Духовної семінарії завершив Орест. Одружився він 24 вересня 1882 р. із Броніславою Кривко, дочкою Івана Кривка та Єлізавети Геншен, а невдовзі був висвячений на священника і служив у селі Толпцові. Дружина залишалася в батьків і в їхній хаті привела на світ свого первістка — донечку Марію (20.10.1883 р.). Від 1884 р. Орест Коновалець адмініструє в церкві св. Дмитрія на Збоїсках під Львовом, а пізніше переїжджає до Зашкова, змінивши на парафії свого батька, Михайла Коновальця, який помер 7 березня 1887 р. на сухоти. На похорон улюбленого священника зійшлися селяни навколишніх сіл, з'їхалися всі священники деканату, а гріб опечатав о. Іван Юркевич. Дружина зашківського пароха, Марія Коновалець, померла раніше — 15 травня 1881 р.

З-поміж людей залишив по собі Михайло Коновалець славу видатного проповідника й щирого українського патріота. Зашків часто відвідували представники Митрополії, опісля доповідали Митрополитові, як годилося, про справи парохії, а крім того за-свідчували моральність настоятеля. Свідомство маємо стандартні: ревно виконує обов'язки, не чинить прикrostей мирянам, постить, є зразком панотця...

Зашківські землевласники не схотіли закріпити за о. Орестом Коновальцем парохію батька, а тому 27 вересня 1888 р. о. Орест був скерований священником до села Хоросно. Потім були — Страдч, Янів, Великополе, знову Страдч і знову Янів. Син Ореста Коновальця, Євген, був підхоружним Української Галицької Армії, воював у групі отамана Андрія Долуда й загинув в боях з армією Галлера в лютому 1919 р.

Священником став і ще один син Михайла Коновальця — Володимир, який закінчивши Львівський університет та Духовну семінарію, працював у селі Озеряни (Озерянка) Зборівського деканату та в селі Малехів Львівського загороднього деканату. Він рано повдовів (його дружина Марія померла 1902 р. в Малехові), дослужився до радника Митрополитчої консисторії й сучасникам був відомий тим, що завше протистояв наступові польського шовінізму в українських землях. У Малехові о. Володимир Коновалець збудував муровану церкву й був засновником читальні «Просвіти» і станиці «Соколу»,

опікувався знаменитими малехівськими музикантами — духовою оркестрою, яка грала на всіх українських святах в околиці. Під час Визвольних Змагань о. Володимир зазнав жорстоких переслідувань з боку польських шовіністів. Син о. Коновальця, також Володимир, на початку першої світової війни був мобілізований до австрійської армії, бився з більшовиками під Києвом, втратив ногу, а по війні, закінчивши Львівський університет та Духовну семінарію, працював священиком у Станиславівській дієцезії. Востаннє документи фіксують прізвище малехівського пароха о. Володимира Коновальця 1938 року.

Тепер — про інших дітей Михайла Коновальця.

Євген після академічної гімназії вчився на правничому факультеті Львівського університету, служив у австрійській армії і помер, перебуваючи у війську. Олімпія була за парохом села Зарудці о. Миколою Стрільбицьким, якого пізніше перенесли до села Наварії поблизу Львова. Синодія-Євгенія 14 травня 1888 р. вийшла заміж за Станіслава Велькопольського, сина Андрія та Барбари Велькопольських. Стефанія взяла шлюб 9 червня 1887 р. із абсолютом теології Філемоном Кісілівським, сином львівського урядника Ореста Кісілівського та Антоніни Обушкевич. Після висвячення о. Ф. Кісілівський служив на Лемківщині, а кінцем 1896 р. виїхав з дружиною до США. Лукія поєдналася з родом Миколи Устияновича через Івана Устияновича, активного діяча товариств «Дністер» і

Дім Коновальців у Зашкові

«Сокіл-Батько». Євгенія побралася із радником Консисторії Володимиром Стернюком, який пізніше служив на парафії в Пустомиті. 1919 року поляки заарештували о. Стернюка й кинули його в «Бригідки», а звідти — до концентраційного табору «Домб'є». Дочка Володимира та Євгенії, Оксана, була дружиною одного з керівників «Пласту» професора Северина Левицького.

Євгенія Коновалець-Стернюк є мамою нинішнього Львівського Архієпископа Володимира Стернюка.

За панування в Галичині австрійців і поляків місце, де служити священникові, визначала не так духовна влада, як власник села, або, як він офіційно іменувався, посідач земельної більшості. Здебільшого посідач міг бути або українофобом, або українцем, який в усьому догоджав австрійцям чи полякам. Напевне, о. Михайло Коновалець сподівався залишити на своєму зашківському газдівстві котрогось із синів: може, Ореста, а може, Володимира. Але не погодився власник земельної більшості в Яричеві та Підлісках Великих Владіслав Кшечунович, маршалок Львівського повіту. Зашків, як казали люди, пан маршалок любили, бо подобалося їм тут полювати на сарни, зайці, всіляке птаство й дичину. Одначе, коли йшлося, щоб на приходстві залишити Коновальців, маршалок висловився проти.

До Зашкова повернувся інший син о. Коновальця — Михайло, який мав купу своїх дітей та й ще виховував сиріт свого тестя Стефана Скоробогатого. Отож, тільки двом синам Михайла Коновальця пощастило здобути семінарську освіту й стати священниками. Третій син, навчався в академічній гімназії, коли 1887 р. помер його батько. Довелося вступити до вчительської семінарії, щоб скоріше заробляти на хліб. У Львові Михайло познайомився зі студенткою жіночої учительської семінарії Марією Срокою, дочкою покійного ад'юнкта-офіціяліста, яку смерть батька також змусила шукати заробітків. А на вчителів був попит, бо народні школи переводилися на чотирьохрічне навчання. Марія Срока походила із шляхетської родини Венгжиновських, чийм давнім гніздом була Бохня, поблизу Кракова. Їхня українська гілка писалася Венгтриновичами, а польська — Венгжиновськими. Михайло Коновалець та Марія Срока одружилися 1889 року й тоді ж переїхали до Зашкова, де Михайлові надали посаду вчителя.

14 червня 1891 р. в Михайла Коновальця та Марії Сроки народився хлопчик, якого прийняла на світ повитуха Марія Модрицька, а охрестив — Євгеном — зашківський священник о. Теодор Леонтович.⁶ Хрещеними батьками були: дядько новонародженого Володимир Коновалець та Броніслава Коновалець, жінка Ореста, який був другим священником під час обряду. В метриці й зазначено, що Марія Срока є донькою покійного Карла Сроки та Марії Венгжи-

новської. Наступною дитиною в родині був Роман (нар. 9.6.1893 р.), який прожив лишень дванадцять днів. 22 червня 1894 р. в сім'ї зашківських учителів з'явився син Мирон. Хрестив його о. Володимир Коновалець, а кумували — Володимир Вітошинський, директор школи на Знесінні у Львові, та вже відома нам Броніслава Коновалець. Останній з братів Коновальців, Стефан, народився 24 травня 1896 р. Чин миропомазання та хрещення із запізненням, аж 13 вересня 1896 р., здійснив знов таки о. Володимир Коновалець. Про те, що в Євгена Коновальця була ще й сестра, яка рано померла (є такі згадки в деякого з біографів), метричні книги не свідчать.

Зашківський парох о. Теодор Леонтович залишив по собі добру пам'ять і славу. Пильнуючи свою душпастирську роботу, він водночас продовжував і все те, що започаткували в селі о. Стефан Скоробогатий і о. Михайло Коновалець. Отець Теодор організував церковний хор, який співом своїм зачаровував всю округу і в якому виконував сольні партії і сам священик. Парох навчав сільських хлопчаків садівництва, дбав, щоб здібніші діти діставали освіту, опановували ремесло, а найголовніше, щоб були щирими українцями. Священика завжди підтримував і зашківський вчитель Михайло Коновалець, який уникав про людське око політичних балачок, але вміло й тонко прищеплював своїм учням почуття українського патріотизму. Тож не дивно, що Зашків був національно найсвідомішим селом в околиці.

Працювати українському вчителю було нелегко. Крайова шкільна рада систематично вимагала від кожного вчителя свідоцтво його моральності, яке підписував власник більшої посади. І хоч як намагався Михайло Коновалець стояти осторонь політики, але діставати згадане свідоцтво ставало йому щораз важче. Маршалок Владіслав Кшечунович постійно натякав учителеві, що, мабуть, доведеться йому подаватися на Мазурцину, куди «засилали» непоступливих українських учителів. Однією з причин такої неласки до Михайла Коновальця були його сини. Особливо ж — Євген, який ще юнаком почав виборювати свій, український, університет у Львові.

Закінчення буде

Примітки

1. «Зоря», 1881, ч. 3-7.
2. «Мир», 1886, ч. 30.
3. Центральний державний історичний архів України, фонд 201, опис 4-а, справа 3818, арк. 5.
4. Там же, справа 2024, арк. 16; справа 2175, арк. 39.
5. Там же, справа 2177, арк. 67.
6. Там же, справа 2179, арк. 209.

Георгій КАСЬЯНОВ,
доктор історичних наук,
Київ

«СПРАВА ЮРИСТІВ» ТА ІНШІ: ЗВОРОТНИЙ БІК «ВІДЛИГИ»

Певна лібералізація державної політики щодо духовного життя в другій половині п'ятдесятих і на початку шістдесятих років, розвінчання культу особи Сталіна і пов'язані з цим морально-психологічні процеси в середовищі інтелігенції дістали в літературі назву «відлиги». Реальний зміст офіційної «десталінізації» суспільного життя був зрозумілий: вона спрямовувалася, хоч як і парадоксально, на збереження всіх фундаментальних основ советського ладу, закладених за часів Сталіна: монопартійної диктатури, тотального примату ідеології над усіма іншими сферами життя, моноідеологічності суспільства, безмежної влади партійно-державної бюрократії тощо. Відлига торкнулася верхів суспільного життя, не зачепивши ґрунту.

Чи не найяскравішим свідченням цього було те, що хрущовський «пізній реабілітанс» збігся з подіями, що мали протилежний зміст. Реабілітація жертв сталінських репресій (досить обмежена і вибіркова) розгорталася під акомпаньямент прокурорських промов на закритих політичних процесах, які поповнювали лави політичних — уже хрущовських — в'язнів. Це не завадило М. Хрущову заявити на XXI з'їзді КПСС (січень 1959 р.): «У Радянському Союзі зараз немає фактів притягнення до судової відповідальності за політичні злочини. Це, безперечно, велике досягнення»¹.

«Великі досягнення» явно обминули Україну, про що Хрущов не міг не знати. У квітні 1957 р. закритий суд у Сталіно (Донецьк) засудив на сім років концтаборів учителя Олексу Тихого, засудив за «антирадянську агітацію і пропаганду», яка полягала в тому, що він наважився вголос висловити сумніви щодо реальності будівництва комунізму в СРСР. І це не був поодинокий випадок: за «антирадянську націоналістичну пропаганду» судили в Тернополі, Чернівцях, Рівному, Луганському, Дніпропетровському, Запоріжжі, Сумах, Луцькому... При чому звинувачення, як правило, були перебільшені або фальсифіковані².

Політико-репресивна система, хоча і значно обмежена викриттям злочинів сталінізму, і надалі працювала за законами попередньої доби. З 1 квітня 1961 р. чинності набув новий Кримінальний Кодекс СРСР і відповідні кодекси республік. У КК Української ССР збереглися, за деякими виправленнями, статті, що безпосередньо мали працювати на продовження практики політичних репресій,

зокрема, такі одіозні, як ст. 61 — «шкідництво», або сумнозвісна ст. 62 — «антирадянська агітація і пропаганда»³.

Належним чином перебудовувалася система політичного нагляду. 24 грудня 1959 р. ЦК КПУ ухвалив постанову «Про стан та заходи посилення роботи органів державної безпеки Української РСР». У липні 1960 р. вийшла таємна постанова ЦК КПУ, яка реалізувала закритий лист ЦК КПСС з характерною назвою «Про посилення революційної пильності»⁴. Нарешті, 28 липня 1962 р. було поширено цілком таємний наказ КГБ СРСР «Про посилення боротьби органів державної безпеки з ворожими проявами антирадянських елементів», дія якого, за рішенням ЦК КПУ, була поширена на Україну⁵. Вельми показово, що серед заходів, які передбачалися наказом, були: посилення «чекістської роботи» не денебуть, а в вищих і середніх навчальних закладах, перестановка агентурного апарату для забезпечення «оперативної роботи по своєчасному виявленню і припиненню ворожих дій антирадянських елементів на території республіки»⁶. Об'єктами особливо пильної уваги стали молодь та інтелігенція. Керівництво КГБ республіки домагалось «через агентуру і довірених осіб постійно отримувати інформацію про процеси, які відбуваються серед молоді та інтелігенції, вчасно і правильно визначати їхній характер для того, щоб разом з партійними і громадськими організаціями запобігати переростанню політичних хибних поглядів та ідеологічно шкідливих помилок в антирадянські прояви»⁷.

Отже, на поверхні суспільного життя вирувала відлига, а в підґрунті тривала робота, спрямована на те, щоб її поховати. Політичні репресії залишалися константою суспільного життя. Утім, з погляду влади та її охоронних структур, підстави для такої практики були. Опір тоталітарному режимові в Україні не припинявся. Остання боївка ОУН-УПА була ліквідована, за даними КГБ, лише в 1956 році⁸. Настрої значної частини населення, насамперед Західної України, були задалеки від просоветських. У Львівській області, наприклад, 1959 р. КГБ розшукав 48 авторів антисоветських летючок. Тоді ж «органами» була проведена «профілактика» 1455 осіб, які в тій чи тій формі висловлювали незадоволення владою⁹. За документами КГБ, протягом 1954-59 років в Україні було зліквідовано 183 «націоналістичних та інших антирадянських угруповань», за «антисоветську діяльність» притягнуто до судової відповідальності 1879 осіб, «профіліковано» 1300 (ймовірно, сюди не входять дані про осіб, репресованих за зв'язки з ОУН-УПА)¹⁰. Зрештою, від 1958 до 1962 р., органами державної безпеки було викрито 46 «антисоветських угруповань з числа інтелігенції та молоді», в яких налічувалося 245 чоловік¹¹.

Були й спроби організованого опору. В грудні 1958 р. в Івано-Франківському була заарештована група робітників і студентів, які створили підпільну організацію «Об'єднана партія визволення України», яка мала діяти в дусі ОУН. У грудні 1961 р. подібна підпільна організація була розгромлена у Львові — це був так званий «Український національний комітет», до якого входило 57

чоловік, головним чином — робітники. «Комітет» також орієнтувався на ОУН¹². Усе це було відлунням попереднього етапу національно-визвольних змагань. Разом із тим починався якісно новий етап, про що свідчить спроба створення організації, яка мала на меті ті ж завдання (утворення незалежної Української Держави), що й ОУН-УПА, але на якісно відмінних ідеологічних і тактичних засадах.

Ініціатором створення такої організації став юрист за освітою, штатний пропагандист Радехівського райкому КПУ, Левко Лук'яненко. Ще 1958 р. разом з партійним працівником С. Віруном та завідувачем сільського клубу В. Луцьковим він започатковував підпільну організацію з умовною назвою «Українська робітничо-селянська спілка» (УРСС)¹³. Нова організація мала діяти ненасильницькими методами, що означало б кардинальну зміну тактики руху опору в цілому. Згодом, через тридцять років, пояснюючи перехід до мирної, ненасильницької тактики боротьби, Л. Лук'яненко зауважував: «Перехід до агітації витікав не з ненависти до зброї, а з ясного порозуміння неможливості її: з історії бо знаємо, що після поразки народу у всенародній боротьбі та широкому масовому русі настає період суми і розчарувань задовжки в ціле покоління. (. . .) Завдання полягає в підготовці народу до нового масового руху за національну свободу. Для такої праці потрібні не скоростріл з багнетом, а надхненне слово з вірою в перемогу добра над злом, свободи над рабством, залежних, колоніальних народів над імперією»¹⁴. Головним, на думку ініціаторів заснування майбутньої партії, було підтримати процес розвитку національно-визвольного руху, не дати йому згаснути після розгрому УПА¹⁵. Для цього і потрібна була партія, яка за сприятливих обставин мала стати легальною.

З метою розширення «географії» діяльності майбутньої партії Л. Лук'яненко перевівся в 1959 р. до Глинянського району Львівської області, де працював в адвокатурі. Саме тут він познайомився з Іваном Кандибою, завідувачем районної юридичної консультації. Цікаво, що в людей, які служили в советському естеблішменті які мали серйозний життєвий досвід, одразу ж виникла взаємна симпатія і порозуміння саме на ґрунті спільних переконань щодо майбутнього України. Уже за три тижні вони розмовляли на небезпечні теми і обговорювали основні моменти програми майбутньої партії¹⁶. За прикладом Л. Лук'яненка, І. Кандиба перейшов працювати до м. Перемишляни Львівської області, щоб там вести відповідну роботу. Утім, коло прибічників майбутньої УРСС було дуже вузьким, бо цього вимагала конспірація. Як згодом, після «викриття» неіснуючої УРСС, звітувало обласне управління КГБ, «. . . до антирадянської діяльності 'Спілки' було залучено до 30 чоловік»¹⁷. Головним чином це були друзі, родичі, добрі знайомі тощо, які хібащо читали деякі документи майбутньої партії, або чули про наміри її створити. Фактично ж ядро ініціаторів складалося з трьох осіб: Л. Лук'яненка, С. Віруна, І. Кандиби. В проєкті програми УРСС, автором якого був Л. Лук'яненко, йшлося про необхідність повної конспірації і максимальної обережності»¹⁸.

Така тактика дещо не узгоджувалася з головною метою УРСС —

ведення агітації і пропаганди серед населення за створення самостійної України. Ініціатори розуміли, що навіть обмежені агітація і пропаганда навряд чи можливі в широких масштабах, а створення *розгалуженої організації* — тим більше, якщо зважити на силу репресивних органів й кількість їхніх добровільних чи невольних помічників. Отже, майже два роки пішло на те, щоб тільки зібрати невелику купку прихильників. Організації як такої не існувало, питання її перспективи не було вирішене навіть на початковому рівні.

Однаке це не завадило виробити програмові засади діяльності УРСС. Сьомого листопада 1960 р. у Львові, на квартирі І. Кандиби по вулиці Декабристів (іронія долі!), відбулася фундаторська зустріч засновників УРСС, в якій взяли участь І. Кандиба, Л. Лук'яненко, С. Вірун, В. Луцьків і слухач обласної партійної школи М. Ващук, який, як це з'ясувалося пізніше, був за сумісництвом провокатором КГБ. Головною причиною зустрічі було обговорення проекту програми УРСС.

3-поміж перших постало питання про ідеологічні підвалини програми. Проект будувався на марксистських теоретичних постулатах: йшлося про величезне значення для долі українського народу пролетарських революцій, про «владу капіталу» — головне соціальне зло тощо. «УРСС, — говорилося в проекті, — стоїть на ґрунті міжнародного комунізму і поділяє теорію революційного марксизму-ленінізму. Марксизм-ленінізм ... є ідейною зброєю УРСС. Вивчення і оволодіння цією зброєю є одним з важливіших завдань кожного члена УРСС, бо знання марксизму-ленінізму вказують безодне провалля між сучасною радянською дійсністю і тими ідеалами, за які боролися пролетарі усіх країн з їх геніальними вождями: Марксом, Енгельсом і Леніним»¹⁹. Сам автор програми пояснював слушність саме такого варіанту теоретичної бази, поперше, тим, що теорія марксизму-ленінізму в первісному вигляді має позитивне світоглядне значення, подруге, тим, що вона — теорія — відрізняється від практичної діяльності КПСС, і потрете — великою популярністю марксового вчення серед колоніальних народів світу²⁰. Через тридцять років Л. Лук'яненко згадував, що до початкової групи ініціаторів створення УРСС найважливіше було залучити людей з вищою освітою, в яких марксизм-ленінізм був занадто глибоко прищеплений²¹.

Опонентом такого теоретично-ідеологічного обмеження програми виступив І. Кандиба, заявивши, що марксизм-ленінізм остогид народові²². Інші учасники наради погодилися з ним, однак в процесі доопрацювання проекту Л. Лук'яненко вирішив пояснити марксистську зорієнтованість майбутньої партії *прагненням справжнього марксизму*, який не має нічого спільного з практикою КПСС.

Здається, що виходячи з реальної оцінки ситуації в Україні, автор програми УРСС розумів, що в основу вимріяної партії не може бути покладений націоналізм. Йому доводилося виходити з позицій ідеології, яка в советському суспільстві мала статус офіційної. Проблема хибності цієї ідеології вирішувалася просто: хибними вважалися її «викривлення», конкретне втілення останніх

у життя. Сама ж марксистсько-ленінська ідеологія, відповідний світогляд і її науковий потенціал вважалися незаперечними. Такий підхід дуже нагадує подібні ревізіоністські течії в комуністичних партіях Заходу, передовсім, Східньої Європи.

Вибір марксистської орієнтації не був випадковим і з огляду на теоретичний досвід самого Л. Лук'яненка. Він просто не знав інших теоретичних підвалин, отже, доводилося поєднувати марксистські постулати з ідеями національного визволення України, і проект програми УРСС був прямим продовженням ідейних пошуків українських соціалістів на початку ХХ ст. (М. Порша, Л. Юркевича, Д. Антоновича та ін.), або ж так званих «націонал-комуністів» 20-их років (М. Скрипника, М. Хвильового, О. Шумського та інших). Це підтверджується і згадкою Л. Лук'яненка про те, як він був уражений «демократичністю і соціалістичністю» програми Революційної Української Партії, що з нею познайомився ще студентом.

Проте, на відміну від своїх ідейних попередників, Л. Лук'яненко тоді, в 1961 р., пішов далі. У програмі УРСС недвозначно висувалася ідея самостійної України, і ця ідея обстоювалася непохитно. Здобуття незалежності мало проходити в двох етапах. Змістом першого етапу була боротьба за демократизацію суспільного ладу СРСР. У програмі підкреслювалося, що розширення демократії — об'єктивний процес, пов'язаний з розвитком продуктивних сил суспільства²³. Демократизація мала б викликати ситуацію, в якій можна поставити питання і про вихід України з СРСР. Боротьба за самостійність мала вестися мирними, конституційними методами, шляхом агітації і пропаганди; правничими підставами такої агітації були відповідні статті Конституції УРСР (ст. 14) і СРСР (ст. 17). Як часто трапляється, ці ідеї стали не на часі, але фактично це був сценарій подій 1986–91 років, у наслідок яких було проголошено незалежність України.

Суто по-марксистському в програмі УРСС і в «Нотатках», які доповнювали і виправляли проект (їх після наради написав Л. Лук'яненко) порушувалися й питання соціальні.

Обговорення проекту програми в листопаді 1960 р. показало, що:

1. зовсім не всі поділяють її марксистську зорієнтованість;
2. слід обминати в ній самостійницьку проблематику;
3. треба всіляко підкреслювати саме «демократизаторські», а не самостійницькі прагнення майбутньої УРСС.

Останнє було викликане й можливістю провалу: за «демократизаторство» покарають слабше, ніж за «самостійництво». Л. Лук'яненкові порадили навіть не включати до програми термін «самостійність»²⁴. З'явилася навіть інша назва плянованої партії — «Спілка боротьби за демократію» (зрозуміло, теж умовна). Перший варіант програми ухвалили знищити (цього ніхто не зробив).

Першочерговими практичними діями мали стати: поширення газети «Наше слово» (Польща), дозволеної владою історичної літератури — з метою виховання національної свідомості в людей. Плянувалося висунути низку вимог до державних органів з приводу демократизації повсякденного життя: дозвіл на передплату закор-

донної преси, українізація освіти, альтернативні кандидати під час виборів тощо²⁵.

Усім цим плянам не судилося здійснитися. Після доносу М. Ващука КГБ почав розкручувати оперативну справу під назвою «Сепаратисти»²⁶. Упродовж січня-березня 1961 р. були заарештовані Л. Лук'яненко, І. Кандиба, С. Вірун, О. Лібович (інженер), Й. Боровицький (слідчий прокуратури), І. Кіпиш (міліціонер), В. Луцьків. У Львові, в ізоляторі КГБ на вулиці з приємною серцю кожного марксиста назвою — 1 Травня, почалося слідство.

Зрозуміло, що люди, які намагалися створити нелегальну політичну організацію, передбачали, як ми вже сказали, можливість зради. Л. Лук'яненко та І. Кандиба — професійні юристи, вважали, що їхні дії в такому разі кваліфікуватимуться за ст. 62 КК УРСР — «антирадянська агітація і пропаганда». Проте, у слідчих були власні погляди на право, закон і правничі норми. «Сепаратистам» інкримінувалися дії, які нібито підпадали під ст. 56 — «зрада батьківщині», тож «творчий потенціал» працівників каральних органів не змінився порівняно з тридцятими роками. Треба було мати вельми витончену фантазію (або ж вказівки «згори»), щоб знайти в статті 56 бодай рядок, котрий відповідав би суті діяльності УРСС, якщо б навіть вона існувала.

Саме слідство велося також за давньою схемою. Усі сподівання Л. Лук'яненка та І. Кандиби на власну юридичну обізнаність і можливість самозахисту виявилися марними. Дискусії зі слідчими з правових і процесуальних питань явно не виходило, бо коли Л. Лук'яненко нагадав слідчому Денісову, що мета діяльності неіснуючої УРСС відповідала конституційним нормам, то він почув у відповідь: «Конституція існує для закорони!»²⁷. Комуністи слідчих органів виявилися здібними вихователями, і поспілкувавшись з ними провідний теоретик мітичної УРСС позбувся решток промарксистських ілюзій: «... повірив начальнику Львівського КГБ полковнику Шевченку, що радянська влада — це не той образ, що складається на основі законів та інших паперів, а те, що є на вулицях і полях, що є в містах і селах в натурі, це не те, що каже влада, а те що вона робить. Теоретичний туман, що його п'ять років софізмами і брехнею навіюють студентам, розвіявся, і я поглянув на дійсність очима звичайного недипломованого дядька, для якого в житті є не будівництво комунізму, а просто напівдармова підневільна праця, і не союз братніх радянських республік, а просто чужа російська ворожа влада»²⁸.

Що де факто мало в «активі» слідство?

Матеріяли доносу, проект програми УРСС, «Нотатки». . . Чогось іншого, що доводило б факт існування організації, не було. Тому слідчі пішли торованою стежкою, витискуючи факти із підсудних, перекручуючи свідчення, фальсифікуючи показання. Усіх «членів УРСС» надійно ізолювали від зовнішнього світу. До камер підсаджували провокаторів, які всіляко доводили безперспективність спротиву, і, як писав згодом у листі-скарзі С. Вірун, «... намагалися переконати нас, що всяке відстоювання своєї правоти є абсурдність, що всі наші

людські і громадські права залишилися по ту сторону тюремних дверей, а тут вони можуть зробити з нами все, що захочуть»²⁹.

Зрештою, застосовуючи обман, психічні тортури і залякуючи фізичною розправою, слідчі зламали В. Луцькова. Людина, що мала взагалі досить опосередковане відношення до справи, почала свідчити проти Л. Лук'яненка, С. Віруна та інших. З'явилися пасажі про заклики до збройної боротьби з боку «членів УРСС» та інші «факти», які були потрібні слідству. За таку «співпрацю» слідчий Денісов пообіцяв В. Луцькову звільнення, але його не тільки засудили, а ще й примусили далі співпрацювати з «органами», використовуючи як провокатора в інших зфабрикованих справах і в таборах (в одному із звітів КГБ В. Луцьків фігурує, як агент «Гаврилук») ³⁰.

20 травня 1960 р. в слідчому ізоляторі КГБ у Львові відбувся закритий судовий процес над «членами УРСС». В цілому він нічим практично не відрізнявся від багатьох судових фарсів того часу: судили не за дії, а за наміри, оскарження було зфальсифіковане, адвокати виступали як помічники прокурора, без змін залишилася юридична кваліфікація «злочину». (В грудні 1991 р. Л. Лук'яненко, тоді претендентом на посаду Президента України, повернули значну кількість документів з його судової справи, як такі, що «не мали ознак злочину», а серед них — і проект програми УРСС, що в 1961 р. був одним з найголовніших аргументів оскарження).

Вирок був надзвичайно жорстоким: Л. Лук'яненка, враховуючи «виключний цинізм, з яким він вів боротьбу проти Радвлади і КІРС», засудили на розстріл, іншим підсудним дали максимальні терміни ув'язнення — від 10 до 15 років³¹. Почалася боротьба засуджених за перекваліфікацію оскарження. На адресу Верховного Суду УРСР пішли касаційні скарги, при чому Л. Лук'яненко довелося надсилати їх з камери смертників, де він перебував понад два місяці. . . Незважаючи на те, що високі чини львівського й київського КГБ були проти перекваліфікації оскарження, все таки йшло до того, що Верховний Суд це зробить. Про «справу юристів» було поінформовано (за словами І. Кандиби) навіть М. Хрущова³². Проте, восени 1961 р. було викрито «Український національний комітет», і це вплинуло на рішення Верховного Суду. Кваліфікацію «злочину» залишили без змін. Л. Лук'яненкові найвищу міру кари замінили на 15 років таборів, І. Кіпишу і Й. Боровицькому скоротили термін ув'язнення (за ст. 62 КК УРСР).

Усіх засуджених у «справі юристів» відправили до мордовських таборів. Їхня доля і сам факт розправи були оповиті таємницею. Тільки Львовом промайнули чутки, що засудили групу юристів, а в Перемишлянах, де колись працював І. Кандиба, раптом стало відомо, що він — американський шпигун. . . Перша згадка про «справу юристів» з'явилася аж 1964 р. у самвидавчій статті «З приводу процесу над Погружальським», де дослівно було написано таке: «Хіба не вчинили кілька років тому дику розправу над групою київських та львівських юристів, що хотіли у Верховній Раді та в ООН підняти питання про колоніальний гніт на Україні, про ігнорування навіть куцої сталінської конституції? Таємний суд і розстріл —

ось відповідь на спробу підняти голос за права уявленої нації. А щоб про це не дізналися нащадки, всі матеріали дізнання і суду були знищені...³³

Алеж про «справу юристів» довідалися не лише нащадки, а й сучасники. У 1966 р. в'язень мордовського табору П. Кулик, що виходив на волю, погодився вивести із «зони» пакунок з документами у «справі юристів»: текст вироку, заяви і скарги засуджених. Документи «запакували» в стінку фанерної коробки з речами П. Кулика³⁴. У жовтні 1966 р. вони вже потрапили до Івана Світличного, який сам щойно відсидів вісім місяців в ізоляторі КГБ. Він написав до них передмову, всистематизував, передрукував документи й надіслав їх до вищих советських інстанцій. Один примірник пошталю переправити за кордон³⁵. У 1967 р. на Заході вже вийшла друком брошура «Українські юристи під судом КГБ». Але на цей час політичні репресії проти інтелігенції були вже в Україні не в новину, оскільки тривав погром «шістдесятників».

Як історичний феномен, «справа юристів» і все з нею пов'язане цікаві для нас з багатьох аспектів. Уперше за советів певна інтелігентська група спробувала об'єднатися для ведення альтернативної політичної діяльності в рамках існуючої системи і на засадах імперського законодавства. Зрозуміло, що ініціатори створення УРСС усвідомлювали, що значна частина московсько-большевицького конституційного права і права взагалі має суто фіктивний характер. У всякому випадку вони прагнули боротися із кремлівською тоталітарною системою за допомогою її ж законів, використовуючи основні елементи державної ідеології і будучи самі частково її політико-юридичного естетблїшменту. Як показав їхній власний досвід, така тактика мала перспективу тільки на тому ступені розвитку советської системи, коли вона сама перебувала в стадії розпаду.

Вельми важливим нюансом дій ініціаторів створення УРСС було те, що вони відразу ж стали на шлях виразної політичної діяльності. Українська проблема ставилася, як політична (на відміну від їхніх сучасників — шістдесятників, які спочатку стали на шлях культурництва). Від попередників (ОУН-УПА) Л. Лук'яненко та його товариші відрізнялись не тільки марксистською орієнтацією, а й прагненням ненасильницьких, мирних засобів боротьби.

Важливе і те, що «львівські юристи» вперше виступили як правозахисники. Вони вимагали законності від тих органів, які мали охороняти закон, і вимагали вони це кілька років перед постановням в СРСР перших правозахисних груп.

У спробах Л. Лук'яненка, І. Кандиби та інших організувати опір системі зсередини містилися й серйозні протиріччя. які в той час заводили їх у глухий кут. Ревізія панівної ідеології в проєкті програми УРСС була значно глибшою, ніж хрущовська ревізія політичної практики часів «культу особи». Однак вона не зачіпала підставових елементів державної ідеології. Тільки подальший дуже гіркий досвід спонукав автора програми УРСС глибше переосмислити суть советської тоталітарної системи та її ідеологічних підвалин. Проте досить знаменно, що, навіть стоячи на позиціях ортодок-

сального марксизму, Л. Лук'яненко знайшов можливість для нищівної критики системи. Як показав подальший перебіг подій в дисидентському русі, через цей етап пройшло багато дисидентів.

Зрештою, «справа юристів» та інші політичні справи того часу стали своєрідним ляхмусовим папірцем відлиги. Проба на елементарний позаофіційний плюралізм дала негативний наслідок. На черзі був новий погром української інтелігенції — процеси 1966 року.

Примітки

1. «О контрольных цифрах развития народного хозяйства СССР на 1959-1965 годы». «Правда», 1959, 28 січня.
2. «Українська інтелігенція під судом КГБ». Вид-во «Сучасність», 1970, с. 230-231.
3. «Уголовный кодекс Украинской ССР». Киев, 1983, с. 62-63.
4. Центральний державний архів вищих органів державної влади і державного управління України, фонд 4605, оп. 1, справа 80, аркуш 12.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО), фонд 1, опис 16, справа 109, аркуш 528.
6. Там же, арк. 426, 427.
7. Там же, арк. 428.
8. Там же, спр. 85, арк. 247.
9. Львівський державний обласний архів (ЛДОА), фонд 3. опис 8, справа 92, аркуш 131.
10. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 85, арк. 248.
11. Там же, арк. 251.
12. ЛДОА, ф. 3, оп. 8, спр. 437, арк. 18.
13. Левко Лук'яненко, «Сповідь у камері смертників». Київ, 1991, с. 21.
14. Там же, с. 23.
15. Інтерв'ю автора з Іваном Кандибою (Львів, 24 липня 1992 р.)
16. Там же.
17. ЛДОА, ф. 3, оп. 8, спр. 437, арк. 35.
18. «Розширений проект програми Української робітничо-селянської спілки» (УРС), с. 25. Особистий архів Л. Лук'яненка.
19. Там же, с. 6.
20. Нотатки учасника 1-ої наради Спілки боротьби за демократизацію, с. 5-6. Особ. арх. Л. Лук'яненка.
21. Левко Лук'яненко. «Сповідь у камері смертників», с. 19.
22. Інтерв'ю з І. Кандибою.
23. «Розширений проект програми. . .», с. 7.
24. «Нотатки учасника. . .», с. 9-10.
25. Там же.
26. ЛДОА, ф. 3, оп. 8, спр. 437, арк. 32.
27. «Українські юристи під судом КГБ». Вид-во «Сучасність», 1968, с. 81.
28. Вступне зауваження до «Нотаток». . ., с. 1.
29. Вірун, Степан. «Лист політв'язня до голови Спілки письменників України». «Сучасність», 1968, ч. 1, с. 59.
30. «Українські юристи під судом КГБ», с. 78, 103-105; також: ЛДОА, ф. 3, оп. 8, спр. 437, арк. 32.
31. Там же, с. 25, 27.
32. Інтерв'ю з І. Кандибою.
33. «З приводу процесу над Погружальським». «Сучасність», 1965, ч. 2, с. 82.
34. Інтерв'ю з Іваном Кандибою.
35. Архів Служби безпеки України. Арх. справа 67336, т. 19, арк. 37, на звороті.

Церковно-релігійні питання

ПОВІДОМЛЕННЯ

Керуючого справами Київської Патріархії УАПЦ
Архієпископа Львівського і Галицького Петра

Дня 5.9.1993 року в місті Києві в храмі св. муч. Бориса і Гліба був висвячений на єпископа Переяславського і Січеславського Преосвященний Димитрій (Ярема).

Дня 7.9.1993 року відбувся в місті Києві Помісний Собор Української Автокефальної Православної Церкви, на якому Преосвященного Димитрія обрано Патріархом Київським і всієї України.

Святіший Патріарх Димитрій згідно канонів Православної Церкви (12 і 48 канон Трульського Собору; Номоканон XI,I; XIII, 4 там же I, 251-297 (Арменоп, IV, 15, II; Никодим Далматський: (Правос. церк. Право IV розділ §171) — дня 23.8.93 р. в церкві св. ап. Петра і Павла м. Львова був пострижений в монашество за згодою його дружини Юлії, яка і сама прийняла монаший постриг з ім'ям Юліанії.

† Архієпископ Петро,
Керуючий справами Київської Патріархії

УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
КИЇВСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ

Канцелярія

15 жовтня 1993

Число 1083

14 жовтня 1993 року у празник Покрови Пресвятої Богородиці в церкві Спаса на Берестові, історично-архітектурному заповіднику Києво-Печерської Лаври м. Києва, за урочистим Архієрейським Богослужінням відбулася інтронізація Святішого Патріарха Київського і всієї України Димитрія (Яреми). В інтронізації взяли участь усі Преосвященні Архієреї Української Автокефальної Православної Церкви, духовенство та миряни. За богослужінням молились: ректор Духовної Семінарії у С. Бавнд Бруку УПЦ США, народні депутати Верховної Ради України, представники Крайового

Братства Св. ап. Андрія Первозванного, Козацтва та інші. Моли-товно співали хор «Київські фрески» та молодіжний хор Церкви Св. апст. Петра і Павла парафії м. Львова.

Зі словом привітання, після інтронізації Святішого Патріярха Димитрія, звернулись: від Єпископату Української Автокефальної Православної Церкви Керуючий справами Київської Патріярхії УАПЦ архієпископ Львівський і Галицький Петро; від Львівсько-Галицької Митрополії канцлер Львівської Консисторії протопресвітер М. Є. Максимович; від Духовних Богословських шкіл УАПЦ — проректор ЛДС протоієрей Василь Луцишин; від Луцько-Волинської Єпархії — Владика Феоктист та канцлер Луцької Консисторії протодиякон Михайло Бучак; від Дніпропетровської Єпархії — адміністратор Переяславсько-Січеславської Консисторії протоієрей Микола Марчук; народний депутат України п. Сергій Головатий; від Львівського Братства св. ап. Андрія Первозванного п. Євгенія Неїлик.

По закінченні літургії Святіший Патріярх Димитрій уділив на площі біля св. Софії м. Києва посвяту новообраному Гетьману Українського Козацтва п. В. Муляві та для усього українського козацтва. Патріярх Димитрій разом з козаками відслужив Панахиду за українських козаків, поклавших своє життя за волю України. Урочисте святкування дня Покрови завершив Його Святість заупокійною Панахидою і освятив хрести на Байковому Кладовищі м. Києва, на могилі славного борця за Україну поета Василя Стуса.

15 жовтня 1993 року у Борисоглібовському храмі парафії м. Києва відбувся розширений Архиєрейський Собор Української Автокефальної Православної Церкви, на якому було утворено Вищу Церковну Раду УАПЦ, ухвалено діяльність відділів УАПЦ: видавничого, фінансово-господарського, Патріяршої канцелярії УАПЦ. Прийнято ряд звернень до Президента України п. Л. Кравчука: про його зустріч з Патріярхом Київським і всієї України Димитрієм (Яремою) та про дозвіл використовувати храм св. Спаса на Берестові у Києво-Печерському історико-архітектурному заповіднику для Патріярших Богослужінь у неділі і свята; заяву про політичну ситуацію в Україні.

Дякуючи Покровительці України, Пресвятій Владичиці Діві Богородиці, ці знаменно-історичні дні для численого зібраного українського побожного людю відбулися з почуттям піднесеного духа та добрими сподіваннями на благословенне жадане краще майбутнє для нашої матері-страдниці Української Автокефальної Православної Церкви.

† Архієпископ Петро

ПРИВІТ З ЛОНДОНУ

Лондон, 8 жовтня 1993

Слава Ісусу Христу!

Їх Святості ДИМИТРІЮ,
Патріархові Київському і всієї України
Української Автокефальної Православної Церкви,
Київ.

Ваша Святосте, Святіший Патріярше!

У великий історичний день Вашої інтронізації на Патріяршому Престолі Української Автокефальної Православної Церкви в столиці України, Києві, Дирекції Української Видавничої Спільки та Української Центральної Інформаційної Служби в імені усього свого членства складають Вашій Святості глибокий поклін і найщиріші вітання.

Повністю поділяємо Вашу невгнуту поставу очолити і вести далі десятиліттями гонену і нищену ворожими силами Українську Автокефальну Православну Церкву, яку навіть після відродження і завершення її Патріярхатом ворог Бога і України, при допомозі своїх таки висулужників, старався хитро-мудро затерти сліди за Церковною Мученицею — УАПЦ. Вітаючи Вашу Святість в цей День, що його сотворив Господь, ми щиро бажаємо Вашій Святості і очоленій Вами Українській Автокефальній Православній Церкві обильних Божих ласк у поборюванні усіх труднощів і перешкод у розбудові і закріпленні УАПЦеркви в самостійній і ні від кого незалежній Україні.

Нехай милосердний Господь наділить Вашу Святість Своїми ласками, міцним здоров'ям, мудрістю і силою у веденні Святої Української Автокефальної Православної Церкви до світлих висот для добра і слави всього українського народу в Україні і діаспорі суцього.

На многії літа, Ваша Святосте!

За дирекції УВС і УЦІС:

Василь Олеськів
Голова УВС
Осип Музичка
Секретар

Микола Матвіївський
Голова УЦІС
Ілля Дмитрів
Секретар

Від Редакції Бюлетеня УЦІС:

Інтронізація Свят. Патріярха Димитрія відбулася 14.10.1993.

*Сергій ГОЛОВАТИЙ,
Депутат Верховної Ради України*

ЦЕРКВА І ДЕРЖАВА

«Церква в Україні відокремлена від держави», — так мовиться в ст. 50 нині діючої в Україні Конституції.

Події, пов'язані з підготовкою, проведенням та наслідками так званого «об'єднавчого собору» 25-26 червня 1992 року, свідчать про зовсім протилежне: Українська держава систематично втручається в справи Церкви, порушуючи тим самим частину 2 ст. 50 Конституції України. Доказом такого висновку є ось що:

Патріарх Київський і всієї України Мстислав (УАПЦ)

24 грудня 1992 року Патріарх Київський і всієї України, Його Святість Мстислав, звернувся до Президента України Леоніда Кравчука, Прем'єр-Міністра України Леоніда Кучми та Генерального прокурора України Віктора Шишкіна із заявою такого змісту:

«20 липня 1992 року Рада в справах релігій при Кабінеті міністрів України зареєструвала зміни до Статуту Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ), ухваленого Помісним Собором УАПЦ — 5-6 червня 1990 року.

За підставу для своїх дій Рада у справах релігій взяла рішення зборів частини єпископів, священників і мирян УАПЦ 25-26 червня 1992 року, які назвали себе 'Всеукраїнським Православним Собором'.

Доводжу до Вашого відома, що ті збори, про які йшла мова вище, не були органом УАПЦ, передбаченим Статутом УАПЦ і уповноваженим ним вирішувати долю УАПЦ. Учасники зібрання, що відбулося 25-26 червня 1992 року, мали повне право, як громадяни України, утворити будь-яку релігійну організацію і дати їй свою назву. Але питання про припинення існування УАПЦ має право вирішувати лише орган, передбачений Статутом УАПЦ. Питання про внесення змін до Статуту має право вирішувати також тільки статутний орган.

Учасники зборів 25-26 червня 1992 року всупереч Статуту УАПЦ самочинно привласнили собі право внесення змін до Статуту УАПЦ, ліквідації УАПЦ, перетворення її на Українську Православну Церкву — Київський Патріархат, наділивши останню правом

правонаступництва УАПЦ. У зв'язку з тим, що Рада у справах релігій при Кабінеті Міністрів України визнала рішення зборів 25-26 червня 1992 р., як рішення статутного органу, яким збори не є, і тим самим штучно створила псевдоюридичну основу для державної ліквідації УАПЦ.

Я, Патріарх Української Автокефальної Православної Церкви Мстислав, звертаюся до Вас, пане Президенте, як до особи, яка згідно з ст. 114-5 Конституції України виступає гарантом забезпечення прав і свобод громадян, додержання Конституції і законів України, а також до Вас, пане Прем'єр-міністер України, як до особи, якій підпорядкована Рада у справах релігій, а також до Вас, пане Генеральний прокуроре України, як до особи, що згідно з ст. 162 Конституції України здійснює вищий нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів Кабінетом Міністрів України, з вимогою: у відповідності до міжнародних норм та чинного законодавства України скасувати рішення про ліквідацію УАПЦ та переєстрацію її Статуту в Раді у справах релігій, а також повернути всі права законно обраному Помісним Собором УАПЦ Патріархові.

Вважаю, що всі посадові особи, винні у порушенні ст. 50 Конституції України, мають бути притягнуті до відповідальності, а завдані УАПЦ моральні та матеріальні збитки мають бути відшкодовані винуватцями».

Українська Православна Церква

16 березня 1993 року пресцентр Української Православної Церкви та чернечої громади Києво-Печерської Свято-Успенської Лаври оприлюднив заяву, в якій зокрема зазначалося: «Пресцентр звертається до президента Держтелерадіокомпанії України п. М. Охмакевича з проханням надати ефірний час для прямого звернення Митрополита Київського і Всієї України Володимира до своєї пастви, яка очікує цього вже близько року. Наша паства позбавлена можливості почути слово правди про стан своєї Церкви в Україні саме із вуст Предстоятеля УПЦ. Дискримінація за релігійною ознакою або належність до якоїсь іншої церковної юрисдикції окрім УПЦ-КП не повинні мати місця у правовій Українській державі.

Духовенство та миряни Української Православної Церкви звертаються до Президента України, Прем'єр-Міністра, депутатів Верховної Ради, громадських та релігійних організацій та демократичних правозахисних інститутів України, як гарантів конституційних свобод людини, з проханням захистити законні права вірних УПЦ, їх честь і достоїнство як громадян України».

Президент України

На подію 25-26 червня 1992 року відреагував Президент України Леонід Кравчук. Його реакцію зафіксували засоби масової інформації.

«Создание Киевського Патріархата путем объединения Украинской православной (УПЦ) и Украинской автокефальной православной (УАПЦ) церквей получило одобрительную оценку Президента Л. Кравчука». Президент України заявив, що Україна повинна мати «православную церковь как независимая держава» («Известия», 1992, 30 июня).

З цієї заяви Президента України постає питання: а як же бути зі ст. 50 Конституції України, де наголошується, що «церква в Україні відокремлена від держави»?

Якщо виконувати Конституцію, то як же можна відстоювати тезу про те, що незалежній державі потрібна незалежна Церква. Хіба Церква належить державі?

На пресконференції 10 листопада 1992 року Л. Кравчук заявив: «Коли я підтримав об'єднання церков, я зробив це на основі не власного бажання, а на основі рішення», «собор відбувся, і це — рішення».

Такі заяви Президент Л. Кравчук зробив не на підставі юридичних документів (Статутів про управління УПЦ та УАПЦ), а на підставі саме «власного бажання», тому що Статuti про управління УПЦ та УАПЦ не дозволяють визнавати наслідки зборів 25-26 червня 1992 року «рішеннями про «об'єднання». Наскільки дорого обходиться «власне бажання» Президента України для мільйонів віруючих, стало очевидним із подій, що розвиваються й понині.

Верховна Рада України

Президія Верховної Ради України 15 червня 1992 року ухвалила заяву з приводу проведення Собору Української Православної Церкви (УПЦ) в Харкові. У заяві, зокрема, зазначено, що «держава не втручається у справи Церкви, але й не дозволяє діяти всупереч Статуту того чи іншого релігійного об'єднання, зареєстрованого у відповідності з чинним законодавством України».

Далі у заяві сказано: «Рада у справах Релігій при Кабінеті Міністрів України, вивчивши правомірність Харківського Собору УПЦ, визначила, що він проведений з порушенням Статуту Української Православної Церкви, а тому його рішення не можуть бути визнаними».

У зв'язку з цим постає кілька запитань.

Якщо у державі діє спеціальний орган у справах релігій при Кабінеті Міністрів, то на якій правовій підставі Президія Верховної

Ради України, не наділена такими функціями жодним положенням Конституції України чи законів України, розглядає питання «правочинности чи неправочинности» Собору УПЦ?

Якщо за ст. 7 Закону про свободу совісті релігійні організації «діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і заміняють персонал згідно із своїми Статутами», то на якій підставі Президія Верховної Ради України може перевіряти і вирішувати питання правочинности Собору УПЦ та його рішень?

Якщо Президія Верховної Ради України «встановила» неправомірність Собору УПЦ в Харкові, то за яким статутом і якої Церкви Президія Верховної Ради України встановила правочинність Собору 25-26 червня 1992 року в Києві?

Чому Президія Верховної Ради України, «встановивши» «неправомірність» Собору УПЦ в Харкові, не вказала на те, які конкретні положення Статуту УПЦ було порушено?

Кабінет Міністрів України

Кабінет Міністрів України як орган державної виконавчої влади в особі Ради у справах релігій вчинив ряд дій, що суперечать Конституції України та Закону про свободу совісті. Рада у справах релігій при Кабінеті Міністрів України 20 липня 1992 року зареєструвала «зміни та доповнення до Статуту про управління Української Автокефальної Православної Церкви», вчинивши неправомірну дію з огляду на такі обставини:

— «Зміни та доповнення», які було зареєстровано, не приймалися уповноваженням на те Статутом УАПЦ органом — Помісним Собором УАПЦ (розділ XIX).

— Пункт 1 «змін і доповнень до Статуту УАПЦ» передбачив заміну слів «Автокефальної Православної Церкви» та «Православної Церкви — Київський Патріархат». Зареєструвавши таку «зміну» в Статуті УАПЦ, Рада у справах релігій по суті прийняла рішення про реорганізацію чи ліквідацію самої УАПЦ. Проте, ст. 16 Закону про свободу совісті передбачає, що «реорганізація або ліквідація релігійної організації здійснюється відповідно до її власних настанов». «Власні настанови» УАПЦ (розділ XIX, розділ II Статуту УАПЦ) вимагали для розгляду цих питань скликання Помісного Собору УАПЦ, що зроблено не було. Отже, у Ради у справах релігій не було ніяких юридичних підстав реєструвати не тільки пункт 1, а й інші пункти «змін і доповнень» (зокрема: пункт 3 — заміна поняття «Помісний Собор» на «Всеукраїнський Православний Собор»; пункт 4 — зміни у складі Синоду Єпископів;

пункт 5 — введення посади «заступника Патріярха»; пункт 6 — порядок утворення «Вищої Церковної Ради»), оскільки їхнє правомірне прийняття могло стати тільки вразі скликання Помісного Собору УАПЦ.

Якщо взяти до уваги, що поняття «Всеукраїнський Православний Собор» стало легальним з моменту реєстрації «змін і доповнень до статуту УАПЦ», тобто тільки з 20 липня 1992 року, то як могло статися, що «зміни і доповнення до Статуту УАПЦ» приймалися неіснуючим і нелегалізованим «Всеукраїнським Православним Собором» ще 25-26 червня 1992 року? З того треба зробити такі висновки:

Рада у справах релігій при Кабінеті Міністрів України як орган держави через недодержання вимог Закону про свободу совісти та релігійні організації здійснила втручання в діяльність релігійних організацій, чим порушила ст. 50 Конституції України та ст. 5 Закону про свободу совісти. Доказом цього є, з одного боку, реєстрація Радою у справах релігій «змін і доповнень до Статуту УАПЦ» всупереч ст. 7, 9, 12, 14, 16 Закону про свободу совісти, а з другого — фактична ліквідація державою УАПЦ в наслідок реєстрації цих «змін і доповнень», що суперечать ст. 16 Закону про свободу совісти.

Діяльність Ради у справах релігій при Кабінеті Міністрів після подій 25-26 червня 1992 року свідчить про порушення ними Закону про свободу совісти, зокрема — ст. 2 (право на свободу совісти), ст. 4 (рівноправність громадян незалежно від їх ставлення до релігії), ст. 5 (відокремлення Церкви від держави), ст. 7 (релігійні організації), ст. 9 (релігійні управління та центри), ст. 12 (статuti, положення релігійних організацій), ст. 14 (реєстрація статутів-положень релігійних організацій), ст. 16 (припинення діяльності релігійної організації), ст. 17-20 (Розділ III. Майновий стан релігійних організацій), ст. 30 (державний орган Української РСР у справах релігії).

Генеральна прокуратура України досі не відреагувала на заяву Патріярха УАПЦ Мстислава від 24 грудня 1992 року, а також не відреагувала на численні порушення Конституції України та законів України з боку державних органів, що мають місце починаючи від 20 липня 1992 року.

На підставі аналізу Статутів релігійних організацій України, Конституції України, Закону про свободу совісти та релігійні організації, пактів про права людини, ухвалених ООН, та виходячи з конкретних фактів дій Української держави в особі Президента України Леоніда Кравчука, Верховної Ради України (Голова Іван Плющ), Кабінету Міністрів України — (Прем'єр-Міністер Леонід Кучма), Ради у справах релігій при Кабінеті Міністрів України (голова Арсен Зінченко), Генеральної Прокуратури України (Генеральний прокурор Віктор Шишкін), доходимо до висновку про порушення прав свободи совісти в Україні.

У зв'язку з тим, що 25 грудня 1990 року Україна приєдналася до факультативного протоколу до пакту про громадянські і політичні права, та беручи до уваги, що заява Патріярха УАПЦ Мстислава до Президента України Л. Кравчука, Прем'єр-Міністра України Л. Кучми та Генерального прокурора України В. Шишкіна залишилася без відповіді, що свідчить про невинуватене зволікання щодо відновлення правопорядку у справах додержання Україною прав людини в ділянці свободи совісті, віруючим релігійних організацій України нічого іншого не залишається, як звернутися із заявою безпосередньо до Комітету з прав людини ООН.

Перспективи

Факт порушення Україною прав людини у питанні свободи совісті був встановлений делегацією Всесвітньої Ради Церков і Конфедерації Європейських Церков, що перебувала в Україні наприкінці лютого 1993 року.

Враховуючи загострення міжконфесійної ворожнечі в Україні, що посилюється в першу чергу в наслідок активної діяльності УПЦ-КП та сприянні цьому з боку держави, Україна повинна різко змінити свою державну політику у питаннях ставлення до релігійних організацій, повинна виправити ситуацію, що склалася у зв'язку з численними фактами порушення прав людини.

Відомо, що Україна прагне стати членом Ради Європи. Але в засадничих документах Ради Європи підкреслюється:

«Будь-яка європейська держава може стати членом Ради Європи при умові, що вона визнає принципи верховенства закону. Вона повинна також гарантувати надання основоположних прав і свобод всім особам, що перебувають під її юрисдикцією».

Отож задумаємося: чи варто безвідповідальними діями окремих посадових осіб в різних органах державної влади унеможливлювати вхідження України до Ради Європи?

Першочерговими організаційно-юридичними заходами, що сприяли б розв'язанню проблеми вбачаються такі:

1. негайне реагування Генеральним прокурором України на факти порушення ст. 50 Конституції та Закону України про свободу совісті з боку посадових осіб та органів державної влади і управління;
2. реорганізація Ради у справах релігій при Кабінеті Міністрів України як органу, «покликаного забезпечити проведення державної політики щодо релігій і Церкви».

Як один із кроків такого реформування пропонується вилучити з переліку повноважень Ради, передбачених ст. 30 Закону про

свободу совісті, права «здійснювати реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій, а також змін і доповнень до них».

Пропонується перенести цю функцію до повноважень Міністерства юстиції України, яке здійснює реєстрацію статутів усіх інших громадських об'єднань (політичних партій і громадських організацій). Релігійна організація за своєю суттю є нічим іншим, як громадським об'єднанням.

3. Усунення з посади голови Ради у справах релігій при Кабінеті міністрів України пана Арсена Зінченка, інших посадових осіб цього органу, на яких особисто лежить відповідальність за те, що здійснювалось щодо релігій і Церкви в Україні у такий спосіб, що призвело до масових порушень прав людини. Усі посадові особи, які порушили Конституцію і закони України, мають нести передбачену законом відповідальність.

Крім організаційно-юридичних заходів, сприятиме виправленню ситуації зміна політичної орієнтації керівництва України, передусім Президента України Леоніда Кравчука як глави держави, який і має визначати зміст державної політики щодо релігій і Церкви.

У підвалини політичної орієнтації керівництва України стосовно релігій і Церкви необхідно покласти думку Патріярха Мстислава:

«Трагедія сьогоденішнього Українського Православ'я в такому явищі, як філяретівщина. На жаль, цього не хочуть зрозуміти і в Уряді України. Там думають, що залишаючи Філярета на 'троні', перемагають московську православну експансію. Я все життя боровся проти неї, але, чесне слово, мені набагато приємніше спілкуватися з Митрополитом Володимиром, ніж доводити Філярету, що він має самоусунутися. Адже, доки існуватиме філяретівщина, криза в Українському Православ'ї не мине» («Голос України», 1992, 31 жовтня).

Глибоке усвідомлення цих слів Патріярха дозволить Президентові України у питаннях релігій і Церкви зійти із шляху політичної доцільності та особистої вигоди і перейти на шлях додержання законності, що є головною передумовою міжконфесійного миру і єдності Православ'я в Україні.

(Скорочений виступ на пресконференції 22 березня 1993 р. в Києві, організованій пресцентрами Української правничої фундації та Християнсько-демократичної партії України).

Щира бесіда

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

БЕЗ ПОЧАТКУ НЕМА КІНЦЯ

ПИТАННЯ: Що потрібно зробити, щоб прискорити національне відродження в Україні?

ВІДПОВІДЬ: Багато проблем сучасної України вимагають утворення нових відомчих структур. До таких проблем належить і національне відродження.

Коли колишня колонія стає незалежною державою, вона передусім має ліквідувати наслідки колоніалізму. І коли перебудову політичних, економічних та військових сфер можна здійснювати, зберігаючи успадковані від колоніалізму структури, то національне відродження вимагає деяких змін у цих структурах.

Створення незалежної України для українців означає передусім національне відродження. І незалежна держава мусить про таке відродження дбати.

Цілком зрозуміло, що стара колоніальна адміністрація не годна очолити і здійснити українського відродження. Тому для прискорення національного відродження, на мою думку, незалежна держава мусить створити нову структуру керівництва усім культурним, освітнім, інформаційним життям України.

В Україні належить заснувати державний Комітет національного відродження, підпорядкований безпосередньо президентові. Цьому комітетові мали б підкоритися міністерства освіти й культури, комітети у справах преси й телебачення, у справах кінематографії, гуманітарні інститути Академії наук. Усі названі структури мусять мати єдине керівництво у справах, пов'язаних з національним відродженням, усі мають діяти у цьому напрямі узгоджено.

Відродження це тривалий процес і його треба плянувати з перспективою на майбутнє. Комітет національного відродження має накреслити план роботи у сфері відродження, передусім у царині освіти. Становище, коли в українських містах, де живе 80-70-60% українців, налічується дві, три, а то й одна українська школа, абсолютно неприпустиме.

Розширення мережі українських шкіл у зрусіфікованих містах — одне з першорядних завдань українського відродження. Ідеться не про стовідсоткову українізацію російських шкіл, а про доведення українських шкіл у зрусіфікованих містах до числа 50% усіх наявних шкіл.

Така акція Комітету національного відродження і міністерства освіти мусить мати підтримку усіх офіційних органів преси, а також усіх культурних закладів, підпорядкованих Комітетові відродження. Міністерство культури разом з міністерством освіти має організувати спеціальні мистецькі й лекторські бригади для постійного обслуговування зрусіфікованих міст. Ці бригади мають пропагувати серед зрусіфікованого українського населення потребу національного відродження.

Досі такої діяльності на захист українського відродження в Україні не

ведено. Шовіністичні ж сили на місцях розгорнули шалену антиукраїнську кампанію, узявши на своє озброєння, крім українофобії, ще й такі випробувані «істинноруські» методи, як залякування і терор. З боку ж державних органів незалежної України — жодної протидії.

Захист української незалежності, української мови і прав українського народу на місцях здійснюють слабкі й розвалювані зсередини агентурою українські патріотичні організації. Державні ж структури на місцях українського відродження не боронять і в ньому не зацікавлені. Тому і постає потреба в єдиному центрі керівництва українським відродженням. Згаданий центр матиме за свій обов'язок фіксувати всі антиукраїнські прояви на місцях і повідомляти відповідні органи (включно з прокуратурою) про неподобства з метою їх усунення. Без єдиного центру здійснення і захисту українського відродження говорити про прискорення цього відродження — марна праця.

Отже, знову таки українське відродження цілком і повністю залежить від адміністрації. Лише зміна цієї адміністрації в наслідок перевиборів забезпечить українському народові його національні права. Таку важливу акцію, як національне відродження не можна здійснити без усебічної допомоги урядових структур.

СЛІДАМИ ШЕРЛОКА ГОЛМСА

ПИТАННЯ: Хто, на Вашу думку, здійснив два терористичні акти проти членів українських організацій у Херсоні?

ВІДПОВІДЬ: Зробити висновок у такій справі можна лише з поміччю логіки.

Для успішного розкриття злочину слідство має насамперед скласти можливий сценарій убивства. З наявної інформації про два подібних душоубства можна скласти кілька сценаріїв. Один з таких сценаріїв на підставі логічного мислення я і пропоную.

Поперше, не підлягає сумніву, що обидва вбивства — політичні, і за ними стоять антиукраїнські сили.

Подруге, ясно, що в обох випадках діяли ті самі вбивці: обидва вбивства вчинено за схожим сценарієм.

Потрете, вчинити вбивства так, щоб не було свідків і не лишилося слідів убивць, можна лише маючи докладну інформацію про жертву: де вона живе, де працює, куди й коли ходить, їздить тощо.

Затим що обидві жертви — Володимир Юхно та Віктор Стрільків — активісти політичних партій (перший — голова обласної організації ДемПУ, а другий — активіст КУН), то найлегше таку інформацію збирати в середовищі, в якому активісти обертаяться.

Збирати інформацію про членів політичних партій ще до проголошення Незалежності України було покладено на органи КГБ. Тодішній шеф КГБ СССР — Крючков — організував в українському КГБ спеціальний відділ, що мав стежити за діяльністю політичних угруповань. Для здійснення такого стеження органи КГБ мусіли засилати своїх агентів до всіх політичних та громадських українських організацій. Немає сумніву, що таке засилання було здійснено на всіх рівнях, в тому числі і в місцевих організаціях, таких як Херсон.

Після проголошення незалежності СБУ, безперечно, і далі стежила і

стежити за політичними угрупованнями. Таке стеження СБУ виправдує потребою знешкоджувати в разі потреби антидержавну діяльність. СБУ ніде не повідомляла, що вона відмовилася від своєї агентури, позбулася цієї агентури, припинила контакти з нею. Навпаки, підкреслювано, що держава має дбати за свою безпеку.

Отже, агентура в українських організаціях, як була заслана Крючковим, так і досі там є, діставши поповнення уже за незалежних часів.

Коли так, то докладні відомості про В. Юхна і про В. Стрількова систематично надходили до певного працівника, тепер уже не КГБ, а СБУ. Той факт, що вбито двох осіб з двох різних організацій, свідчить, що вбивці діставали інформацію з того джерела, де таку інформацію нагромаджувано не про одну організацію, а про цілу низку організацій.

Те, що в органах СБУ і далі працюють кагебісти-українофоби, ні для кого не секрет. Склавши присягу на вірність Україні, ці люди і далі лишилися вірні своїм ідеалам. І коли не можна відверто, то потаємно шкодять українському відродженню. Такі особи можуть підтримувати зв'язки з українофобськими організаціями і постачати їм необхідну інформацію.

Тому, коли слідство у справі вбивства В. Стрількова, як і слідство у справі В. Юхна, не знайде вбивць, а це майже певно, що так і буде, тоді треба взяти до уваги висловлений тут здогадний можливий сценарій душегубства, і почати слідство з органів СБУ. Компетентні органи мають вияснити, хто працює для СБУ в організаціях ДемПУ та КУН на Херсонщині, хто накопичує інформацію про ці середовища в херсонському відділі СБУ, хто має легальний чи нелегальний доступ до цієї інформації. Вияснення згаданих фактів може дати слідству у справі терористичних актів певний матеріал. Цікаво буде простежити зв'язки, які мають особи, причетні до секретної інформації, з різними українофобськими колами.

Річ ясна, що мій здогадний сценарій може бути і помилковий, але для вияснення істини відповідні органи мають розглянути усі можливі здогадні сценарії, і дослідження кожного з них кінець-кінцем таки розмотає клубок злочину.

ШАШІЛЬ, ЩО ТОЧИТЬ ДЕРЖАВУ

ПИТАННЯ: Чи можна за сучасних умов спинити знецінення українських грошей в Україні?

ВІДПОВІДЬ: Колись говорили: не можна тільки на Місяць злетіти. Та тепер уже й на Місяць літають. Отже, можна спинити й інфляцію українських грошей.

Передусім потрібно чітко розуміння усіх фінансово-грошових процесів у державі і можливих причин знецінення грошей. Одною з причин інфляції грошових одиниць держави є поява й обіг у країні валюти інших країн. Цей неспростовний факт добре знають у вільному світі.

Коли американець перетинає канадсько-американський кордон, канадські митники цікавляться, скільки він має американської валюти. Допускається цілком певна сума доларів, яку можна провозити через кордон без реєстрації, тобто без запису у митній службі. З тим, хто має більше від гарантійної суми, митники розмовляють окремо. Цей захід дозволяє Канаді — одній з найрозвиненіших країн із стійкою валютною системою — точно знати, скільки іноземної валюти вливається у грошовий обіг держави щодня.

Очевидно, що надмірний доплив іноземної валюти, і то до такої держави, як Канада, впливає на курс канадського долляра. Курс цей ніколи не стоїть на одному рівні, а, знай, коливається. Він коливається через ряд причин, і серед них — наявність тої чи тої кількості іноземної валюти. У разі доплив іноземної валюти переходитиме певні допущенні межі, уряд відповідно регулюватиме цей доплив.

Коли у грошову систему України — країни з нестійкою валютною системою — вливається валюта держав із стійкою валютною системою, такі вливання знижують курс місцевої валюти: в обігу з'являється більше паперових грошей, ніж передбачено місцевими фінансовими установами, виходячи з економічного балансу. Настає грошовий дисбаланс, від якого терпить лише нестійка валюта, бо стійка — лишається стійкою. Її стійкість визначає економіка держави-експортера грошей.

Я не думаю, що українські фінансові органи здатні проконтролювати, скільки іноземної валюти надходить в Україну. Очевидно, що мафіозні структури, приваблені можливістю шалених заробітків ув економічно нестабільних державах СНД, наповнюють український ринок твердою валютою. Поява твердої валюти в економічно нестабільній державі невблаганно веде за собою знецінення місцевої валюти. Бо тверду валюту можна отоварити у будь-якій точці плянети, а місцеву — лише у даній країні. А що ця валюта безупинно знецінюється, то і в даній країні краще її не тримати, а позбуватися. Ця ситуація призводить до того, що із збільшенням в обігу, або навіть на руках, твердої валюти, місцева валюта знецінюється. І цей процес буде неспинним, доки надходитиме іноземна валюта і доки вона буде в обігу.

Отже, держава для стабільності своєї валюти мусить обмежити надходження в обіг іноземної. Усякий же обмін іноземної валюти здійснювати включно через певні, визначені для такого обміну, банки. Обмін на чорному ринку заборонити. І заборонити не на словах, а на ділі. Для цього створити спеціальні поліційні сили. Хто порушуватиме заборону і буде спійманий на таких операціях підлягатиме конфіскації усього майна і депортації з України. Такими крутими заходами можна спинити інфляцію українських грошей.

Ясна річ, що для цього потрібна злагоджена робота усіх державних структур, або зосередження влади в одних руках з правом надзвичайних повноважень. Ситуація в Україні сьогодні вимагає саме надзвичайних заходів.

Якщо не зробити цих заходів сьогодні, то завтра може розлитися море крові, бо економічна нестабільність тягне за собою соціальні вибухи, а вони таять у собі непередбачувані наслідки, аж до міждержавних військових конфліктів.

Гра у демократію з мафіозними структурами в сучасній ситуації рівнозначна самогубству. Коли цю гру не спинити, мафіозні структури повалять державу.

Огляди, рецензії

Д-р Мар'ян КОВАЛЬСЬКИЙ

ВІДПОВІДЬ АНОНІМУ «ОРЕСТОВІ ЛЕМКОВІ-РУСИНОВІ»

Вступ

В Торонтському польськомовному двотижневику п. н. «EXPRESS» («The Polish Express») ч. 158/ 1991, ст. 8 була опублікована моя стаття «Lemkowie (Lemky), Ich tragedia, problemy i perspektywę». В цій статті я пригадав читачам, що лемки є найдалі на захід замешкалим українським автохтонним плем'ям, котре від розпаду Австро-Угорської монархії (1918) є герметично поділене польсько-чехо-словацьким кордоном. Що кордонами тих же держав є лемки відділені також від їх натурального українського народу на Україні. Що в 1947 році заподіяно лемкам геноцидну кривду, насильно виселивши їх на понімецькі землі в Польщі. Що лемкам конечно треба допомагати організаційно, господарчо і матеріально. Що повинно бути українсько-польсько-чехо-словацьке домовлення, щоб лемки на всій своїй історично-етнографічній території могли вільно і без утиску далі замешкувати, плекаючи свою українську регіональну культуру, та безперешкодно взаємно спілкуватись, незважаючи на польсько-чехо-словацький кордон, а також, щоб лемки могли так само свобідно спілкуватися з українським народом в Україні, котрого вони є невід'ємною частиною. Що повинна бути занехана деукраїнізаторська політика по відношенню до лемків.

На мою статтю в обороні лемків у цьому самому двотижневику (ч. 160 1991, ст. 3) опубліковано лист «Sprawy lemkow» анонімного автора під псевдонімом «Орест Лемко-Русин», в якому він дуже обурюється за це, що я вважаю лемків українцями. В своєму обуренні анонімний автор не забув також написати, що думає про мене та як мене оцінює з того поводу.

Прочитавши опублікованого листа, я спочатку не мав наміру відповідати, бо його форма, зміст і рівень звільняють мене від цього.

Згодом, на просьбу самих же лемків, я змінив своє попереднє рішення і написав відповідь польською мовою. Одначе з усіх демократичних польських газет Канади і США не знайшлась жадна, котра готова була б опублікувати мою відповідь. І знову ж таки, на просьбу лемків, я переклав свою відповідь на українську мову і в дещо зміненому і значно скороченому об'ємі скеровую її до опублікування в переконанні, що моя відповідь дійде до відома адресата. Зовсім можливо, що він за цей час уже встиг відсвяткувати свою перемогу наді мною.

Відповідь

Шановний Пане! Дозвольте представитись Вам. Мое ім'я пишеться латинкою Małayan, а прізвище Koval's'kuj. І про одне, і про друге Ви очевидно могли не знати, бо Видавець «Express-y» свідомо в перекуреній

формі подав їх як автора статті про лемків. Це перекручення Видавець «Express-y» свідомо повторив також у Вашому листі в зв'язку з моєю статтею. Під тим оглядом різниця між Вами є та, що Ви несвідомо повторюєте помилку, котру спеціально спрещував Видавець.

Я не відповідаю на Ваш лист безпосередньо в «Express-i» з тієї причини, що Видавець згаданого двотижневика в моїй оцінці ситуації перестав більше заслуговувати на довіру і повагу. Перекручує моє ім'я і прізвище. Затаїв перед читачами мій відкритий лист (з 17.3.1991), скерований до нього. Не опублікував також моєї відповіді для читачів «Express-y». Свідомо не подав він мого імені та прізвища як автора статті «Великдень» опублікованої в ч. 159. Тяжкість на ньому й інші гріхи супроти мене, на які шкода навіть паперу, щоб розписуватись. Чи в тій ситуації можна було доручити йому опублікувати мою відповідь Вам? Надіюся, що згодитесь зі мною, що ні. Була б це тільки для нього додаткова нагода для dokonання нових нісенітниць, які здібний звершувати на рівні, який презентує.

Свою відповідь Вам я скорочую о всі ті пункти, які в'яжуться з Вашою особистою оцінкою моєї особи. Попросту не нав'язую до них, бо Видавництво треба ощаджувати навіть на папері. Зрештою, прочитавши мою статтю і Ваш лист, читач без труда сам зробить собі відповідні висновки. Тепер люди усі грамотні і добре розуміють, хто є хто.

Цитуючи уривок мого вірша, Ви знову повторюєте за Видавцем його помилку, який правдоподібно не розуміє тонкощів слів ргә/рпә хоч у тексті мав написано добре і в коректі я йому додатково виправив помилку. Отже, має бути ргә, а не рпә.

А тепер про інші справи, які також заокруглюю, щоб не забирати Видавцеві непотрібно більше сторінок.

У своєму польськомовному листі пишете, що Ви є лемко. Це дуже добре. Пишете також, що хочете, щоб я прочитав, що маєте до сказання про себе. Читаймо. Цитую в перекладі: «Не знаю, чи вільно Вам (мова про Видавця Express-y) опублікувати статтю особи, котра не подає свого імені та прізвища, але мотивую це тим, що я щойно два роки в Канаді. Приїхав безпосередньо з Польщі, маю приятелів однаково серед поляків, як і українців. Коли б я підписався, стратив би польських приятелів (вважали б мене за українця) і стратив би українських приятелів (вважали б мене за 'зрадника'). А я хочу з одними і другими жити в згоді, бо новий емігрант має досить клопотів з мовою, працевлаштуванням і сім'єю в нових умовах. Думаю, що зрозумієте мене». А перед тим іще написали: «Нехай нарешті правда виявиться. Нехай буде опублікована... лемка про себе». Моя відповідь: я глибоко співчуваю Вам, що Ви не є здібні нав'язувати з людьми дружні контакти основані на правді. Одночасно радію, що не спіткало мене лихо мати Вас за «приятеля». Тут, у Канаді, Ваша «конспірація» є тим більше непотрібна. Задумайтесь. Мені однаково, за кого Ви себе вважаєте. Та коли постійно і свідомо обдурюєте інших людей, і то тих, яких називаєте навіть своїми приятелями, невже ніколи не обізвалася у Вас совість і огида до того, що робите? Хто Вам так zdeформував психіку і душу? Зовсім можливо, що є це наслідок умов, в яких Ви виховувались.

Не є правдою, як це пишете у своєму листі, що на Україні репатрійованих лемків трактували як поляків. Не робив це уряд, бо інакше не прийняв би їх в Україну. Не робило це також місцеве українське населення, серед якого лемки дуже швидко адаптувались, а часто-густо поріднилися. Не вірите мені — послухайте лемків з України. Такі нагоди бувають.

Не є також правдою, як пишете, що на Україні діялась лемкам економічна кривда. Навпаки. Був це період, коли чимало поляків виїхало з Західньої України до Польщі. Всі вільні по них садиби були заселені лемками, які мали також право першості в працевлаштуванні. Доношу це до Вашого відома не з розповідей третіх осіб, а з того, що знаю як очевидець. Лемки, які замешкали на Східній Україні, мали інші умови і нагоди, але не ті, про які згадуєте (п'ятилітня подорож, вмирання дітей по дорозі і т. п.). Це є логічний абсурд, який Ви втяли. На Східню Україну навіть пішки можна дійти за 75 днів, йдучи тільки по 20 км денно, тобто 10 годин по 2 км на годину. Люди в місті до крамниці по хліб ходять значно швидше.

Обвинувачуєте місцевих українців, що буцімто насилали на лемків НКВД, щоб ті не могли замешкати в Україні. То де мали замешкати, на Марсі? Адже по то їх прийнято на Україну, щоб саме там замешкали. Чи розумієте тепер, що Ви написали?

Заперечуючи українську національність лемків, пишете, що не є це тільки Ваша точка зору, «але і точка зору тисячі лемків-русинів, розпорошених по цілому світі». «Гратулюю!» Не тільки тисячі, але навіть сотні тисяч є, та не по тій «стороні», на яку Ви орієнтуєтесь. Ну що ж, «поміряти» можна. Хоч цікаво, що приписуєте це іншим.

Не є моєю виною, що Ви самі робите з себе офіру з powodu браку знань та невідповідного ставлення до науки. Вибачте, інакше це назвати не можна. Бо чим є Ваше тотальне відкидування всього того, що не відповідає Вашим «поглядам»? Це тільки в ресторані консумент* замовляє собі їжу стосовно до свого смаку. В науці є неможливо «нагинати» або відкидувати факти. На моє щастя, я тільки згадав у своїй статті, що польські наукові джерела однозначно класифікують лемків як українців. Уявляю собі, що Ви закинули б мені, коли б я так покликався на українські джерела, які також існують.

Ви згадуєте про хорватів у Карпатах, щоб увірогіднити, що лемки не є українцями. У Вас нема, однак, знань про це, звідки прийшли ці хорвати. Ви не знаєте також, що їх називано в ранні часи білими хорватами. Слово «білий» означало тоді «західній», а назва «хорвати» етимологічно пов'язана — найбільш правдоподібно — зі словами «горби, гори», при певних історично-діалективних відмінностях у вимові. Коли б Ви про це знали, Ви не наводили б такого прикладу, бо є він на Вашу некористь.

Ви перекручуєте історичні факти, пишучи між іншим, що в 901 році Володимир Великий (цитую) «відібрав Польщі 'Червоні Городи'». Поперше, про яку Польщу Ви згадуєте, коли самі поляки тисячоліття своєї держави відсвяткували щойно в 1966 році? Подруге, не Червоні, тільки *Червенські Городи*. І тут Вам би треба щойно запізнатися, що це означає «червенські», бо про це також не знаєте, якщо так пишете.

Ви промовчуєте, з незнаного мені powodu, чому Володимир Великий вирушив на захід. Причина була проста: хотів заселити землі, людність котрих мала це саме походження, культуру і мову. І вирушає він не тільки на захід, але й в інші сторони світу.

Ви промовчуєте в своєму «історичному» екскурсі, що вже в 907 році білі хорвати разом з Київським князем Олегом вирушили спільно на Константинополь. Отже, прийняття ними християнства (коло 880 року) від чесько-моравської держави не перешкоджало їм йти спільно в похід, з іще тоді поганським князем, которого визнавали своїм.

А взагалі. Роблячи з хорватів окремий народ, так само як з лемків, а з їхньої землі державу, чи можете подати столицю тієї держави та її короля або іншого володаря? Було б це дуже корисне для Вас. Та що вдієте — є це неможливо.

У Вашому листі промовчуванням, перекручуванням та вигадкам немає попросту кінця. Наводжу даліші приклади.

Пишете, що «лемки почали самі себе називати лемками від 1848 року». В дійсності від 1831 р., і не самі себе, тільки Йосиф Левицький у передмові до «Руської граматики» так їх охрестив і був під цим оглядом першим. Назвав їх так не в розумінні політичному, тільки в етнографічному. І про це не зашкодило б Вам знати.

«Перед тою датою називали себе русинами. І сучасні українці також називали себе тоді русинами». Власне, а Ви ще пробуєте доводити якусь національну окремішність лемків. Нічого вже гіршого Ви не могли придумати самі проти себе, як таким прикладом заперечувати самому собі.

«З поводу того, що лемки-русини не прийняли назву українців, були засилані українськими націоналістами до концентраційних таборів як грізний елемент 'москофілства', тобто симпатиків Росії» і маєте тут на увазі Телергоф, про який пишете в продовженні. Чи Ви знаєте, що Телергоф існував від вересня 1914 р. до травня 1917 р., а ОУН (Організація Українських Націоналістів) офіційно оформилась щойно в 1929 році? Чи та нескладна хронологія нічого Вам не говорить?

«Самі українці не вважають лемків за українців». Якщо б це мала бути правда, тоді навіщо постійно боронять лемків та докладають так багато зусиль для збереження лемківської оригінальної культури? Чи над тим Ви колись хоч раз задумались?

«Від українців ми зазнали тільки багато кривд». Чи маєте на увазі ту найбільшу, суть якої зводиться до того, що помогли лемкам протривати? Без них слово «лемко» уже давно стало б тільки реквізитом далекої історії.

«Маю надію, що у вільній демократичній Польщі діти сучасних лемків будуть мати паспорт з записом 'національність лемківська'. Я думаю, що це можна було б найшвидше здійснити, коли б Ви стали в Польщі диктатором. Спробуйте.

Кінчаючи, задумуюсь. Звідки Ви черпаете свої фантастичні «знання» про лемків? З якого джерела? Адже здобутками науки Ви явно нехтуєте.

Ситуацію, в якій Ви знайшлися у зв'язку з моєю відповіддю, Ви можете «завдячувати» тільки своєму суб'єктивно-негативному ставленню до фактів.

P.S. Про українців в Югославії я вже писав у «Нашому Слові» в ч. 39 (685)/1969, ст. 6. Отже, і в тому випадку Ви промахнулись.

* Консумент — споживач, примітка Редакції.

ЗМІСТ ЖУРНАЛУ «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» ЗА 1993 Р.

А. АКТУАЛЬНІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ, НАЦІОНАЛЬНІ, КУЛЬТУРНІ, РЕЛІГІЙНІ, МІЖНАРОДНЬО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ

а) Заяви, Звернення, Промови, Резолюції, Репортажі, договори, комунікати

Звернення і резолюції Установчого З'їзду КУН. Кн. I	13
Програма КУН. Кн. II	131
Статут КУН. Кн. II	142
Відбувся Конгрес АБН 1992. Кн. II	251
Становище до політично-громадських явищ, які торкають ОУН. Кн. III	259
Заява КУН з приводу активізації комуністичних та антиукраїнських сил в Україні. Кн. III	261
Ставлення КУН до «Проекту Статуту СНД». Кн. III	262
Згоріла Шевченкова хата. Кн. III	287
Заява КУН про сучасний політичний стан в Україні. Кн. V	517
Політична Рада КУН. Кн. V	519
Всеукраїнський Збір КУН. Кн. V	519
Без допомоги німецьких капіталістів не було б «жовтневої революції». Кн. V	520
Договір про співробітництво між МОУ та УВУ. Кн. V	619
Комунікат ЦУ СУМ. Кн. V	621
Заява III Всеукраїнського Збору СУМ. Кн. V	621
Угода ЦП СУМ в Україні і ЦУ СУМ в діспорі. Кн. V	622
Актуалії (добірка). Кн. V	623
Перший Збір КУН. Кн. VIII	906
Слово українських націоналістів до українського народу. Кн. VIII	910
Заява ОУН до питання «економічного союзу». Кн. IX	1070
КУН засуджує Заяву про інтеграцію України в «економічний союз». IX	1073
Протест Ліги Українців Канади. Кн. IX	1074
Заява УЦІС. Кн. IX	1075
Заява українського козацтва з приводу агресивних дій російського парламенту. Кн. IX	1076
Заява УРП і ДПУ. Кн. IX	1079
Багатотисячний мітинг протесту в Києві. Кн. IX	1081
Звернення ОУН до українського народу. Кн. XI	1283
Заява КУН. Кн. XI	1284
Протест Політичної Ради Конгресу. Кн. XI	1285
Заява НРУ. Кн. XI	1287
Заява КУН у справі асоційованого членства. Кн. XI	1287
Заява СОУ. Кн. XI	1288
Звернення Овруцької організації СОУ. Кн. XI	1290
Заява Львівського Братства ОУН і УПА. Кн. XI	1291
Заява прес-служби Міністерства оборони України. Кн. XI	1291
Конгрес політ'язнів України. Постанови. Кн. XII	1440
Науковий висновок про боротьбу ОУН-УПА в 1940-50 роках. Кн. XII	1448

* * *

Калинець Ігор:

Запануймо в ріднім домі. Кн. III	285
--	-----

Коваль О., мгр.:

Слово на могилі Євгена Коновальця в Роттердамі. Кн. VII 778

Присяжний Михайло:

Відповідальність і обов'язок. Кн. V 626

Стецько Слава, мгр.:

Слово на відкритті Першого Збору КУН. Кн. VIII 908

б) Перший Всеукраїнський Збір КУН

Постанови. Кн. IX 1061

Ствердження політичної ситуації в Україні. Кн. IX 1063

Резолюція до справи ядерного статусу України. Кн. IX 1066

Державна концепція. Кн. X 1182

Засади політики щодо етнічних меншин. Кн. XI 1335

Заява Львівського Обласного Проводу КУН. Кн. XI 1348

Основні принципи національної політики здоров'я. Кн. XI 1349

Політика щодо поневолених народів Росії і новопосталих держав.

Ухвала. Кн. XII 1464

в) Доповіді**Білас Іван, полковник:**

Правоохоронна і правозастосовча системи в механізмі Української Держави:

Кн. X (стор. 1199); Кн. XI (стор. 1339)

Грицик Ю:

Тріумф нашої віри. Кн. IX 1027

Дмитрів Ілля, ред.:

Час на патріярше завершення УТКЦ. Кн. X 1208

Дужий Петро, ред.:

Український націоналізм за суверенну державу. Кн. IX 1038

Головні ідеологічні засади. Кн. XI 1331

Зварич Роман, проф.:

Український націоналізм на новому етапі. Кн. IX 1042

Калинець Ірина, нар. деп. В. Р. України:

Проблеми морального відродження нації. Кн. IX 1052

Ковальчук Трохим, акад.:

Економічна криза та шляхи виходу з неї. Кн. X 1187

Косів Михайло, нар. деп. В. Р. України:

Дай, Боже, розуму. Кн. XI 1322

Кушпета Омелян, проф. д-р.:

Дійсність вимагає дії. Кн. X 1184

Лаврів Петро:

Україна та поневолені Росією народи. Кн. IX 1047

Лозинський Аскольд, д-р:

Україна і світ. Кн. XII 1454

Олеськів Василь, інж.:

Діяльність ОУН (1945-1993). Кн. X 1192

Становище організованого націоналістичного руху в західному світі.

Проблеми і завдання. Кн. XII 1467

Панчук Микрослав:

Боротьба ОУН-УПА в концтаборах ССРСР. Кн. XII 1460

Романишин Олег, д-р., і Стеців Орест, мгр.:

Зовнішня політика ОУН і АБН. Кн. IX 1057

Романишин Олег, д-р.:

До положення організованого націоналістичного руху в західному світі.

Кн. XII 1470

Стецько Слава, мгр.:

Єдино правильний шлях. Кн. IX 1031

Трач Богдан:

Про деякі аспекти проблеми здоров'я в Україні. Кн. XI 1346

г) Презентація журналу «Визвольний Шлях» в Україні

Презентація журналу в ЦНБ ім. Вернадського у Києві. Репортаж. Кн. VIII 998

Акт передачі. Кн. VIII 1002

Промова інж. Василя Олеськова. Кн. IX 1125

Промова ред. Іллі Дмитрова. Кн. IX 1129

г) Статті на релігійну тематику, Промови, Церковні документи, огляди**Вірний Микола:**

Вітаємо Патріярха Київського і всієї України Мстислава з 95-річчям.

Кн. VI 645

Головатий Сергій, нар. деп. В. Р. України:

Церква і держава. Кн. XII 1509

З. К.:

За велику справу. Кн. X 1216

Небесняк Євген, о.:

Мала Семінарія в Римі: 1992-1993. Кн. II 253

Шатилов Микола, ред.:

Єпископський вікаріят у Празі. Кн. VI 651

* * *

На многії літа, Ваша Святість! Привіти Патріярхові УАПЦ Мстиславу I

з нагоди 95-річчя. Кн. VI 643

Привітання Глави УГКЦ кард. Любачівського Патріярхові Мстиславу

з нагоди 95-річчя. Кн. VI 644

Звернення до греко-католиків в Україні і на поселеннях Мирослава Івана

кардинала Любачівського. Кн. VI 651

Українська Автокефальна Православна Церква у жалобі. Кн. VIII 899

Прощання з Патріярхом. Кн. VIII 902

Заповіт Святішого Патріярха. Кн. IX 1117

Повідомлення керуючого справами Київської Патріярхії УАПЦ. Кн. XII 1506

Привіт з Лондону. Кн. XII 1508

д) Публіцистика**Бандера Степан:**

Значення широких мас та їх охоплення. Кн. X 1155

Бедрий Анатоль, д-р:

Завваги до деяких важливих пропозицій в проєкті Конституції України. Кн. I 30

Україна 1990 років і Дмитро Донцов. Кн. II 148

Білас Іван, полковник:

Протистояння (До 50-ліття УПА). Друковано: Кн. IV (стор. 398); Кн. V (стор. 536).

Василенко Петро:

Националізм на марші. Кн. IV 413

Пора збирати каміння. Кн. V 552

Гальчинський А., Даниленко А., Савлук М., Якуша Ю.:	
Як нам подолати інфляцію в Україні. Кн. VII	796
Гарванко С., о.:	
До джерел оздоровлення нації. Кн. XII	1432
Гладун Зіновій:	
Якою я бачу майбутню Конституцію України. Кн. III	289
Губар Станіслав, д-р:	
Стабільність держави і норми Конституції. Кн. III	292
Гоцький Володимир:	
Про добрих поляків. Кн. II	178
Дещо про ендеків та Дмовського. Кн. VI	673
Дичковська Галина:	
ОУН-УПА і національне питання. Кн. III	270
Дмитрів Ілля, ред.:	
Чергове намагання запрягти Україну в нове ярмо. Кн. IX	1067
Донцов Дмитро, д-р:	
Передсмертна московська «чехарда». Кн. XII	1428
Драч Іван:	
Чи покається Росія. Кн. XI	1314
Жишко Сергій:	
Розбудова націоналістичного руху як фактор скріплення Української	
Держави. Кн. I	3
Державне становлення української нації і націоналістичний рух. Кн. V	521
Жила Володимир, проф., д-р:	
Українська Центральна Рада на тлі доби. Кн. IV	387
Звірик Анатолій:	
Червоні притчі. Кн. V	546
Калинець Ірина, нар. деп. В. Р. України:	
І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь. Кн. X	1168
Караванський Святослав, ред.:	
Вік живи — вік учись! Кн. III	297
Чи знає права, що робить ліва?	298
Забуті виборці	299
Расист Чародеев і малороси. Кн. V	533
Україна і для українців	592
Як у людей чи як у нас?	593
Віддай зброю дяді, а сам	594
Як прийшло, так і пішло. Кн. VI	722
Колоніальна спадщина. Кн. VIII	1005
Великодержавний расизм	1006
... І про бесіду	1007
Назвись та ще й будь	1008
Фінал одного альянсу	1009
Роботи — море!	1011
В лаві збірка!	1012
Два роки сподівань і надій. Кн. XI	1318
Ситий голодному не вірить. Кн. XI	1379
Не в своїй тарілці	1380
Найважча війна із самим собою	1381
Без початку нема кінця. Кн. XII	1516
Слідами Шерлока Голмса	1517
Шашіль, що точить державу	1518
Квіт Сергій:	
Преса і пропаганда. Кн. VI	670
Кісь Роман:	
Російська ідея і синдром імперського реваншизму. Кн. III	277
Постскриптум, або Ще декілька спостережень щодо регенерації	
імперської гідри. Кн. IV	409

Маргінальна українська людина на порозі Європи. Друковано: Кн. VIII (стор. 926); Кн. IX (стор. 1089).	
Імперська душа російської ідеї. Кн. X	1163
Кічак Ігор:	
Шашелі не пройдуть. Кн. IV	427
Корінь Тарас:	
Євген Коновалець і сучасна Україна. Кн. VII	771
Кульчицький-Гут В.:	
Новообраний президент США і Україна. Кн. III	264
Реалісти проти вілсоністів. Кн. VIII	940
Левченко Володимир, Назаренко Олександр:	
До національного єднання — через соціальну демократію. Кн. VIII	924
Лозинський Аскольд, д-р:	
Верстаю шлях. Кн. I	17
Мазур Володимир:	
Виступ на міжнародній конференції в Києві про геноцид 1932-33 років. Кн. XII	1420
Муравіов Віктор, д-р, доц.:	
Формування правових зв'язків між Україною і ЕС. Кн. VII	780
Микула Володимир, мгр.:	
Геноцид українського народу. Кн. XII	1420
Панкевич Роман:	
Націоналісти мусять виконати свою історичну місію. Кн. I	8
Парахонський Б.:	
Національні інтереси України. Кн. X	1158
Концепція національних інтересів України в духово-інтелектуальному вимірі. Друковано: Кн. XI (стор. 1295); Кн. XII (стор. 1411).	
Поліщук В., Багнюк В., Власенко І.:	
Огляньмося на історію. Кн. VI	665
Друзі російських «демократів». Кн. VII	802
Куди мчить «Русь-тройка»? Кн. VIII	935
Прудка Наталка:	
Політично-економічні проблеми. Кн. XI	1293
Рахманний Роман, д-р:	
Чому потрібна реабілітація УПА? Кн. VIII	953
Рачек Олександр:	
Націоналізм з точки зору теорії інформації. Кн. VII	791
Русваченко А.:	
Будуємо армію, будуємо державу. Кн. II	160
Ручко Олександр:	
Закон, за яким жити неможливо. Кн. III	293
Стецько Слава, мгр.:	
«Незалежна Україна — гарант вільної Росії» (Інтерв'ю для час. «Культура і життя», проведене Олександром Чекмишевим). Кн. VI	643
«Хоч би де ти був — будуй Україну» (Інтерв'ю для «Літературної України», проведене Юрієм Пригорницьким). Кн. VI	657
Степула Надія:	
Письменники обговорюють новий закон. Кн. III	295
Футей Богдан, д-р:	
Правові основи становлення Української Держави. Кн. VIII	915
Хмеляр Петро:	
На чому проростає кримський шовінізм? Друковано: Кн. I (стор. 35); Кн. II (стор. 172).	
Часто Петро:	
Заспокойся, тут ворони нема. Кн. I	23
Шатілов Микола, ред.:	
«Прагу можна назвати колискою української свободи». Кн. II	183

Позбавляючись минулого. Кн. IV	418
«З комунізмом битимусь аж до смерті». Друковано: Кн. IX (стор. 1082); Кн. X (стор. 1175).	
Довгі руки червоної мафії. Кн. XI	1307

Б. ІСТОРІЯ, НАУКА, КУЛЬТУРА

Аврахов Григорій:	
Олена Пчілка: кольори особистості і феномен духу. Кн. IV	436
Андрущенко Юрій:	
Шлях через терни. Кн. III	321
Білас Іван, полковник:	
Органи НКВД-КГБ-МГБ і трагедія УГКЦ. Друковано: Кн. I (стор. 47); Кн. II (стор. 216); Кн. III (стор. 337).	
Вегеш Микола:	
Полковник Михайло Колодзінський-Гузар у Карпатській Україні. Кн. VIII	955
Гайова Оксана:	
Соціальна роль Церкви в умовах окупаційних режимів. Друковано: Кн. I (стор. 58); Кн. II (стор. 228).	
Горак Роман:	
Родовід Євгена Коновальця в офіційних документах. Друковано: Кн. X (стор. 1238); Кн. XI (стор. 1373); Кн. XII (стор. 1488).	
Дужий Петро, ред.:	
Глибинна думка і полум'яне слово Зенона Коссака. Кн. VI	681
Забужко Оксана:	
Процання з Гегелем, або Про естетику Авгієвих стаєнь. Кн. IV	447
Зілгалов Василь:	
Василь Пачовський і Карпатська Україна. Кн. VI	700
Караванський Святослав, ред.:	
Бесіди про мову. Кн. I	72
Крик крикуна в пустині. Кн. III	334
Ганна чи Ханна. Кн. VI	720
Шукаймо істини	721
Віз поперед коня. Кн. VII	871
Друковане слово як чинник освіти в Україні. Кн. VIII	993
Чи можна позичити душу. Кн. X	1244
Качуровський Ігор, проф., д-р:	
Чи потрібна нам школа письменників. Кн. VII	868
Кічак Ігор:	
До проблеми авторства «Слова о полку Ігоревім». Кн. V	569
Корчмиський Орест:	
Стільський град IX-XI століть. Кн. VII	852
Кочерга О., Кулик В.:	
Українські термінологічні словники довоєнного періоду в бібліотеках Києва та Львова. Друковано: Кн. III (стор. 328); Кн. IV (стор. 459).	
Лаврів Петро:	
Апостол правди і науки. Кн. III	311
Чи вам не болять? Кн. VIII	989
Лялька Я., Бачинський Р.:	
«Ми віримо в силу і воскресіння України». Кн. VIII	978
Маланюк Євген:	
Нариси з історії нашої культури. Друковано: Кн. IX (стор. 1105); Кн. X (стор. 1229); Кн. XI (стор. 1363)); Кн. XII (стор. 1479).	
Мостепав Яків:	
Михайло Колодзінський. Друковано: Кн. V (стор. 555); Кн. VI (стор. 677).	

Микула Володимир, мгр.:	
Дивізія «Галичина» — І Дивізія Української національної армії. Друковано: Кн. VII (стор. 807); Кн. VIII (стор. 958); Кн. IX (стор. 1094).	
Петрова Ольга, д-р:	
Над прірвою. Кн. I	65
Салига Тарас:	
З свшаном крізь долю. Друковано: Кн. II (стор. 207); Кн. III (стор. 342).	
Символожська Лариса:	
Плач українських ікон. Кн. V	587
Ситнюк Віктор:	
Перший провідний літературного руху на Чернігівщині. Кн. IV	464
Чепелик Оксана, Чепелик Віктор, проф.:	
Ратуші самоврядних міст. Кн. V	572
Великі будівничі України. Кн. VII	834
Шавронський Віктор:	
Остріг — місто древнє. Кн. VI	714
Шалдїй Д., інж.:	
Голодові злочини Москви в Україні. Кн. VI	685
Шاپовал Юрій:	
Вбивство Симона Петлюри: нова інформація. Кн. I	76
Щерба Галина:	
До подій на Лемківщині в 40 роках. Кн. VII	859
Від дяківської хати до семінарії. Кн. IX	1114
Юркевич Ольга:	
Іван Горбачевський — український вчений світової слави. Кн. VI	706

В. ПОЕЗІЯ, ДАНІ ПРО ПОЕТІВ

Бондар Ігор:	
Пречиста Діво. Кн. II	189
І гадина, що лізла в наші душі	190
Твоє обличчя	190
Віра	191
Про Автора	192
Веретенченко Олекса:	
Розкриляються білі вітрила. Кн. VII	819
Падають сніжинки на мертвий брук	820
Так ось який ти, світе зелен-золот	820
Горобина ніч	820
Верховень Володимир:	
Хрест Івана Мазепи. Кн. V	563
Гай Марта:	
Читаючи книжку «Московські вбивці Бандери». Кн. VI	692
Гордасевич Галина:	
Богун у Переяславі. Кн. X	1221
Тернина	1222
Буду чекати тебе на осіннім пероні	1223
Всесвіт відбивається в краплині	1224
Яничарська баяда. Кн. XI	1358
Грицьків Ольга:	
Перший Листопад. Кн. XI	1355
Гордійський Святослав:	
Як кінчається заходом день. Кн. VII	814
Вірш про Влизька	814
Холм	815
Повнота	818

Липи	818
Про поета: Святослав Гординський відійшов у вічність. Кн. VII	819
Дужий Петро:	
Окрилені роздуми. Кн. III	308
Дяк Олесь:	
Дай мені море. Кн. I	42
Чорнобильська притча	43
Острога	45
Другові	45
Отцеві Ярославу Лесіву	46
Кармавський П.:	
Стрілецька присяга-клятва. Кн. V	515
Ні, не ридати! Кн. XI	1357
Качуровський Ігор:	
Слухаючи Генделя. Кн. VI	693
Перекладаючи Гельдерліна	693
Геронтологічне	694
Медитаційне	694
«Нашу сотню рубають»	694
Проходити музеєм і відчутти	694
Коли вели на страту Конрадіна	695
Ковальова Олександра:	
У нас боги впрягалися в плуги. Кн. III	306
Поет свого двору	306
Вознесіння. Кн. IV	429
Небесна нива України. Кн. V	561
Козак Микола:	
Птахи мого серця. Кн. XI	1360
Крименко Євген:	
На березі моря. Кн. VI	695
Кредо оптиміста	696
Таємне прощання. Кн. IX	1103
Легіт Андрій:	
Переклади білоруських поетів-клясиків. Кн. IV	431
Севастопіль. Кн. XI	1359
Литвин Юрій:	
Холодним павутинням вкрилося чуття. Кн. II	187
Фантазіє, де ти?	187
Весну, село	187
Пазурі зневір'я розум роздирають	188
Стоїть, як смерть, сибірський ліс	188
Здрастуй, друже!	188
Маковей Осип:	
Українським мученикам. Кн. V	516
Мельник Ліда:	
Еволюція егоцентризму. Кн. IX	1101
Пісня Солвейги	1102
Про Авторку. Кн. IX	1103
Мірошник Іван:	
Церква старенька. Кн. IV	430
Завтра свята неділенька	430
Мироненко Ірина:	
Срібний птах над вікном. Кн. XII	1475
Один лиш змах крила	1475
Втікаємо підпаленим мостом	1476
Місто Тир вітряної погоди	1477
Подорожник в сльозах	1477

Пороги пісень і плачу	1478
О. Г.:	
Україні. Кн. XI	1356
Олейко Володимир:	
Пам'яті Василя Стуса. Кн. I	41
Петрів Роман:	
Останній етап. Кн. IX	1099
Незабутній	1100
Поклад Наталка:	
За коло. Кн. XI	1103
Саченко Михайло:	
В дні відчаю. Кн. V	567
Ходить батько білим птахом	567
І все, що сміялося	568
Близький ти наш!	568
Скеля-Студеський Микола:	
Моїй матері. Кн. III	301
Із листа в минуле	304
Скрипай-Зарічний Станіслав:	
Галдикали. Кн. XI	1362
Слаутич Яр:	
Епілог до «Горбачовіяди». Кн. II	192
Крихти після учти. Кн. VI	696
Шатилів Микола:	
Княгиня Ольга. Кн. XII	1474
Яблонський Ярослав:	
Зойк. Кн. X	1223
Виклик	1224

Г. ПРОЗА

Оригінальні і перекладні твори, спогади, есеї

Бачицький Роман:	
Ми врятовані, мамо. Кн. VIII	963
Боровий Василь:	
«... І в полум'я знову вернусь!» Кн. II	194
Дякув Світлана:	
Мішок муки. Кн. VII	831
Місячна ніч. Кн. VIII	975
Киянець Юрій:	
А хотіли створити загін УПА. Кн. X	1226
Коваленко Олександр:	
На межі двох віків. Друковано: Кн. I (стор. 85); Кн. II (стор. 235).	
Невойда Іван:	
Дорогою до Коліми. Кн. IV	474
Олійник Микола:	
На семи вітрах. Кн. VII	824
Паламар Пелагія:	
Син. Кн. V	615
Мої брати. Кн. V	759
Рішко Микола:	
Одна нас мати Верховина породила. Кн. V	607
Семенко Юр.:	
Проф. д-р Н. Д. Полонська-Василенко. Кн. II	196
Сорока Петро:	
Вишкіл ДУН на фільварку Квель у 1941 році. Друковано: Кн. IV (стор. 479); Кн. V (стор. 610).	

Твардовський Петро:	
Гинули люди, Затурин горів. Кн. VI	757
Угрин Степан:	
Смерть з руки фашистських наїзників Петра Васкула. Кн. V	617

Г. ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ, ПРИСВЯТИ ЮВІЛЯРАМ, ІНТЕРВ'Ю, РЕКЛЯМА

Бедрій Анатоль, д-р:	
Дмитро Донцов і ОУН. Кн. VI	735
Безхлібник Василь, інж.:	
Неграмотність, а чи злоба. Кн. III	366
Богатюк Микола, проф. д-р:	
Шкільництво і шкільна політика в Райхскомісаріаті Україна. Кн. I	122
Боровий Василь:	
Мармур мертвий. Слово — живе. Кн. IX	1140
Вегеш Микола:	
Галичани на Закарпатті. Кн. VIII	1016
Гордасевич Галина:	
Українська сорочка в Америці. Кн. VI	744
Ми діалектику вивчали не за Гегелем. Кн. XI	1394
Гоцький Володимир:	
Спогади д-ра Степана Шухевича. Кн. I	112
Про українців у Другій Речі Посполитій. Кн. IV	496
Денисенко Олександр:	
«Ой на полі та жінці жнуть», або Українська кіно-хімера. Кн. VI	751
Жила Володимир, проф. д-р:	
Збуджують думки, викликають роздуми. Кн. I	115
Цінний здобуток нашої літератури. Кн. III	361
Пече моя гірка сльоза. Кн. IV	491
Можливість усвідомити минуле. Кн. V	596
Джерело знань і вражень. Кн. VI	724
Мистець кольористичного багатства. Кн. VII	885
«Знайди в душі бальзам на болі». Кн. VIII	1014
Питання, ким бути, постає перед багатьма. Кн. X	1242
«Поезія — мій головний і улюблений жанр». Кн. XI	1383
Качуровський Ігор, проф. д-р:	
Два тяжні в Києві. Кн. III	351
Ще одна версія. Кн. IX	1143
Про холодне тяжіння і тепле вісяне печиво. Кн. X	1247
Квіт Сергій, ред.:	
Чесність із собою. Кн. VI	731
Ковалюк Маркіян:	
Яр Славутич англійською мовою. Кн. II	249
Козак Микола:	
Стривожені рядки поета. Кн. IX	1141
Легкий Іван:	
Прецікава книжка. Кн. VII	889
Ленюк Володимир, мгр., Присяжний Михайло:	
Одіссея шахової великодержави. Кн. VI	741
Матешук Орися:	
Сурмачі свободи. Кн. IX	1132
Мацьків Теодор, д-р:	
Книга корисна під певним аспектом. Кн. V	600
Україна крізь призму Петра Алепського. Кн. VIII	1020
Тридцятиліття «Українського історика». Кн. X	1253

Мудрик Степан, ред.:	
Ненавистю і видумками історії не зфальшувати. Кн. IV	483
Наумович Софія, д-р:	
Книжки, що на потребу. Кн. XI	1389
Нічлава Олесь:	
Україна: сторінками ніжинської «Просвіти». Кн. VII	879
Пашковський Євген:	
Дві війни і один добробут. Кн. VII	882
Петрова Ольга:	
Контристецтво шістдесятників. Кн. IX	1144
Питляр Орест:	
З нових видань. Кн. VII	891
Процев'ят Тарас:	
Нація. Державність. Націоналізм. Кн. II	244
Етнологічні аспекти в «Теорії нації» В. Старосольського. Кн. VII	874
Рахманний Роман, д-р:	
Три військові журнали. Кн. VI	749
Рудницький Ярослав, проф.:	
З нових видань. Кн. III	373
Скорульська Роксана:	
Україна була сонцем його життя. Кн. IX	1135
Славутич Яр, д-р:	
Жахлива правда. Кн. I	120
Слука Мирон:	
Винна!!! Кн. XI	1399
Соколюшин Олександр, д-р:	
Нова монографія про ДУН. Кн. IV	501
Шатилов Микола, ред.:	
Слобожанський триптих. Кн. I	97
Старий Шух пригадує. Кн. III	357
Доброзичливий лист ворогові. Кн. XI	1402
Щишов Іван:	
Обережно: обвал. Кн. XI	1392

* * *

— Положення про премію ім. М. Міхновського. Кн. III	384
— Появився 19 том «Літопису УПА». Кн. X	1278

Д. ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ, ПРИСВЯТИ, ЗВЕРНЕННЯ

Відійшов у вічність Володимир Чопівський. Кн. III	377
Сл. п. Олекса Веретенченко. Від Управи «Слова». Кн. VII	823
Сл. п. Святослав Гординський. Кн. VII	819
Св. п. Патріярх Мстислав I. Вислів співчуття від Іоана, Правлячого	
Єпископа Лондонського. Кн. VII	893
Св. п. Патріярх Мстислав I. Телеграма співчуття від Глави УГКЦ. Кн. VII	893
Св. п. Патріярх Мстислав. Кн. VIII. Вислови співчуття:	
— від Голови Проводу ОУН і Проводу КУН	900
— від Владки Іона, о. М. Хуторного, о. Михайла Галиці, д-ра С. М. Фостуна	901
— від Дирекцій УВС і УС	902
Гошуляк Йосип:	
У першу річницю відходу у вічність бл. п. д-ра М. Боровика. Кн. VII	894
Голяш С.:	
Про вільну Україну тихо сни. Кн. X	1259

Нитченко Дмитро:	
Помер Олекса Веретенченко. Кн. VII	821
Осадчий Михайло:	
Іван Світличний — вічний спочинок. Кн. IV	468
Стебельський Богдан, д-р:	
Михайло Мороз помер. Кн. III	375
Михайло Мороз. Кн. IV	470
Шумська-Мороз Ірина:	
Помер мистець Петро Мегик. Кн. III	376

Д. РІЗНЕ

— Листи (до Редакції, Відкриті листи):	
Антонюк Олег. Лист до Радіо «Україна». Кн. XI	1407
Боровий Василь. Кн. III	382
Б. М. Кн. III	383
Вітошинська Ольга. Лист про мову. Кн. XI	1405
Воля З. Лист-спогад. Кн. X	1274
Голуб Ярина. Кн. III	382
Жила Володимир. Кн. III	379
Жила Володимир. Відкритий лист до п. Плюща. Кн. IV	507
Іваньо Василь. Кн. IX	1152
Кісь Роман. Кн. X	1275
К-ко Г. Кн. III	379
Нитченко Дмитро. Кн. IV	508
Паламар Пелагія. Пам'ять. Кн. IV	505
Семенюк Степан. Про історичну пам'ять. Кн. XI	1405
Скеля-Студецький Микола. Кн. III	381
Скеля-Студецький Микола. Кн. V	629
Шавронський Віктор. Кн. VI	764
Яковлев Ю. П. Кн. VII	896
Читачі бібліотеки с. Ракова. Кн. III	382
— Від Консисторії УАПЦ, Львів. Кн. X	1274
— Від Управи ДУН з приводу статті Петра Сороки «Вишкіл ДУН на фільварку Квель 1941 року». Кн. X	1276
— Слобожанський Ренесанс — Україні. Друковано: Кн. IV (стор. 503); Кн. IX (стор. 1151).	
— Заклик допомогти Бачинському Р. Є. Кн. X	1273
— Пожертви на Пресфонд «Визвольного Шляху». Кн. V (стор. 638); Кн. VI (стор. 766).	
— Бібліографія одержаних видань. Кн. IV (стор. 509); Кн. V (стор. 635).	
— Зміст місячника «Визвольний Шлях» за 1993 рік. Кн. XII	1524

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

В перших днях місяця грудня до Редакції нашого місячника наспіли листи, в яких їх автори звернули увагу на такі пропущені під час коректи друкарські помилки, які треба обов'язково виправити, що ми й робимо на цьому місці, а саме:

У статті п. Святослава Караванського під наголовком «Друковане слово як чинник освіти в Україні» («В. Ш.» ч. 8/93) зауважено такі помилки: на стор. 993, у 13-му рядку знизу написано «відрізняються», а має бути — «*відрізняються*»; на стор. 995 у 12-му рядку згори написано «пустиння», а має бути — *пустиня*; на стор. 996, в 2-му рядку знизу написано «якнайпильнішої контролі», а має бути — *якнайпильнішого контролю*. В останньому рядку на тій же сторінці слова «Цю контролю» просимо замінити на «Цей контроль». Це тому, що згідно з Голоскевичем слово «контроль» чоловічого роду;

Найбільше друкарських помилок зауважено в кількох місцях у «В. Ш.» ч. 11/93, які просимо виправити. Подаємо тільки сторінки і числа рядків, а саме: на стор. 1283, у 12-му рядку знизу написано «вдіє», а має бути — діє; на тій же стор. у 5-му рядку знизу після слів «...своїй власній» треба вставити слово — *землі*; на стор. 1285, в 6-му рядку знизу слова «Незалежності України» просимо виправити на «*незалежності, України*...»; на стор. 1286, в 2-му рядку пар. 6 написано «Україні», а має бути — *України*; на стор. 1288, в 7-му рядку знизу написано «незважаючи», а має бути — *незважаючи*; на стор. 1290, пар. 2, на самому початку 2-го рядка замість слова «цінності» треба вставити слово *цінностей*; на стор. 1291, у 3-му рядку знизу слово «жимерний» треба виправити на — *тимерний*; на стор. 1292, в 14-му рядку згори слово «Міністерство» просимо виправити на — *Міністерства*.

На стор. 1295 у 3-му рядку згори статті В. О. Парахонського слово «об'єктивний» треба виправити на — *об'єктивний*; а в 11 рядку того самого розділу слово «потрбіно» на — *потрібно*. На сторінці 1299 тієї ж статті просимо справити: в 6-му рядку згори слово «Цивілозване» на — *Цивілізоване*, а в 3-му рядку знизу по словах «...але це має сенс» вставити слово — *тоді*. На стор. 1305, у 8-му рядку згори слово «-орієнтаційний» просимо виправити на «-орієнтаційний», а в 15-му рядку знизу слово «створено» на — *створило*.

На сторінці 1375 у написі під фотознімком просимо виправити «Кецко» — на *Коцко*, а «Акама Кецко» — на *Адама Коцко*. На стор. 1377 у підписі під фотознімкою слово «Венженовських» просимо виправити на — *Венгжиновських*. В 5-му рядку на тій же сторінці слово «Богслов'я» на — *Богослов'я*.

За всі друкарські помилки тут названі та еventуальні неназвані я як відповідальних редактор журналу вибачаюсь перед Авторами і читачами. Широ-сердечну вдячність висловлюю тим Панам, які вказали на декілька помилок, що заставило Редакцію зауважити інші.

І. Дмитрів